

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ГЛОСАРІЙ
ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА
(ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»

Навчальний посібник для ЗВО

2-ге вид., доповнене

Запоріжжя • НУ «Запорізька політехніка» • 2022

УДК 811.161.2(075.8)
О-59

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Запорізька політехніка»
(протокол №10 від 29.06.2022 р.)*

Рецензенти:

Кочан І.М., професор, доктор філологічних наук, завідувач кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені І. Франка;

Пристайко Т.С., професор, доктор філологічних наук, завідувач кафедри загального та слов'янського мовознавства Дніпровського національного університету імені О. Гончара, керівник НДР «Закономірності розвитку і функціонування сучасних слов'янських мов»;

Сабліна С.В., доцент, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Запорізького національного університету.

О-59

Онуфрієнко Г.С.

Глосарій до навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)»: Навч. посібник для ЗВО. 2-ге вид., доп. / Г.С. Онуфрієнко. – Запоріжжя : Національний університет «Запорізька політехніка», 2022. 148 с.

ISBN 978-617-529-362-1

Друге видання навчального посібника до університетської дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)" доповнене глосами з урахуванням завдань кафедральної НДР 06211 «Текст у сучасній професійній комунікації українською мовою» (2021-2024). У глосарії подано пояснення з коментарями та прикладами до понад 300 глос (слів і словосполучень), які розміщено за українською абеткою та якими репрезентовано базу лексичну і поняття цієї обов'язкової навчальної дисципліни, засвоєння яких сприяє вдосконаленню якості усної й писемної комунікації в різних професійних дискурсах.

Для здобувачів вищої бакалаврської освіти з метою підвищення ефективності самостійної роботи при підготовці до навчальних занять офлайн та онлайн, модульного і підсумкового контролю набутих знань та вмін з нормативної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», а також для магістрантів й аспірантів в процесі опанування нововведених у ЗВО спецкурсів, зокрема «Українська наукова мова», «Культура наукового мовлення», «Культура фахового спілкування», "Управлінська риторика", "Академічна риторика", та всім, хто прагне підняти свій професійний рівень вдосконаленням мовнокомунікативної компетентності.

УДК 811.161.2(075.8)

ISBN 978-617-529-362-1

© Г.С.Онуфрієнко, 2022

© Національний університет

«Запорізька політехніка», 2022

ЗМІСТ

Глосарій як навчальне лексикографічне видання посібникового формату для ЗВО: еволюція поняття, особливості структури, значення в практиці самостійної роботи студентів бакалаврату з науковими текстами	4
Українська абетка.....	12
Алфавітний покажчик глос.....	12
Скорочення пояснених позначок у глосарії.....	23
Глосарій до змістових модулів навчальної дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)".....	24
Мультиаспектний аналіз наукового тексту: тренінг.....	118
Рекомендована навчальна література до змістових модулів університетської дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)".....	140
Навчальні посібники для ЗВО з Грифом МОН України, наявні в книжкових фондах наукової бібліотеки НУ "Запорізька політехніка" та в електронному академічному репозитарії.....	140
Навчальні посібники, розміщені в електронних ресурсах.....	140
Навчально-методичні посібники, навчальні термінологічні словники для здобувачів вищої бакалаврської освіти.....	141
Тлумачні термінологічні словники.....	145
Додаткова література.....	146
Науково-довідкові видання.....	146

**Глосарій як навчальне лексикографічне видання
посібникового формату для ЗВО: еволюція поняття,
особливості структури, значення в практиці самостійної роботи
студентів бакалаврату з науковими текстами**

Здобуття у ЗВО вищої бакалаврської освіти, формування і подальше вдосконалення всіх загальних та спеціальних компетентностей апріорі неможливі без належного знання мови навчання і вправного користування нею в різних контекстах та форматах (офлайн, онлайн) як освітнього процесу в цілому, так і в подальшій практичній діяльності за фахом. В українських ЗВО мовою навчання є українська літературна мова, державний статус якої юридично забезпечує її функціонування в усіх сферах соціального простору, у тому числі в освіті, науці, техніці, виступаючи таким чином важливим й обов'язковим державотворчим чинником.

Для якісного опанування мови професії необхідно засвоїти базові поняття і професії, і мови як універсального засобу фахової комунікації. На це скеровані університетські дисципліни. Проте кожному здобувачеві вищої освіти потрібно постійно опрацьовувати як різні наукові джерела, так і тренуватися з ретрансляції (в усній та письмовій формах) засвоєних наукових знань, опанованих теорій і концепцій, класифікацій і типологій для подальшого продукування власних думок, професійних пропозицій у публічних виступах та ділових паперах тощо. Щоб розуміти інформацію в процесі індивідуальної роботи з різноманітними текстами в університетських підручниках і навчальних посібниках, у наукових журналах за фахом і в збірниках тез доповідей на наукових конференціях різного рівня тощо, необхідно щоразу звертатися до словниково-довідкової літератури, де розтлумачено й проілюстровано як засвоювані поняття, так і дотичні до них.

Термінографічні ресурси спеціальних наукових понять традиційно представлені різними жанрами (від малих до великих форм) *сфери їх фіксації* : термінологічними словниками, тезаурусами,

довідниками, ДЕСТами, збірниками рекомендованих термінів, глосаріями.

Із плином часу й відповідно до потреб галузей і суспільства та в контекстах різних інноваційних тенденцій поняттєвий зміст *термінів (мовних знаків понять)* здатний еволюціонувати: конкретизуватися, доповнюватися, коригуватися, уточнюватися, змінюватися, вдосконалюватися тощо. Прикладом динамічного наукового «портрету» є поняття *глосарій*, важливе в освітній сфері й інформаційному просторі. Сам термін *глоса* (а до 1540 р. існувала форма *глоза*) має давньогрецьке походження і буквально лексичне значення «мова, мовлення, слово». З 1841 р. набуває поширеності поняття *глотологія* як наука про мову. Спочатку глосою називали незрозуміле слово (маловідоме, іншомовне, діалектне, архаїчне, варваризм, власне ім'я) чи цілий вислів, необхідні для пояснення в тексті, зокрема художньому. Так, давні греки ще у V ст. до н.е. при вивченні «Іліади» Гомера вперше застосували *пояснення при словах*, тобто *глоси*, які подавалися або над цими словами чи виразами, або на полях чи кулуарах (нотатках). Списки таких слів (переважно тематичні), що потребували обов'язкового й достатнього коментаря для читачів, називали *глосаріями*.

Пізніше глоси подавали при поясненнях окремих місць у Біблії та якнайчастіше при тлумаченні понять у юридичних текстах. В історії юриспруденції відомий цікавий факт: тлумачення глосаторів (професорів римського права Болонського університету) були авторитетнішими за самі джерела. Наприклад, юристи часів рецепції римського права в континентальній Європі вивчали виключно *глоси, тлумачення*, а суди керувалися таким правилом: що не визнає глоса, те не визнає і суд.

У VI-VIII ст. з'являються германські, романські, кельтські тлумачення до текстів. До кола *глос* зазвичай потрапляли іншомовні, діалектні, незвичні, малопоширені слова. Як констатує професор Н. Матвєєва, світова лексикографія почалася саме з тлумачення текстів, з пояснення в них важливих та малозрозумілих слів: у

шумерів цю традицію відносять до XXV ст. до н.е., у Китаї – до XX ст. до н.е., у Західній Європі – до VIII ст. н.е., а у східних слов'ян – до XI ст.

Із функційної точки зору, в *глосах* реалізовувалася так звана *метамовна функція мови* (коли мову використовують для опису самої мови). А збірники глос, до складу яких потрапляла строката, «важка» лексика («hard» words) та цілі контексти з нею, назвали *глосаріями*, які в різні періоди історичного часу та інформаційного забезпечення соціуму в різних культурах являли собою сукупності лексичних одиниць, відібраних із текстів на засадах передусім практичної необхідності та поданих найчастіше тематичними групами за абетковим принципом.

У XXI ст. поняття *глосарій* об'єктивно сприймається «знайомим незнайомцем»: у нього давня наукова «біографія», до якої різні культури і в різні часи додавали нове. Починаючи від рукописних, *глосарій* є безперечними попередниками словників; це витoki словникарської справи і на Заході, і на Сході. Найперший зі збережених рукописних глосаріїв до пам'яток східнослов'янської писемності датований 1282 роком і містить 174 слова до Кормчої книги – збірника канонів і цивільних законів із церковних справ у православних слов'ян.

Глосарії систематично з'являлися пізніше в країнах Центральної Європи, зокрема в Італії (списки архаїчних слів до пам'яток попередніх століть), в Англії (списки абстрактних учених слів (ink-born-terms), не відомих широкому читачеві, та «Скарбниця молоді»), у Німеччині (списки давньогрецьких, латинських, європейських, італійських слів тощо), в Іспанії (відомий «Словник Авторитетів», що роз'яснював слова в їхніх істинних лексичних значеннях) тощо. Ці та інші *глосарії*, *реєструючи певну суму актуальних знань відповідної епохи, суттєво підвищували загальнокультурне, загальноінформаційне їх значення для користувачів*. Серед відомих авторів глосаріїв – домініканець Іоанн Бальбус, що залишив людству у спадок створений у період

Середньовіччя «Каталікон» (1285р.), і Гарфілд Граматик з його «Скарбницею молоді» (XV ст.), і Симон Рот з його «Німецьким дикціонером» (1571р.), і Ф. Хоукінс з його правилами для юнацтва, де розкрито сутність важких для розуміння слів.

В останні десятиліття глосарії активніше поповнюються саме науковий дискурс, зокрема представлений різними галузями права, економіки, соціології, політології, філософії, комунікативістики, психолінгвістики, культурології, нанотехнологій та ІТ-технологій, задля пояснення різних словосполучень та понять, у тому числі обов'язково нових, та супроводжують різні інтегративні навчальні дисципліни у вишах, на що безпосередньо скеровують завдання Болонського процесу. Також додають глосарії до художніх текстів, особливо перекладених з інших мов світу, що зумовлено практичною потребою піднесення загальної і мовної/мовленнєвої культури читачів та забезпечення повноцінності міжкультурного діалогу/полілогу.

Тож тисячолітня світова лексикографічна практика переконує, що еволюційний шлях поняттєвого змісту терміна *глосарій* є тривалим (від давнини і ще рукописних творів), глобальним (Галлія, Давня Індія, Давня Греція, Китай, Арабія, Англія, Німеччина, Італія, Іспанія, слов'янські території тощо), з постійною тенденцією до нарощування практично необхідних функцій (від пояснення незрозумілих чи малозрозумілих слів до тлумачення лексичних запозичень, діалектної лексики, рідкісних словоформ, архаїзмів, новотворів, варваризмів, суто книжних слів, термінів, усталених зворотів із наведенням конситуацій, прикладів тощо) у різних дискурсах та сферах інформаційного простору.

Сучасні лексикографічна та лінгводидактична науки надають підстави аналізувати глосарії для ЗВО у двох відповідних ракурсах, які взаємодіють: 1) як специфічні друковані словники інтегративного типу з елементами і тлумачного, і перекладного, і термінологічного, і неологічного, і фразеологічного, і навіть історичного типів словника, проте з обов'язковою коментувально-ілюстративною частиною, що дозволяє говорити й про довідковий

його характер; 2) як навчальні посібники оптимального формату довідкового видання з лаконічним й переконливим інформаційним змістом та високим комунікативним потенціалом, достатнім для засвоєння студентами в логічному взаємозв'язку базових, важливих і складних понять університетської дисципліни, що й результуватиме якісним її опануванням. Тож глосарії до університетських дисциплін - це навчальні посібникові видання лексикографічного типу для здобувачів вищої бакалаврської й магістерської освіти у сучасних ЗВО. У зв'язку з цим останніми роками і виокремилася особлива галузь лексикографії – *навчальна глосографія*, спрямована переважно на створення глосаріїв для учнівської та студентської молоді, де потенційно важка і важлива за семантикою лексика й висловлювання адекватно інтерпретовані в контекстних рамках опановуваних навчальних дисциплін, спецкурсів, дискурсів, текстів.

Пропоноване друге видання глосарія суттєво доповнює у відповідності до проблематики першого етапу "Дослідження проблем параметризації та структурної частин фахового тексту в усному та писемному вимірах мовної комунікації" кафедральної НДР 06211 "Текст у сучасній професійній комунікації українською мовою" перше видання глосарія, яке було підготовлено для студентів усіх спеціальностей з університетської дисципліни "Українська мова (за професійним спрямуванням)" на виконання завдань першого етапу "Галузеві термінології у сфері їх наукової фіксації" кафедральної НДР 08515 "Динаміка галузевих термінології у сферах їх фіксації та функціонування".

Для зручності користувачів у пошуку глос обрано алфавітний покажчик із зазначенням відповідних сторінок у самому глосарії. З метою актуалізації й візуалізації морфологічних норм сучасної української мови наведено флексії (закінчення) у родовому відмінку однини для іменників жіночого роду третьої відміни та чоловічого роду другої відміни.

Оскільки глосарій організований за абетковим принципом, всі пояснювані словосполучення розміщено за абеткою першого у ньому

слова, щоб забезпечити оперативність їх пошуку. У глосах наведено нормативний наголос (*мóвець*), у тому числі й варіантний наголос, якщо він є нормативним (*діскурс*). Також подано коротку довідку про мовне походження до лексичних запозичень (*англ., грец., італ., лат., нім., франц.*), паралельні (синонімічні) конструкції через скісні ризки (*адреса́т/ отримувач/ реципіє́нт/ слуха́ч/ чита́ч/ інтерпрета́тор/ слуха́цька аудито́рія*). Наведено і рід до невідмінюваних в українській мові запозичених іменників (*табу́, невідм., с.р.*), супутню комунікативно важливу й корисну інформацію щодо пояснюваного поняття чи словосполучення.

У глосарії всі статті, пояснюючи та ілюструючи відповідні глоси, є цілісними й зв'язними текстами, їх призначення – бути змістово-структурними компонентами навчального посібника. Задля зручності сприйняття інформації та уникнення частого повторення слова в реченнях цих текстів або ж для зменшення лінійної довжини словосполучення в реченні використано скорочені варіанти пояснюваних слів (наприклад, *комуніка́ція – к.*) чи словосполучень (наприклад, актуальне *членува́ння рече́ння – а.ч.р.*).

Як навчальне посібникове видання лексикографічного типу цей глосарій активно допоможе здобувачам вищої бакалаврської освіти за всіма обраними спеціальностями ефективніше і швидше опрацьовувати питання змістових модулів освітньої програми з УМПС, науково-навчальні тексти з рекомендованої основної та додаткової літератури. Також під час своєї самостійної роботи як онлайн, так і офлайн студенти опанують за результатами своєї когнітивної (пізнавальної) діяльності вправне використання наведених актуальних глос в усній і письмовій формах навчальної та фахової комунікації.

Глосарій покликаний суттєво збільшити лексичний і зокрема термінологічний запас студентів, без чого неможливе якісне опанування базових і складних понять трьох змістових модулів цієї обов'язкової університетської дисципліни з української фахової мови. Цей сформований лексичний запас дозволить студентам

самостійно продукувати інформацію у жанрі сучасного наукового мікротексту/тексту, за допомогою якого і відбувається усна й писемна мовна комунікація в таких формах, як діалог і полілог/бесіда. Засвоєні здобувачами вищої бакалаврської освіти ще під час навчання на першому курсі провідні поняття текстотворення засобами української літературної мови, термінознавства, мовної комунікації і риторики забезпечуватимуть якісний рівень підготовки студентами з різних навчальних дисциплін за обраним фахом самостійних творчих робіт у таких актуальних жанрах, як есе на олімпіадах, наукова робота на обласних конкурсах обдарованої молоді і всеукраїнських студентських конкурсах, курсова/ дипломна робота, публічний виступ на внутрішньоуніверситетських, міжвишівських, всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях та круглих столах.

Матеріали глосарія корисні також магістрантам й аспірантам для піднесення набутого ними ще в бакалавраті рівня інтегративної мовнокомунікативної компетентності, необхідної для здобуття вищої сучасної освітньої кваліфікації магістр та освітньо-наукової кваліфікації PhD.

Отже, процес опановування поняттєвого тезаурусу кожної спеціальності на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, як і засвоєння поняттєвого апарату кожної окремої навчальної дисципліни, обов'язково є також процесом вивчення мови спеціальності, яку репрезентують, з одного боку, науково-навчальні тексти з рекомендованої навчальної літератури (підручників та посібників, довідників і методичних матеріалів, курсів лекцій і глосаріїв), а з іншого - студентські тексти курсових, дипломних, конкурсних робіт, есе, тез доповідей на конференціях.

Здобувачі вищої бакалаврської освіти у процесі самостійного опрацювання різних словникових статей в українськомовній довідковій літературі, і в тому числі в глосарії, відшліфовують надважливе для кожної професійної сфери комплексне вміння щодо адекватного сприйняття, надійного утримання в активній пам'яті

засвоєваних понять, постійного аналізу та осучаснення здобутих знань, збагачення свого лексикону за допомогою потужних ресурсів української наукової мови. У такий спосіб активно розвиваються та вдосконалюються ті навички з усного й писемного зв'язного фахового мовлення українською літературною мовою, які необхідні для виконання нових, креативних і складніших завдань наукової та науково-дослідної роботи на подальшому освітньому (магістерському) та освітньо-науковому (аспірантському) рівнях.

УКРАЇНСЬКА АБЕТКА (32 літери)

Аа Бб Вв Гг Іг Дд Ее Єе Жж Зз Ии Іі Її Йй

Кк Лл Мм Нн Оо Пп Рр Сс Тт Уу Фф

Хх Цц Чч Шш Щщ ь(знак м'якшення) Юю Яя

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК ГЛОС

А

1. Аберация
2. Абетка
3. Абзац, -у
4. Абreviatura
5. Авторі термінів
6. Авторитетність дискусанта
7. Авторський аркуш
8. Адресант, -а
9. Адресат, -а
10. Академічна відповідальність здобувачів вищої освіти
11. Академічна добросовісність здобувача вищої освіти
12. Академічний письмовий текст студента
13. Активний словник індивіда
14. Актуальне членування речення
15. Акцентуаційні норми
16. Алгоритм, -у
17. Алогізм, -у

18. Амфіболія
19. Ана́ліз, -у
20. Англíзми
21. Анота́ція
22. Анто́німи
23. Апостеріо́рі
24. Априо́рі
25. Аргó, *невідм., с.р.*
26. Арготі́зми
27. Аргумéнт, -у
28. Артикуля́ція
29. Архаї́зми
30. Атмосфе́ра спілкува́ння
31. Аудіо́ва́ння

Б

32. Багатозна́чність, *-ності*
33. Багатослі́в'я у професі́йній кому́нікації
34. Бага́тство мо́влення
35. Бе́сида у професі́йній дія́льності
36. Бібліографі́я
37. Білі́нгв, *-а*
38. Білінгві́зм, -у

В

39. Вербáльна кому́нікація
40. Вербáльні компо́ненти
41. Віди мо́влення
42. Ви́разність, *-ності*
43. Висло́влювання
44. Відомі украї́нські термінозна́вці
45. Відпрі́звищеві те́рмини-епо́німи
46. Вла́сне украї́нська ле́ксика
47. Вну́трішнє мо́влення
48. Вну́трішні ресу́рси особі́стості мо́вця

Г

- 49. Галичані́зми
- 50. Генеалогі́чне мовне дере́во
- 51. Германі́зми
- 52. Герменéвтика
- 53. Гібри́дні термі́ни
- 54. Гло́са
- 55. Грама́тика
- 56. Граматичні но́рми

Г

- 57. Ге́ндер, *-а*
- 58. Ге́ндерний стереоті́п, *-у*

Д

- 59. Деба́ти
- 60. Деба́ти як мовнокомуніка́тивна гра
- 61. Девіа́ції у спілкува́нні
- 62. Декодува́ння
- 63. Держа́вна мо́ва
- 64. Дефіні́ція
- 65. Дікція́
- 66. Діску́рс, *-у*
- 67. Діску́сія
- 68. Діале́кт, *-у*
- 69. Діалекті́зми
- 70. Діалогі́чне мовле́ння
- 71. Ділова́ гра́
- 72. Ділова́ лéксика
- 73. Докуме́нт, *-а*
- 74. До́повідь
- 75. Дорéчність мовле́ння

Е

- 76. Евфемі́зм, *-у*

- 77. Езопівська мо́ва
- 78. Екологі́я професійно спрямо́ваної мо́вної кому́нікації
- 79. Експре́сія
- 80. Елокве́нція
- 81. Епістоля́рний стиль, -ю
- 82. Ері́стика
- 83. Етике́т, -у
- 84. Етнолі́нгвістика
- 85. Ефекти́вність спілкува́ння

Ж

- 86. Жанр, -у
- 87. Жарго́н, -у
- 88. Жаргоні́зми
- 89. Жест, -у

З

- 90. Зага́льна навча́льна компетéнтність, -ности́
- 91. Зага́льні збо́ри
- 92. Загально́вживана ле́ксика
- 93. Заголо́вок академі́чного те́ксту
- 94. Запозі́чення/іншомо́вні слова́
- 95. Зворóтний зв'язо́к у спілкува́нні
- 96. Змісто́вність мо́влення
- 97. Знання́

І

- 98. Ідіості́ль, -ю
- 99. Ілюстра́тивні елементи науко́вого те́ксту
- 100. Іллоку́ція
- 101. Індоевропе́йські мо́ви
- 102. Інтерв'ю, *невідм., с.р.*
- 103. Ітернаціона́льна ле́ксика
- 104. Інтерпрета́ція те́ксту
- 105. Інтонáція мо́влення
- 106. Інформаці́йний шум, -у

- 107. Інформація в комунікації
- 108. Іронія
- 109. Історизми

К

- 110. Квінтесенція повідомлення
- 111. Кінесика
- 112. Ключові слова
- 113. Книжна лексика
- 114. Когерентність, *-ності*
- 115. Компоненти комунікації
- 116. Компресія тексту
- 117. Комунікабельність, *-ності*
- 118. Комунікант, *-а*
- 119. Комунікат, *-у*
- 120. Комунікативна грамотність, *-ності*
- 121. Комунікативна девіація
- 122. Комунікативна дія
- 123. Комунікативна емпатія
- 124. Комунікативна інтенція
- 125. Комунікативна компетентність, *-ності*
- 126. Комунікативна мета
- 127. Комунікативна поведінка
- 128. Комунікативна ситуація
- 129. Комунікативне «самогубство»
- 130. Комунікативне табу
- 131. Комунікативний етикет, *-у*
- 132. Комунікативний конфлікт, *-у*
- 133. Комунікативний паспорт мовця
- 134. Комунікативність, *-ності*
- 135. Комунікація
- 136. Конспект, *-у*
- 137. Контекст, *-у*
- 138. Контекст спілкування

- 139. Концепція
- 140. Коректура
- 141. Корекція
- 142. Кореляція
- 143. Красномовство
- 144. Культура мови
- 145. Культура мовлення індивіда
- 146. Курсова / дипломна робота

Л

- 147. Латинізм, -у
- 148. Лексика
- 149. Лексикографія
- 150. Лексикологія
- 151. Лексикон, -а(книжка); -у (запас слів)
- 152. Лексичне значення слова
- 153. Лексичні норми
- 154. Лінгвокультурологія
- 155. Літературна мова
- 156. Логічність мовлення

М

- 157. Манера спілкування
- 158. Милозвучність, -ності
- 159. Міжкультурна комунікація
- 160. Міжнародна мова
- 161. Міміка
- 162. Мова
- 163. Мовець, -вця
- 164. Мовленнєва компетентність, -ності
- 165. Мовленнєвий етикет, -у
- 166. Мовленнєві недоліки
- 167. Мовлення
- 168. "Мозковий штурм", -у
- 169. Мовна девіація

- 170. Мовна діяльність, *-ності*
- 171. Мовна компетентність, *-ності*
- 172. Мовна норма
- 173. Мовне (словесне) табу́
- 174. Мовне чуття́
- 175. Мовний етике́т, *-у*
- 176. Мовозна́вство
- 177. Монолі́нгв, *-а*
- 178. Монологі́чне мо́влення

Н

- 179. На́рада
- 180. На́тяк, *-у*
- 181. Науко́ва робо́та студéнтів
- 182. Науко́ва стаття́
- 183. Науко́вий стиль украї́нської мо́ви
- 184. Націо́нальна мо́ва
- 185. Неверба́льна кому́нікація
- 186. Неверба́льні систе́ми кому́нікації
- 187. Нейтра́льна ле́ксика
- 188. Некому́нікабельність, *-ності*
- 189. Некоре́ктні прийо́ми дискута́нтів
- 190. Неологі́зми
- 191. Номіна́ція

О

- 192. Окуле́сика
- 193. Ольфакто́рика
- 194. Орато́рія
- 195. Ортолóгія
- 196. Орфографі́чні но́рми
- 197. Орфоепі́чні но́рми
- 198. Офіці́йно-діло́вий стиль, *-ю*

П

199. Параді́гма
200. Паралінгві́стика
201. Паралінгві́стичні за́соби
202. Пара́метр, -а
203. Паро́німи
204. Пасі́вна ле́ксика
205. Пасі́вний словні́к (лексико́н) мо́вця
206. Патоге́нний те́кст, -у
207. Па́уза
208. Пере́клад, -у
209. План, -у
210. Плеона́зм, -у
211. Позамо́вний
212. Поліло́г, -у
213. Полоні́зми
214. По́мілки вна́слідок замало́го словнико́вого запáсу
215. По́милкі вна́слідок пору́шення лексі́чних та
фразеологі́чних но́рм
216. По́милкі, що пору́шують структу́ру те́ксту
217. Пору́шення академі́чної доброче́сності
218. Пра́вила кому́нікаті́вного етикéту
219. Презента́ція
220. Прес-релі́з, -у
221. При́нципи кому́нікаті́вного ко́дексу
222. При́нципи спілкува́ння
223. Проксе́міка
224. Професі́йна ле́ксика
225. Професіоналі́зми
226. Прямо́й поря́док слів у ре́ченні

Р

227. Ра́курс, -у
228. Регла́мент діло́вих бе́сід

- 229. Редагування
- 230. Реквізиту документа
- 231. Réма
- 232. Реферат, -у
- 233. Реферування текстy
- 234. Рецензія
- 235. Ритор, -а
- 236. Риторика
- 237. Риторика спілкування
- 238. Риторична компетентність, -ності
- 239. Риторична формула
- 240. Риторичне запитання
- 241. Риторичний етос, -у
- 242. Риторичний канон, -у
- 243. Риторичний лóгос, -у
- 244. Риторичний пафос, -у
- 245. Риторичні методи аргументування
- 246. Рідна мова
- 247. Різновиди морфологічного способу творення термінів в українській мові
- 248. Розмовна лéксика
- 249. Росіянізми

С

- 250. Сентенція
- 251. Синоніми
- 252. Синтаксичний спосіб творення термінів в українській мові
- 253. Сленг, -у
- 254. Слова-паразити
- 255. Словник, -а
- 256. Слов'янські мови
- 257. Соціоніка

- 258. Спілкування
- 259. Старослов'янські
- 260. Старослов'янська мова
- 261. Стилїстика
- 262. Стилїстїчні нїрми
- 263. Стилїстїчні помїлки
- 264. Стилї, -ю
- 265. Стилї спілкування
- 266. Сучасна класифїкація документїв
- 267. Сучасна українська лїтературна мова
- 268. Сфєри спілкування

Т

- 269. Табу, *невїдм., с.р.*
- 270. Тавтолїгїя
- 271. Такєсика
- 272. Тєза
- 273. Тезаурус, -а
- 274. Тєзи наукової дїповїдї студєнта
- 275. Текст, -у
- 276. Телєдебати
- 277. Тєма
- 278. Тематїчне табу
- 279. Темп мївлення
- 280. Тєрмін, -а (*мовний знак поняття*)
- 281. Тєрміни-епїніми
- 282. Тєрмінографїя
- 283. Тєрмінознáвство
- 284. Тєрмінологїзація
- 285. Тєрмінологїчна компетєнтнїсть, -ностї
- 286. Тєрмінологїя
- 287. Тєрміносистєма
- 288. Тєрмінотворєння
- 289. Тїчнїсть мївлення

Ў

290. Ўзус, -у
291. Українська мова

Ф

292. Філологія
293. Формальне спілкування
294. Фразовий наголос, -у
295. Функції мови
296. Функційні стилі

Х

297. Хезитація
298. Хронеміка

Ц

299. Цитата

Ч

300. Частини мови
301. Чіткість мовлення

Ю

302. Юрисдикція
303. Юрисконсульт, -а

Я

304. Якість мовлення
305. Якість освітньої діяльності

Скорочення пояснюваних позначок у глосарії

англ. – *англійська мова*

гол. – *голландська (нідерландська) мова*

грец. – *давньогрецька мова*

італ. – *італійська мова*

лат. – *латинська мова (латина)*

невідм. – *невідмінюваність слова*

нім. – *німецька мова*

пілінез. – *полінезійські мови*

с.р. – *середній рід іменника*

франц. – *французька мова*

чеськ. – *чеська мова*

ГЛОСАРІЙ

ДО ЗМІСТОВИХ МОДУЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ "УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)"

А

1. Аберация (лат. *aberratio* "відрахування", від *aberro* – "помилюся") – у мовній комунікації це помилкова думка, помилкове твердження, відхилення від істини.

2. Абетка/алфавіт (від перших літер грец. алфавіту – "альфа" і "бета", або "віта") / **азбука** – це організована усталеним порядком сукупність усіх літер мови, що графічно позначають звуки цієї мови; кількість літер в **а.** різних мов є різною і залежить від особливостей фонетичних систем мов: наприклад, українська **а.** складається з 33 літер; абетки англійської, німецької і французької мов – із 26 літер, тоді як у сучасній версії польської **а.** – 35 літер, чеської **а.** – 42 літери.

Українська абетка сформувалася на основі кирилиці, яка з прийняттям християнства поширилася в Київській Русі, проте впродовж Х-XVII ст. змінювалася. За часів Київської Русі застосовувалися паралельно дві **а.**: і кирилиця, і глаголиця. Як зазначає академік НАН України Григорій Петрович Півторак, сучасний вигляд української **а.** і графіки сформувався на Наддніпрянщині після 1905 р. Літера **г**, яку офіційно введено Мелетієм Смотрицьким у «Граматичі» 1616 р. і вилучено правописом 1933р., була відновлена 1990 р. у третій редакції (третьому виданні) «Українського правопису».

Списки використаної літератури у рефератах, курсових, дипломних, конкурсних, дисертаційних роботах, наукових статтях і тезах наукових доповідей переважно оформлюють за абеткою мови викладу; іноземні праці у таких списках подають теж за абеткою, але після українськомовних наукових джерел.

3. Абзац (нім. *Absatz*, букв. – "відступ") – 1) прийнятий відступ

у початковому рядку тексту; 2) частина тексту від одного такого відступу до іншого, яка є відносно закінченою та змістовно цілісною. **А.** виконує логічну й естетичну функції, сприяючи як послідовності і структурованості тексту, так і красі форми його презентації.

В академічних працях (наприклад, курсових, дипломних, конкурсних, дисертаційних роботах; у наукових статтях, тезах доповідей, рефератах та авторефератах, рецензіях, відгуках, есе тощо) і документах оптимальна кількість **а.** на сторінці коливається від 2 (мінімум) до 5-6.

4. Аббревіатура (італ. *abbreviatura*, від лат. *abbrevio* – "скорочую") – іменник, утворений з усічених слів вихідного словосполучення чи з усічених компонентів вихідного складного слова; виокремлюють такі типи: 1) *ініціальна а.*: 1.1) *буквена/літерна а.*, яка складається з назв початкових букв слів (*ВР, ЗВО, ЄС, МВФ, СБУ, УПФ*); 1.2) *звукова а.*, яка складається з початкових звуків словосполучення (ГЕС, ДАІ, МОН У, НАН У, ООН); 1.3) *буквено-звукова а.*, яка складається з назв початкових букв та початкових звуків вихідного словосполучення (*лавсан – лабораторія високомолекулярних сполук Академії наук*); 2) *змішана а.*, яка складається з усіченої основи одного слова (чи кількох) та повного другого (останнього) слова (*гідроелектростанція, гідрометцентр, обласна адміністрація*); 3) *складова а.*, яка утворюється з усічених основ кількох слів (*Кабмін, Мін'юст*).

Абревіатурний еквівалент до часто вживаних термінологічних словосполучень активно використовують для зручності автори курсових, дипломних, конкурсних, дисертаційних робіт та наукових статей, доповідей, лекцій тощо.

5. Авторі́ термінів – це науковці, інженери, дослідники, які вперше використали той чи інший новий термін або ж придумали його. У науково-дослідницьких та словниково-довідкових працях нерідко наводяться точні дані про те, хто вперше запропонував/придумав певний термін, або ж зазначається, на честь якого винахідника пізніше названо той чи інший термін. Так,

відомими завдяки професійним спільнотам є чимало таких фактів. Наприклад, активно нині використовуваний термін *біотехнологія* запропонував свого часу, і це ще у 1917р., угорський інженер Карл Ерек. Складений термін *фагоцитарний імунітет*, активізований у широкій комунікації нинішньою пандемією на COVID -19, уперше використав Ілля Мечников (1845 -1916) - перший український лауреат Нобелівської премії, який, відкривши явище клітинного фагоцитозу та розробивши фагоцитарну теорію імунітету, вже у 23 роки посів високу посаду професора університету. Термін *робот* (від чеськ. *robota*) придумали, як зазначається в першому виданні "Оксфордського словника англійської мови" (1928), чеський письменник, драматург Карел Чапек разом зі своїм братом Йозефом ще в 1921 р. Американський письменник, автор творів наукової фантастики, професор, популяризатор науки Айзек Азімов увів в обіг термін *робототехніка*, використавши його вперше у 1941 р. в оповіданні "Брехун" ("Liar!").

Не менш цікавим є, зокрема, і те, що, хоча про нове поняття *екологія мови* вперше вже йдеться в наукових працях К. та Ф. Вьолінгів і Н. Шутца, майже у всіх джерелах помилково зазначено, що саме американський лінгвіст Ейнар Хауген використав його у своїй доповіді "Екологія мови" в 70-ті роки ХХ ст. Разом із тим сам Е.Хауген у своїй доповіді покликається на роботу цих дослідників, фокусуючи увагу на їх першості в номінації поняття, що з'явилося в процесі взаємодії соціолінгвістики та психолінгвістики.

Найбільш активно і продуктивно в українській мові творяться терміни у синтаксичний та морфологічний способи.

6. Авторитетність дискусанта - поняття багатовимірне і похідне, бо безпосередньо залежить від інтегративної компетентності (знань і вмінь) дискусанта та набутого ним у дискусіях комунікативного досвіду. Успіх у дискусії безпосередньо залежить від цілого комплексу об'єктивних чинників, а саме:

- досконалого знання предмета дискусії і дотичних до нього проблем,
- уміння інформувати на засадах доброчесності,
- вміння об'єктивно й логічно розмірковувати та висновковувати,
- вміння уважно й повністю вислуховувати, не перериваючи,
- вміння вправно і доцільно використовувати ефективні способи переконування,
- від коректного та шанобливого ставлення до опонентів,
- від загальної, мовленнєвої та комунікативної культури,
- від ступеня сформованості практичних навичок обговорення у форматі діалогу/ полілогу,
- від толерантності у сприйнятті іншої точки зору.

7. Авторський аркуш – це використовувана у видавничій справі одиниця вимірювання обсягу друкованого прозового тексту (наукова стаття, тези наукової доповіді, курсова робота, дипломна робота, монографія, підручник, навчальний посібник тощо) та ілюстративної інформації; **а.а.** дорівнює 40 тис. друкованих знаків (букв,цифр, розділових знаків, проміжків між словами) або 40 кілобайтам комп'ютерного тексту в DOS-форматі , що відповідає 22 с. надрукованого (через 2 міжрядкові інтервали) тексту на стандартному аркуші форматом А-4, якщо на сторінці подано 1800 знаків.

8. Адресант/автор, мовець, доповідач, лектор (нім. *Adressant* – "відправник") – джерело повідомлення; у міжособистісному спілкуванні – особа, яка ініціює комунікацію, кодує своє повідомлення засобами мови та/або парамови і передає його адресату (слухачеві, читачеві, слухацькій аудиторії).

9. Адресат/отримувач, реципієнт, слухач, читач, інтерпретатор, слухацька аудиторія (нім. *Adressat* – "отримувач") – кінцевий споживач повідомлення; у міжособистісному спілкуванні – особа, яка сприймає повідомлення та у відповідності до своїх

когнітивних (пізнавальних) стратегій і конкретних ситуативних умов інтерпретує повідомлення адресанта.

10. Академічна відповідальність здобувачів вищої освіти - це комплекс освітніх заходів, використовуваних в разі порушення студентами правил академічної доброчесності та принципів порядності відповідно до норм статті 42 Закону України "Про освіту", а саме:

- повторне проходження контрольного оцінювання знань (додаткові індивідуальні усні й письмові завдання, контрольні роботи, складання іспиту, заліку тощо),
- повторне вивчення відповідного компонента/модуля освітньої програми чи повторне виконання курсової/ дипломної роботи,
- позбавлення академічної стипендії,
- позбавлення наданих цим ЗВО пільг з оплати навчання,
- відрахування із ЗВО.

11. Академічна доброчесність здобувача вищої освіти – це обов'язковий етичний вимір якості навчальної діяльності студента на всіх рівнях здобуття вищої освіти, яка задекларована статтею 42 Закону України "Про освіту" від 05.09.2017 р. № 2145-VIII і передбачає "сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання і провадження наукової(творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень": Закон України " Про освіту". Стаття 42 "Академічна доброчесність". URL:<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/sh19/page3>.

Академічна доброчесність здобувачів вищої освіти, у т.ч. під час опанування трьох змістових модулів обов'язкової навчальної дисципліни УМПС, передбачає відповідно до положень статті 42 Закону України "Про освіту" :

1) самостійне виконання студентом усіх видів і форм навчальних завдань, свого варіанту поточного, проміжного та підсумкового контролю результатів навчання;

2) обов'язкове покликання на всі використані студентом джерела інформації, наприклад, у самостійно підготовлених текстах есе, твору, наукової доповіді для виступу на конференції, презентації, наукової роботи тощо;

3) дотримання норм чинного законодавства про авторське право і суміжні права;

4) надання достовірної інформації про досягнуті результати власної навчальної, творчої, наукової діяльності, про використані методики і джерела інформації.

12. Академічний письмовий текст студента – офіційна інтелектуальна робота (наприклад, есе, курсова робота, конкурсна робота тощо) здобувача вищої освіти, яку він самостійно готує/створює в письмовій формі за визначеною темою/проблемою засобами наукового стилю сучасної української літературної мови з обов'язковим дотриманням етичних принципів чесності та порядності виконавця.

Не допускаються списування, фальсифікація, обман, плагіат (копіювання, компіляції), проте задля належного обґрунтування висловлюваної думки, підтвердження її достовірності автор академічної роботи використовує необхідні пряме та/або непряме цитування, наводячи покликання в квадратних дужках на бібліографічні джерела, попередньо самостійно опрацьовані (підручники, словники, довідники, журнальні наукові статті тощо), а в тексті розміщені за українською абеткою та чинним ДЕСТом у кінці роботи під заголовком: Використана література .

Найпоширенішими сучасними академічними текстами, створюваними студентами в процесі творчої навчальної діяльності у ЗВО, є есе, твір, реферат, курсова/ дипломна робота, тези наукової доповіді, наукова стаття, відгук тощо.

Студент як автор академічного тексту зобов'язаний не тільки точно та об'єктивно викласти інформацію, навести аргументи/докази, переконати, щоб досягти цілісності створеного наукового тексту (єдність теми з метою, послідовним викладом і логічними висновками), але і підтвердити якість всіх рівнів цього самостійно новоствореного тесту (змістового, структурного, мовно-термінологічного) належний ступінь персонально набутих взаємопов'язаних і взаємозалежних компетентностей (мовної, мовленнєвої, термінологічної, комунікативної, спеціальної).

13. Активний словник індивіда – сукупність лексичних одиниць, які адресант (мовець) вільно використовує у спонтанному (непідготовленому) мовленні різної тематики; це той запас слів, які індивід активно використовує як в усному, так і в писемному мовленні; слова **а.с.і.** не мають ознак застарілості чи незвичної новизни; залежно від рівня освіченості, кола інтересів, роду занять люди послуговуються від 1000 до 5000 слів (для порівняння: тлумачний 11–томний «Словник української мови» містить близько 140 тисяч слів); до **а.с.і.** належать: а) *загальноживані* слова, зрозумілі всім мовцям (*білий, вода, добре, жити, ми, п'ять, хліб, читати*); б) *широко вживані* в різних галузях науки, мистецтва, техніки терміни й професіоналізми (*закон, комюніке, правило, рисунок, стандарт, тезаурус, текст, трансформатор, україністика, фарба, шеф*).

14. Актуальне членування речення – це смислове структурування в рамках певного контексту або ситуації на *тему* (*вихідне, відоме, дане, основа*) і *рему* (*нове, ядро, повідомлюване, похідне*), тобто розподіл, наприклад, речення на дві змістові частини: предмет повідомлення (*тема*) і те, *що* повідомляється про цей предмет (*рема*); комунікативно значущою є *рема*, яка повідомляє нове, наголошує на ньому; предмет повідомлення (*тему*) називають ще психологічним підметом, а *рему* – психологічним присудком; **а.ч.р.** залежить від порядку слів у реченні та інтонації; зміна порядку слів і винесення *реми* на перше місце пов'язані з інверсією, зміною

стилістичного забарвлення повідомлення. Наприклад: *Цю наукову статтю (тема) я вже опрацював (рема). Я вже написав (тема) два розділи курсової роботи (рема)*; без **а.ч.р.** не може бути повною характеристика речення як комунікативної одиниці.

Надто важливо для наукової комунікації, щоб заголовки (назви) наукових статей, доповідей, курсових, дипломних, конкурсних і дисертаційних робіт, формулювання пунктів їх планів містили і тему, і рему.

А.ч.р. розробив у 1947р. чеський лінгвіст *Вілем Матезіус*.

15. Акцентуаційні (лат. *accentus* – "наголос") **норми** – узвичаєне наголошування слів відповідно до чинних стандартів. Наприклад, активно використовувані у сучасній професійній комунікації слова мають такі нормативні наголоси: *бе́сіда; видáння, визво́льний, визна́ння, ви́падок; ді́скурс, діáлог, дові́дник, до́говір; жалю́зі; завда́ння, за́вжди, значу́щий, зокре́ма; експе́рт; катало́г, кварта́л, кіломе́тр, ко́лія; легкі́й, літо́пис; ма́ркетинг, мо́вець; нові́й; озна́ка; парте́р, пізна́ння, поліло́г, пока́зник, по́мілка, посере́дині; реестро́вий, ро́зпад, руко́пис, русло́; сантиме́тр, сере́дина, старі́й; тверді́й; трансфе́р; украї́нський; чита́ння, чіткі́й; шу́каний; щипці́; фахові́й, фо́льга, фо́рзац, фра́нко, ф'ю́черсний; цеме́нт, центне́р).*

А.н. (відповідно до чинної редакції правопису) наведено в усіх видах лінгвістичних словників. Нерідко **а.н.** є засобом розрізнення лексичних значень слова. Наприклад: *відо́мість* (документ) і *відо́мість* (дані, факт, звістка); *об'є́днання* (організація) – *об'єдна́ння* (дія, процес).

16. Алгоритм (лат. *Algorithmi* за арабським *ім'ям* математика) – чітка, строго логічна послідовність розумових дій та операцій, виконання яких веде до правильних результатів; розрізняють алгоритми розпізнавання та алгоритми розв'язування, алгоритми та алгоритмічні приписи (нежорсткі приписи); **а.п.** – це послідовні прийоми, методи, „кроки” розв'язання широкого класу завдань; від

імені середньовічного узбецького математика Мухамеда-ібн-Суса (арабізоване аль-Хорезмі).

17. Алогізм (від грец. "а" – префікс, що означає *заперечення*, і *logistos* – "судження, вислів") – це непослідовність у міркуванні, зумовлена порушенням законів логічного мислення, що перешкоджає досягненню об'єктивної істини.

18. Амфіболія (від грец. "двоякість") – неясність висловлювання, яке допускає два різні (чи навіть більше) тлумачення. Наприклад, проаналізуємо таке речення: *Спостереження за мовленням студентів*. Ця конструкція речення допускає два різні тлумачення: 1) *студенти стежать за мовленням*; 2) *спостереження за мовленням студентів*. **А.** утруднює професійне спілкування, бо перешкоджає правильному (адекватному) розумінню сказаного.

19. Аналіз (від грец. "розклад, розчленування") – 1) метод дослідження, сутність якого полягає в мисленневому або практичному розчленуванні (розкладанні) цілого на складові частини; синтез – це метод, протилежний аналізу; 2) у мовознавстві це перший етап машинного перекладу – визначення граматичної і лексичної інформації у текстах, що перекладаються.

20. Англізми/англіцизми – це слова, запозичені українською мовою з англійської або безпосередньо, або через посередництво інших мов. Наприклад, у професійному спілкуванні активно використовують такі **а.**: *акаунт, аудит; бампер, бартер, бізнес; гендер; дедлайн, джаз, джинси; ескалація; кілер, контролінг; маркетинг, мас-медіа, менеджмент; стікер; тандем, тостер; файл, факс, фольклор, форвард; хакер, хіт, хуліган; чартер* та ін.).

21. Анотація (лат. *annotation* – "зауваження, помітка") – це коротка (стисла) *характеристика* змісту і структури джерела (наукової статті, курсової/ дипломної/ конкурсної/ дисертаційної роботи, підручника, монографії, брошури тощо); за призначенням **а.** поділяються на *довідкові (описові, інформаційні)* та *рекомендаційні*; **а.** – це не переказ змісту джерела, це вторинний текст з узагальненою аналітичною інформацією про зміст і структуру джерела (автор, назва,

видавництво, рік, загальний обсяг у сторінках; висвітлені проблеми, наявні розділи, рисунки, схеми, таблиці, діаграми; *в рекомендаційній а.* вказано ще й адресат).

22. Антоніми (від грец. "*проти*" й "*ім'я*") — це слова, які називають протилежні прояви, але однієї сутності (*високий* ≠ *низький* (результат), *радісно* ≠ *сумно* (стан), *увійти* ≠ *вийти* (спрямованість дії); антонімічну пару можуть утворювати як різнокореневі (*зустріч* ≠ *розлука*, *глибокий* ≠ *мілкий*), так і спільнокореневі слова (*надія* ≠ *безнадія*, *беззбройний* ≠ *озброєний*, *навантажити* ≠ *розвантажити*); багатозначні слова вступають в антонімічні зв'язки окремими своїми лексичними значеннями: *свіжий* ≠ *черствий* (хліб), *свіжа* ≠ *стара* (преса), *свіжа* ≠ *застаріла* (ідея), *свіжий* ≠ *бородатий* (жарт).

23. Апостеріорі (лат. "*з наступного*") – знання, що отримане з досвіду, впливає з набутого досвіду.

Цей прислівник активно використовують у професійній усній та писемній вербальній комунікації, коли постає потреба визначити шляхи отримання інформації, тих чи інших знань для оцінювання їх вагомості й достовірності.

Прислівник апостеріорі утворює антонімічну пару з прислівником апіорі.

24. Апіорі (лат., букв. – "*з попереднього*") – знання, отримане незалежно від досвіду, бо передує йому, тобто знання без перевірки, оскільки воно властиве свідомості споконвічно.

25. Аргó (франц. *aigot* – "*жаргон*") – це мова вузької соціальної чи професійної групи, створювана й використовувана з метою мовного відокремлення (засекречення) і насичена словами, не зрозумілими для сторонніх; розрізняють **а. злодіїв**, **а. жебраків**, **а. школярів**, **а. акторів**, **а. спортсменів** тощо.

26. Арготізми (франц. *argotismes*, від *aigot* – "*жаргон*") /**жаргонізми** – спеціальні слова або цілі вирази, що їх уживають представники окремих соціальних груп з метою засекретити свою мову, зробити її незрозумілою для інших (наприклад, *помити* – украсти, *замочити* – вбити, *ботати* – розмовляти, *перо* – ніж); **а./ж.**

використовують актори, школярі, спортсмени, картярі, злочинці; раніше ними послуговувалися ремісники, мандрівні крамарі, лірники, жебраки. Літературна мова не допускає використання **а./ж.**

27. Аргумент (лат. *argumentum*, від *arguo* – "показую, виявляю") – думка чи твердження, істинність яких уже перевірено практикою; це основа в доведенні; підстава, доказ для обґрунтування, підтвердження чогось. **А.** є обов'язковим компонентом професійного спілкування з метою ефективного переконування або спростовування.

28. Артикуляція (від лат. *articulatio* – "розчленування") – рух органів мовлення, необхідний для правильного вимовляння звуків у процесах вербального спілкування. **А.** у багатьох професіях є обов'язковою ознакою професіоналізму.

29. Архаїзми (грец. "стародавній") – це застарілі для певної епохи назви предметів та явищ, звороти, форм слів, афікси (префікси, суфікси, флексії), що вийшли з активного вжитку або витіснені новоствореними відповідниками (наприклад, *рать* → військо, *перст* → палець, *піит* → поет, *зело* (прислівник) → дуже, *уповати* → надіятися, *живіт* → життя, *вої* → воїни, *видок* → свідок тощо.)

30. Атмосфера (від грец. "пара" і "куля") **спілкування** – це лінгвопсихосоціокогнітивні стосунки учасників комунікативного акту, тобто співрозмовників; від **а.с.** у кожній професії може залежати і результат самої комунікації.

31. Аудіювання (від лат. *audio* – "чути, слухати") – рецептивний вид мовленнєвої діяльності; це процес уважного слухання й адекватного смислового сприйняття усного повідомлення в різних його жанрах (лекція, доповідь, виступ, повідомлення тощо); **а.** складається зі сприйняття мовної форми та адекватного розуміння (усвідомлення) змісту повідомлення з метою його правильного репродукування (адекватного відтворення) в усній чи письмовій формах.

Б

32. Багатозначність/полісемія (від грец. "численний" і

"знак") – це здатність слова мати кілька (два і більше) лексичних значень. Наприклад, «Словник української мови» в 11 томах фіксує дев'ять лексичних значень прикметника *добрий*; дванадцять лексичних значень іменника *сила*; вісім лексичних значень дієслова *сіяти*. Джерелом б./п. є переносне вживання слова. Розвиток б./п. відбувається на основі перенесення назви за схожістю, суміжністю, функцією (призначенням).

33. Багатослів'я у професійній комунікації – це лексичні надлишки, зайві слова і словосполучення, які систематизував в сучасній українській мові (на матеріалі, зокрема, наукових текстів із різних галузей знань) мовознавець Пилип Олександрович Селігей. Зокрема, дослідник виокремив поміж них такі: 1) уживання кількох слів замість одного (*це кількаслів'я*). Наприклад: *справляє стимулюючий вплив* (треба: *стимулює*); 2) уживання описових зворотів або визначень замість прямих назв (*це навколослів'я*). Наприклад: *дефінітивна окресленість понять* (треба: *дефініції понять*); 3) уживання непотрібних (*необов'язкових*) слів (*це зайвослів'я*); Наприклад: *зробити зіставний аналіз* (треба: *зіставити*); 4) невиправдані повтори в одному реченні чи того самого слова, чи спільнокореневого слова, чи того самого змісту іншим словом, чи того самого змісту іншими словами (*це тавтологія*). Наприклад: *зробити роботу, робота з розробки, особистісні якості особистості, головна суть, взаємна співпраця, репрезентативно представлений, вільна вакансія, моя автобіографія, прейскурант цін* (треба: *здійснити роботу; розроблення; індивідуальні якості; суть, сутність; взаємна робота, співпраця; репрезентовано; вакансія; моя біографія, автобіографія; прейскурант*).

Б.п.к. заважає ефективності спілкування.

34. Багатство мовлення – риторичний аспект комунікації, складова мовної компетентності адресанта, пов'язана з його умінням застосовувати різноманітні засоби мовного коду, уникати повторення однотипних мовних елементів і конструкцій та доцільно використовувати синонімічні засоби тощо.

Б.м. є обов'язковою ознакою культури усного й писемного мовлення студента, бакалавра, магістра, науковця.

35. Бесіда у професійній діяльності – це ефективний інструмент офіційного (ділового, регламентованого) й цілеспрямованого на передбачуваний або запланований результат спілкування засобами діалогу чи полілогу, мета якого – здійснити в рамках чинних норм культури спілкування та культури мовлення вербальний обмін знаннями, конкретними відомостями, точками зору, досвідом, обговорити шляхи можливого співробітництва у спільних проєктах тощо.

Нерідко з різних причин бесіда вимушено перетворюється в експромтний варіант, що об'єктивно ускладнює цей поширений у всьому світі вид ділового спілкування для всіх співрозмовників. Кількість різновидів ділових бесід є чималою, бо класифікації залежать від різних критеріїв та від дискурсу, в якому вона відбувається (освітній, науковий, виробничий тощо), від віку, ступеня освіченості, соціального статусу, досвіду, гендерної характеристики, національних особливостей, характеру тощо її учасників. Наприклад, за кількістю учасників бесіди поділяються на персональні (індивідуальні), тобто у форматі діалогу, та групові (колективні), тобто у форматі полілогу; за метою – на спеціальні (співбесіди, наприклад, під час працевлаштування) та загальні; за часовим параметром – короткі (бліц- бесіди) і тривалі у часі; за ефективністю – конструктивні (результативні) і неконструктивні.

Якщо бесіди не є діловими, то поділяються науковцями на такі різновиди: глибинно-особистісні та ритуальні.

36. Бібліографія (від грец. *"книга"* і *"пишу, креслю, малюю"*) –

1) наука, що розробляє методи опису друкованих творів, складання їх покажчиків та оглядів для наукового й практичного використання;
2) покажчик літератури (*автор, назва, місто і рік видання, видавництво, кількість сторінок*) до статті, реферату, курсової/конкурсної/дипломної/дисертаційної роботи тощо; це перелік

книг (монографій, підручників, навчальних посібників, збірників наукових праць, збірників тез доповідей конференцій, словників, довідників), брошур, наукових журналів і статей із певної галузі науки відповідно до чинного стандарту.

Нині в Україні є чинним національний України - стандарт ДСТУ 8302:2015. Його розробник - Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова". Цей стандарт набув чинності з 01.07. 2016 року і встановлює види бібліографічних посилань, правила та особливості розміщення їх в документах та наукових працях. Наприклад:

- *Онуфрієнко Г.С. Риторика : навч. посібник для ЗВО. 2-ге вид. доп. і перероб. Київ: «ЦУЛ», 2016. 624с. (навчальна книга одноосібного автора)*

- *Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови : навч. посібник з алгоритмічними приписами. 3-тє вид. доп. і перероб. Київ: «ЦУЛ», 2016. 426с. (навчальна книга одноосібного автора)*

- *Онуфрієнко Г.С., Нікітіна Н.І. Англійська мова – правникам : навч. посібник для ЗВО/ За заг. ред. Г.С. Онуфрієнко. – Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 1998. 117с. (навчальна книга двох авторів)*

- *Онуфрієнко Г.С., Таранова Н.В. Українська мова в тестових завданнях для юристів. Поглиблений курс: навч. посібник для ЗВО/ За заг. ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 1999. 404с. (навчальна книга двох авторів)*

- *Онуфрієнко Г.С. Алгоритмізація навчального анутовування фахових текстів у практиці викладання української мови студентам . Теорія і практика викладання української мови: Зб. наук. праць. Львів: ЛНУ імені І.Франка, 2015. Випуск 11. С. 151-157. (наукова стаття у фаховому виданні)*

- *Онуфрієнко Г.С. Алгоритмічні приписи як інструмент сучасної лінгводидактики у практиці навчання студентів продуктивного реферування фахової літератури. Теорія і практика викладання української мови: Зб. наук. праць. Львів: ЛНУ імені І.Франка, 2016. Випуск 12. С. 224-231. (наукова стаття у фаховому виданні)*

• Онуфрієнко Г.С. *Галузева термінографія як регулятор наукової комунікації. Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри.* Зб. наук. праць. Рівне: НУВГП, 2016. С. 124 -128. (стаття у збірнику наукових праць)

• Онуфрієнко Г.С. *Еволюція поняття глосарій в інформаційному просторі. Інтеграційна система освіти, науки і виробництва в сучасному інформаційному просторі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. 19-20 травня 2016р. Тернопіль: «Крок», 2016. С.312-314.* (тези наукової доповіді на міжнародній конференції)

• Онуфрієнко Г.С., Крашевська І.В. *Термінологічні запозичення міжнародного статусу у сфері теорії мовної комунікації. Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики: Матеріали всеукр. наук. конф. до 20-річчя Конституції України 1996р. 29-30 червня 2016р., м. Дніпро. Дніпро: Роял Принт, 2016. С. 291-293.* (стаття двох авторів у науковому збірнику матеріалів всеукраїнської конференції)

• *Іноземна мова: Програма навчального курсу для аспірантів, здобувачів/ Укл. Г.С. Онуфрієнко, Г.І. Приходько. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2001. 20с.* (навчально-методичні матеріали для ЗВО)

• Онуфрієнко Г.С. *Навчальний тлумачний словник термінолексики теорії мовної комунікації. Запоріжжя: ЗНТУ, 2009. 70 с.* (науково-навчальна брошура для ЗВО)

• Онуфрієнко Г.С. *Навчальний російсько-українсько-англійський словник термінолексики кримінального та кримінального процесуального права з мовнокомунікативними завданнями для студентів юридичних спеціальностей денної та заочної форм навчання (Russian-Ukrainian-English Learner's Dictionary of Criminal Law, Criminal and Procedure Law terms with lingual and communicative tasks) / Г.С. Онуфрієнко, Н.В. Руколяньська, Г.О. Хацер. За заг.ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя: Національний університет «Запорізька політехніка», 2019. 146 с.* (науково-навчальна брошура для ЗВО)

• Онуфрієнко Г.С. *Навчальний українсько-англійський словник термінолексики сфери міжнародних економічних відносин для студентів гуманітарного факультету спеціальностей «Міжнародні*

економічні відносини» і «Переклад» денної та заочної форм навчання./ Онуфрієнко Г.С., Орел-Халік Ю.В., Приходько Г.І. Запоріжжя: ЗНТУ, 2011. 98 с. (науково-навчальна брошура для ЗВО)

• *Онуфрієнко Г.С. Навчальний російсько-український словник термінології сфери дизайну з практичними завданнями до змістового модуля №3 «Наукова комунікація як складова фахової діяльності» дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для студентів гуманітарного факультету ЗНТУ денної та заочної форм навчання. Запоріжжя: ЗНТУ, 2015. 44с. (науково-навчальна брошура для ЗВО)*

• *Онуфрієнко Г.С. Новотвори гібридної мовної природи як маркери продуктивності системи національної деривації в міжкультурній комунікації. Вісник ЗНУ. Філологічні науки. Зб. наук. праць. Запоріжжя: ЗНУ, 2019. Том 1. С. 61-66. (наукова стаття у фаховому виданні)*

• *Онуфрієнко Г.С. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів першого курсу денної та заочної форм навчання на гуманітарному факультеті, які здобувають вищу бакалаврську освіту за спеціальністю "Міжнародні економічні відносини". Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 52 с. (науково-навчальна брошура для ЗВО)*

• *Онуфрієнко Г.С. Українська мова (за професійним спрямуванням): методичні рекомендації та навчальні матеріали до змістового модуля 1 "Законодавчі та нормативно-стильові основи професійного спілкування" для самостійної роботи студентів першого курсу на гуманітарному факультеті, які здобувають вищу бакалаврську освіту за спеціальністю "Міжнародні економічні відносини". Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 54 с. (науково-навчальна брошура для ЗВО)*

• *Онуфрієнко Г.С. Українська мова (за професійним спрямуванням): методичні рекомендації та навчальні матеріали до*

змістового модуля 2 "Професійна комунікація" для самостійної роботи студентів першого курсу гуманітарного факультету, які здобувають вищу бакалаврську освіту за спеціальністю "Міжнародні економічні відносини". Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 62 с. (науково-навчальна брошура для ЗВО)

• Онуфрієнко Г.С. Українська мова (за професійним спрямуванням): методичні рекомендації та навчальні матеріали до змістового модуля 3 "Наукова комунікація як складова фахової діяльності" для самостійної роботи студентів першого курсу гуманітарного факультету, які здобувають вищу бакалаврську освіту за спеціальністю "Міжнародні економічні відносини". Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 46 с. (науково-навчальна брошура для ЗВО)

37. Білінгв/двомовець (від лат. *bi* - "два" і *lingua* - "мова")— людина, яка активно й постійно користується двома мовами, тобто у разі необхідності легко і вправно спілкується ними в усній та письмовій формах; це часто сприяє ефективності професійної комунікації, якщо одна з цих двох мов є міжнародною.

38. Білінгвізм/двомовність – 1) здатність особи або групи осіб швидко і вправно користуватися по чергово двома мовами для забезпечення комунікативних потреб; це ознака індивіда, яка полягає у впевненому користуватися ним двома мовами; таке явище досить рідкісне й на практиці означає розрізнення першої та другої мов, материнської і суспільно набутої мови тощо; 2) мовна політика в державі, одна з можливих ознак держави: наявність у межах державного утворення етнічних спільнот, що послуговуються своїми (рідними) мовами, викликає потребу практичного знання другої – державної/ офіційної мови.

В

39. Вербальна комунікація/словесне спілкування (лат. *verbalis*, від *verbum* – "слово") – цілеспрямована психолінгвоментальна діяльність учасників спілкування за допомогою мовного коду, результатом якої є інформаційний обмін, взаємовплив тощо.

В.к. відбувається за допомогою і звукової форми (усної), і буквеної(письмової) форми.

40. Вербальні компоненти – засоби мовного коду, тобто слова, словосполучення, речення, фрази, повідомлення, тексти, за допомогою яких передається інформація в комунікації.

41. Види мовлення – це різні аспекти мовленнєвої діяльності; в основу різних наукових класифікацій мовлення покладено різні критерії: характер мовлення (*внутрішнє й зовнішнє м.*), спосіб організації мовлення (*усне й писемне м.*), ступінь активності (*продуктивне і рецептивне м.*) та деякі інші (*вербальне – невербальне м., офіційне – неофіційне м., монологічне – діалогічне – полілогічне м.*).

42. Виразність/образність мовлення – риторичний аспект комунікації, складова комунікативної компетентності адресанта, пов'язана з прагматичним впливом на адресат; виявляється у спеціальному доборі мовних елементів та вмінні будувати повідомлення з найвищим перлокутивним (впливовим) ефектом.

43. Вислówлювання – це одиниця мовлення; речення, актуалізоване в мовленні з конкретною тема–рематичною структурою.

44. Відомі українські термінознавці - дослідники української термінології, розробники теорії та практики укладання термінологічних словників.

У витоків українського теоретичного і практичного термінознавства стояли галузеві науковці – природознавець, філолог, перекладач, поет Іван Григорович Верхратський; етнограф і лексикограф Михайло Михайлович Левченко; фізик, електротехнік, перекладач Іван Павлович Пулюй; вчені Наукового товариства імені

Т. Шевченка (з 1873 по 1939), співробітники відділу наукової термінології Інституту української мови НАН України (з 1978 р.).

Термінознавчі здобутки часів Незалежності України поповнили праці мовознавців Андрія Андрійовича Бурячка, Катерини Григорівни Городенської, Володимира Олександровича Горпинича, Володимира Володимировича Дубічинського, Світлани Яківни Єрмоленко, Тараса Романовича Кияка, Ірини Миколаївни Кочан, Галини Петрівни Мацюк, Таміли Іванівни Панько, Левка Михайловича Полюги, Анатолія Михайловича Поповського, Тамари Степанівни Пристайко, Віталія Макаровича Русанівського, Олександри Антонівни Сербенської, Людмили Олександрівни Симоненко, Олександра Онисимовича Тараненка та багатьох науковців з університетів Києва і Львова, Дніпра і Запоріжжя, Харкова і Кривого Рогу, Дрогобича і Херсона, Бердянська і Вінниці .

На початок ХХІ ст. українськими термінологами досліджено близько 150 терміносистем багатьох галузей знань, розроблено понад 600 Державних стандартів України на терміни і визначення, підготовлено десятки термінологічних словників (галузевих, тлумачних, перекладних, навчальних).

Статті з актуальних проблем загального, порівняльного й українського термінознавства галузеві науковці та лінгвісти публікують у сучасних авторитетних фахових збірниках наукових праць: «Проблеми української термінології» (Львів, НУ«Львівська політехніка»), «Термінологічний вісник» (Київ, Інститут української мови НАН України) та «Українська термінологія і сучасність» (Київ).

45. Відпрізвищеві терміни-епоніми (від грец. "той, що дав ім'я") – це словесні утворення інтернаціонального характеру, в яких власна назва у структурі допомагає впізнавати термін у міжнародній комунікації, що сприяє її ефективності. Наприклад: фізичні терміни *ампер, бекерель, вольт, гальваноскоп, кюрі, ньютон, ом, паскаль, рентген*; фармацевтичні терміни *бальзам Бітнера, мазь Вишневського, розчин Люголя*.

46. Власне українська лекси́ка/пито́ма українська лекси́ка/автохто́нна українська лекси́ка – це ті слова, що утворилися в українській мові в період її формування й історичної еволюції; питомих слів у словниковому складі української мови переважна більшість (до 90 %): виникли вони на основі лексичного матеріалу, успадкованого ще від індоєвропейської мовної єдності (*брат, зима, їсти, мати, ніс, сестра, син, сніг, стояти*) чи від спільнослов'янської (*ведмідь, вила, віл, гнів, диво, добрий, жито, правда, серце, соловей, чоловік*) та східнослов'янської лексики (*батьківщина, батько, дев'яносто, дешевий, коромисло, мішок, озимина, сінокіс, сорок, урожай*); в українській мові є й специфічно українські слова, відомі з писемних пам'яток давньоруської доби (*височінь, гарний, жовтень, козацтво, кучерявий, людина* та ін.).

47. Внутрішнє мо́влення – особливий тип мовленнєвої діяльності, не оформленої в звуках, паралінгвістичних засобах чи графічних знаках, для якої є характерною значна згорнутість (стислість) граматичної структури та змісту; це мовлення для себе, тобто засіб автокомунікації.

48. Внутрішні ресу́рси особі́стості мо́вця – *когнітивні* (*пізнавальні*) вміння (відчувати навколишній світ, ставити вмотивовані запитання, розмежовувати головне і другорядне, обґрунтовувати своє розуміння проблеми, бути ерудованим у діалогах чи дискусіях, уміти дійти об'єктивних висновків); *креативні* (творчі) вміння (наявність гнучкого, пластичного розуму, фантазії, натхнення; продукувати свій умотивований погляд, проявляти ініціативу, нестандартність, неординарність мислення); *інтелектуальні й самоуправлінські* вміння (ставити мету й забезпечувати її цивілізоване досягнення, точно формулювати завдання, програмувати й алгоритмізувати дії, конструктивно мислити, аналізувати, знаходити спільне та відмінне, здійснювати аргументований самоаналіз й критичну самооцінку); *комунікативні* вміння (здатність ефективно взаємодіяти з іншими суб'єктами та з навколишнім світом, швидко обмінюватися

інформацією, словесно переконувати, спростовувати, пропонувати, культурно дискутувати).

Г

49. Галичанізм/галицизми – це слова або мовні звороти, характерні для західноукраїнської мовно-літературної практики ХІХ – першої половини ХХ ст., що в контексті літературної норми сприймаються як регіонально забарвлені вислови української літературної мови; активне входження г. в українську літературну мову було характерне для 20–х років ХХ ст.; у другій половині ХХ ст. вони активізуються як джерело стилістичного урізноманітнення літературної мови під впливом мовної практики західної української діаспори, яка зберігає діалектні особливості емігрантів – вихідців із Західної України (наприклад, *амбасада, вартувати, гальянтний, канапка, наразі* (поки що; зараз) та ін.).

50. Генеалогічне (від грец. "родовід") **мівне діврево** – унаочнення родовідного зв'язку в межах сім'ї споріднених мов (групи, підгрупи й окремі мови); *слов'янська група* в найбільшій індоєвропейській сім'ї мов розподіляється в контексті традиційної класифікації на три підгрупи: *західнослов'янську, південнослов'янську* і *східнослов'янську*. У складі східнослов'янських мов чільне місце посідає *українська мова*.

51. Германізм (лат. *germanus* – "германський") – це слова чи конструкції, запозичені українською мовою з германських (німецької, англійської, голландської) мов, проте їх чужомовне походження ще відчувається і вони повністю не засвоєні системою мови реципієнта (наприклад, англ. *демпінг, денді, клерк*; нім. *церемоніймейстер, шпіндель, шпунт*; гол. *шкіпер, шлюп* тощо).

52. Герменівтика (грец. "пояснюю") – міжнаукова галузь гуманітарних досліджень й одночасно філософсько-методологічне вчення про інтерпретацію (роз'яснення, розкриття змісту) та розуміння давніх рукописних і друкованих текстів з опорою виключно на текст. Із другої половини ХХ ст. г. набула нової популярності.

53. Гібридні терміни (від лат. *hybrida* – "перемішування") – це терміноодиниці (і терміни-слова, і терміни-словосполучення), які етимологічно походять від принаймні двох мов, тобто для створення яких використано як питомі за походженням (власне українські), так і запозичені з інших мов (іншомовні) терміноелементи (префікси, корені, суфікси) або компоненти (слова в термінах-словосполученнях). Наприклад, терміни-слова в різних галузях: *антисвіт, антитіла, античастинка, контрастув, контрольник, контрприклад, макровластивість, мікронаповнювач, напівкупол, напівцентр, нелінійність, непаралельність, суперобкладинка*; терміни-словосполучення: *загальна амністія, кримінальне провадження, науковий дискурс, провідний спеціаліст, діловий стиль мовлення, судова експертиза, український алфавіт, часткові синоніми*.

Із кінця ХХ ст. в українській мові інтенсивніше продукуються гібридні терміни, названі так через активне одночасне використання різномовних морфем при їх творенні : питомих, тобто своїх, та іншомовних/чужих за походженням (частіше давньогрецького або латинського). Найбільшу продуктивність (бо так утворюється велика кількість неологізмів) виявляє така модель однослівних гібридних термінів в більшості галузевих термінологій, коли вони є похідними від засвоєних українською мовою лексичних запозичень (наприклад: лінгв. *анотування, комунікативність, реферування, термінознавство, предикативність*; ек. *самофінансування, кредитоспроможність, переасигнування*; юр. *законопроект, корумпованість, криміногенність, лобіювання, кіберзлочин, співкредитор*; техн. *надструктура, газорізання, ізоляційник, неметали, підстанція*; кіб. *інформативність, кодування, мультипрограмування* тощо. Серед засвоєних соціумом неологізмів є чимало гібридних термінів-слів (*кіберзлочинність, самопіар, хакерство*) та гібридних термінів-словосполучень (*внутрішній аудит, протиправний контент*).

Чимало нових термінів щороку з'являються в галузевих термінологіях унаслідок активного використання всіма індоевропейськими мовами такого поширеного способу, як лексичне запозичення, якому сприяють у світі процеси глобалізації та інформатизації. Якщо поняття вперше досліджено, виявлено, описано і вперше зафіксовано в чужомовному джерелі (у словнику, в книзі, в науковій статті, науковій доповіді тощо), то в термінофонді інших національних мов його вводять в науковий обіг вчені, дослідники, практики. Причини появи та активізації в комунікації термінів, які поступово набувають функції та статусу міжнародних/інтернаціональних, очевидні - такі терміни дійсно суттєво полегшують і пришвидшують процес наукової міжкультурної комунікації, бо саме за ознаками схожості термінів у різних неблизькоспоріднених мовах носії цих мов розпізнають їх у мовленнєвому потоці без вагань практично (напр., *баланс, дискурс, текст, інвестор, банк, юрист, цивілістика, адвокат, прокурор, криміналістика*).

54. Глоса (лат. *glossa* – "слово, що потребує тлумачення") – 1) переклад або тлумачення (пояснення) незрозумілого, застарілого, діалектного слова, а також це слово; 2) коментар у перекладних двомовних словниках або в текстах переважно наукової, технічної, конфесійної, художньої тематики.

55. Грама́тика (від. грец. "*літера*", "*написання*") - 1) будова мови, яка включає словотвір, морфологію (частини мови та їх категорії; найменші значеннєві частини слова: корінь та суфікс: префікс, суфікс, постфікс, флексія; форми словозміни) і синтаксис (словосполучення, речення, текст і правила поєднання слів у ці мовні категорії);

2) розділ лінгвістики (мовознавства), що вивчає будову мови.

Граматику нерідко образно називають алгеброю мови, бо саме граматична система мови найбільше демонструє специфіку цієї мови.

56. Граматичні норми – це сукупність морфологічних і синтаксичних норм, тобто правил поєднання і використання як морфем для словотворення, так і частин мови для побудови словосполучень, речень, текстів; узгодження, керування слів, складання речень і текстів різної синтаксичної структури.

Г

57. Г'ендер (англ. *gender*, від грец. – "*pið*") – 1) у спілкуванні це набір мовних/мовленнєвих конструкцій, характерних переважно для чоловіків і характерних переважно для жінок з урахуванням історичної, соціальної та функційної обумовленості; 2) у психології це соціально-біологічна характеристика, за допомогою якої подається визначення понять „жінка” та „чоловік”.

58. Г'ендерний стереотип – уявлення людей про те, як типово (стереотипно) поведуть себе чоловіки та жінки в мовній комунікації, у тому числі в рамках професії. Наприклад, у спілкуванні об'єктом максимальної уваги жінок є деталі, нюанси, подробиці, тоді як чоловіки фокусують увагу на головному.

Д

59. Дебати (франц. *debats*, від *debattre* – "*сперечатися*", "*обмінюватися думками*") – поширений у світовій практиці різновид чітко структурованої й попередньо спланованої публічної комунікації (переважно в політичному та судовому дискурсах) між двома сторонами стосовно актуальної проблеми. Кожна сторона в дебатах прагне вербальними і коректно задіяними невербальними засобами здобути найбільший позитивний імідж саме в очах третьої сторони, а відтак і її підтримку в особі слухачів/глядачів завдяки цьому складному формату публічної комунікації, що і ставатиме унікальним підґрунтям для подальшого їх усвідомленого вибору. Певними своїми якостями дебати нагадують і дискусію, і полеміку, і гарячу суперечку, оскільки теж є одним із різновидів публічного спору.

Судові дебати є найважливішою частиною судового розгляду, успіх яких залежить значною мірою і від рівня риторичної компетентності учасників дебатів, зокрема, їх уміння ефективно й переконливо комунікувати. Політичні дебати відбуваються між лідерами політичних сил у формі передвиборної агітації або між кандидатами на виборні посади.

Історичні витоки дебатів як важливого елемента демократії сягають ще часів Давньої Греції. Вже тоді склалося розуміння і щодо престижності такого формату мовної комунікації, і щодо важливості переконливо, а відтак впливово говорити.

60. Дебати як мовнокомунікативна гра – це інтерактивний різновид рольової гри, де дві, як мінімум, команди є опонентами щодо певної тези, контексту, програми, проєкту, перспективи тощо.

Дебати як мовнокомунікативну гру започатковано в перші десятиліття ХХ ст. у Великій Британії та США. Завданням такої гри є активне продукування ефективної мовної комунікації, в якій почергово беруть участь представники двох команд-опонентів, проте в кожній команді своя мета: в однієї - аргументовано, послідовно і в цивілізованій спосіб доводити запропоновану організаторами гри тезу, тоді як мета другої команди - аргументовано заперечувати це. У фіналі гри визначається переможець на засадах об'єктивного й переконливого аналізу мовнокомунікативної стратегії і тактики кожної команди.

В Україні ця гра набула форми дебатних турнірів активно поширюється з 1994 р. завдяки ініціативі міжнародного фонду "Відродження", який і започаткував для старшокласників програму "Дебати Карла Поппера".

З того часу діє і міжнародна програма "Дебати". В Україні створюються регіональні дебатні клуби, міські і навіть університетські школи дебатів, де в навчальних програмах з культури публічного спору, культури дебатів, ораторського мистецтва, основ еристики беруть участь офлайн та онлайн

тінейджери (школярі старших класів) і молодь до 35 років - здобувачі вищої освіти, громадські та політичні лідери, які готуються до балотування на місцевих виборах.

Навчальні дебати як рольова гра передбачені і в розділі "Усна комунікація в сучасних формах, актуальних темах і типових ситуаціях" у сучасних навчальних посібниках з "Риторики" для студентів ЗВО:

Онуфрієнко Г.С. Риторика: Навчальний посібник. Київ: "ЦУЛ", 2008. 592 с. (Гриф МОН України "Рекомендовано для студентів ВНЗ")

Онуфрієнко Г.С. Риторика: Навчальний посібник. 2-е вид. доп. Київ: "ЦУЛ", 2016. 624 с. (Гриф МОН України "Рекомендовано для студентів ВНЗ").

61. Девіації у спілкуванні (лат. *deviatio* – "відхилення") – різноманітні типи комунікативних невдач, помилок, обмовок, описок, провалів тощо, пов'язані з недостатнім рівнем мовної та комунікативної компетентності учасників спілкування; базова категорія теорії мовної комунікації.

62. Декодування – усвідомлене переведення адресатом (слухачем, читачем) змісту отриманого мовного повідомлення у звичні особистісні смисли; це розшифрування кодів інформації.

63. Державна мова – офіційна мова державних установ, мова освіти, науки, культури тощо; мова, якою держава заявляє про свій суверенітет у міжнародному спілкуванні; державний статус української мови як мови корінної (титульної) нації закріплено в Конституції України 1996 р. (10 стаття); **д.м.** виступає важливим й обов'язковим чинником консолідації нації, єдності держави.

64. Дефініція (лат. *definitio* – "визначення, тлумачення") – визначення, означення, тлумачення, розкриття змісту (сутності) наукового поняття; це засіб фіксації та тлумачення лексичного значення (семантики) слова, поширений у мові фаху засіб його термінологізації, мисленнєва логічна операція, що розкриває сутність поняття. Дефініції до термінів подаються в тлумачних термінологічних словниках, у довідниках з різних галузей науки, у

підручниках та навчальних посібниках для ЗВО, в академічних лекціях і методичних матеріалах, курсових і дипломних роботах.

65. Дікція (від лат. *dictio* – "вимова") – міра точності, чіткості вимови звуків, морфем, слів, фраз, яка визначає розбірливість мовлення, а відтак і його адекватне розуміння та сприйняття іншими людьми. У багатьох професіях д. є важливою в спілкуванні як обов'язковий компонент фахової мовленнєвої культури (техніки мовлення).

66. Діскурс (франц. *discours* – "промова, виступ") – 1) зв'язане мовлення в конкретних соціокультурних, психологічних умовах, яке відбиває ситуацію безпосередньої мовної діяльності з урахуванням форми спілкування, поведінки, міміки, жестів мовця; 2) це текст разом з умовами його творення і сприймання, динамічний контекст культури, в якому здійснюється прочитання тексту та його вплив на свідомість читача; це складний тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, письмову, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; це синтез когнітивних (пізнавальних), мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних ментальних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів.

67. Дискусія (лат. *discussio* – "розглядаю", "досліджую") – поширений у різних професійних дискурсах та громадській діяльності різновид офіційного публічного спору та своєрідний засіб активного пізнання, метою якого є з'ясувати та зіставити різні точки зору учасників, різні судження та погляди, щоб відшукати і досягти певний ступінь згоди між учасниками, спільне рішення стосовно тези дискусії.

Попри наявність багатьох спільних рис з іншими видами офіційного публічного спору, дискусія, хоч і різною мірою, проте відрізняється від інших видів офіційного публічного спору і своїм

предметом, і формою проведення, засобами, і перевагами. Навіть порівняння цілей різних видів публічного спору дозволяє зафіксувати ці відмінності дискусії: - від диспуту, під час якого треба оцінити суперечливі наукові судження перед слухацькою аудиторією задля досягнення єдиної думки;

- від дебатів, де обмінюються думками з певних питань задля досягнення підтримки третьою стороною;

- від полеміки, мета якої – захистити й утвердити власну точку зору шляхом спростування думки іншого полеміста, щоб перемогти його під час обговорення питань і зіткнення різних поглядів на зборах, нарадах, у пресі;

- від самої суперечки з різних питань, де встановлюється або перевіряється істина, достовірність чогось.

Разом із тим публічна дискусія, як і диспут, полеміка, дебати з різних наукових, освітніх, соціально значущих питань, має відбуватися не як "спір заради спору", що далеко не рідкість у сучасному суспільстві, а у форматі ефективної і переконливої мовної комунікації. Конструктивний характер дискусії значною мірою залежить від багатьох чинників, зокрема, від складу дискутантів, від рівня як їх освіченості, ерудованості, так і загальної, мовнокомунікативної, риторичної, професійної культури, від якості набутих ними компетентностей, від їх життєвого досвіду.

Головний інструмент переконування в д. - це аргументи, докази, які мають бути і достовірними, і в достатній кількості.

68. Діалéкт (грец. *"розмова, говірка, наріччя"*) – різновид національної мови, який використовують люди, пов'язані територіальною, соціальною або професійною спільністю; серед характерних ознак д. – усна форма існування, а також система норм, що протиставляються літературним нормам національної мови; розрізняють: територіальний д., або місцевий, тобто поширений на певній території; соціальний д. – мова, що властива людям певної соціальної групи; професійний д. – різновид соціального д.,

яким користуються люди спільної професії, одного роду занять.

69. Діалектизми (грец. "розмова, говір, наріччя") – це слова або словосполучення, характерні для мови певних територій; це «мовні родзинки», якими вирізняється кожна місцевість (наприклад: *бутний* → гордий, *вуйко* → дядько, *кибель* → відро, *когут* → півень, *легінь* → парубок; *мева* → чайка). Д. використовують у художній літературі зі стилістичною метою – відтворити місцевий колорит, мовні особливості персонажів тощо.

Літературна мова не допускає використання д.

70. Діалогічне мовлення – форма мовлення, за якої відбувається безпосередній обмін повідомленнями між двома учасниками спілкування; цьому типу мовлення притаманна низка особливостей, передусім лаконічність, використання паралінгвістичних засобів (погляд, міміка, жести тощо), інтонації, еліптичних речень тощо.

71. Ділова гра – навчальний прийом моделювання найрізноманітніших реальних професійних та інших ситуацій з метою вдосконалення мовної комунікації.

72. Ділова лексика – це слова й усталені звороти, що виконують функцію мовного засобу офіційного спілкування; їх використовують у документах, усній діловій практиці; до д.л. належать також назви документів, посад, організацій, назви дій, характерних для міждержавних, адміністративних відносин тощо (наприклад, *вищезазначений документ, директор, експерт, захарувати на посаду, канцелярія, комюніке, маніфест, оголосити конкурс, прем'єр-міністр, приймальня, протокол, ратуша, реалізація, реквізит, сейф, секретаріат*).

Член-кореспондент НАН України професор Світлана Яківна Єрмоленко рекомендує розрізняти д.л. у міждержавних відносинах, діяльності державних установ і д.л., яку використовують у щоденному діловому житті.

Використання д.л. вимагає абсолютної точності й однозначного сприйняття.

73. Документ – (від лат. *documentum* – "взірець, доказ, повчальний приклад") – це основна одиниця офіційно-ділового стилю, важливий засіб писемної професійної комунікації; має три лексичні значення: 1) діловий папір, що підтверджує певний факт, засвідчує особу або її право на щось (*диплом про базову вищу освіту, заповіт, паспорт, читацький абонемент*); 2) історично вірогідні письмові джерела; 3) фотоплівки, електронні носії як матеріальні об'єкти, що містять певні дані та призначені для передавання у часі і просторі. Структуру **д.**, їх історію, форми та методи зберігання, пошуку, автоматизованої обробки й використання в різних галузях людської діяльності вивчає наукова дисципліна *документалістика*. *Справочинство* – це діяльність, що охоплює питання документування й організації роботи з різними джерелами при виконанні управлінських дій.

Прикладом перших **д.** із часів Київської держави є літописні кодекси, міжнародні договори, княжі грамоти, правові кодекси тощо. Справочинство незалежної України розпочалося з 24 серпня 1991р.

У **д.** виклад суті питання, рекомендацій, прохань, указівок тощо має бути повним, чітким, логічним, доречним і грамотним.

Текст сучасного **д.** зазвичай структурується на 3 частини: вступну (мотив, причина укладання, історія питання, мета тощо), описово-доказову (сутність питання) та заключну (рекомендація, висновок).

Технічний стандарт сучасних **д.** – білий папір форматом А-4; береги (20 мм.); рубрикація; кегль (розмір шрифту) – 14-12; міжрядковий інтервал – 1,5-1 см.

74. Діповідь – жанр мовної комунікації; це одна з категорій теорії мовної комунікації; форма усного монологічного мовлення, яка дозволяє на широкий загал об'єктивно й аргументовано схарактеризувати предмети, явища, поняття через їх ознаки, параметри, особливості тощо, аби словесно переконати слухачів.

75. Доречність мовлення – риторичний параметр спілкування, пов'язаний з реєстровими аспектами дискурсу та доцільністю орієнтації на особу адресата.

Е

76. Евфемізм (від грец. "*пом'якшений вираз*") – емоційно нейтральне слово або вираз, які використовують замість синонімічних їм слів або виразів, що видаються мовцеві непристойними, грубими, нетактовними, неделікатними (наприклад, *говорити неправду* – брехати).

77. Езопівська мова – замасковане висловлювання думок, алегорична мова; від імені давньогрецького байкаря Езопа.

78. Екологія професійно спрямованої мовної комунікації – це важлива, багатовимірна й обов'язкова якісна характеристика ефективного, пришвидшеного й переконливого вербального обміну інформацією з фахових проблем. Поняття **е.п.с.м.к.** безпосередньо пов'язане з принципами етики спілкування, із золотими правилами спілкування, з мовним етикетом комунікантів, їх загальною комунікативною культурою та такими пріоритетними якостями особистості, як її професіоналізм, об'єктивність, повна відповідальність за стверджуване, висновковуване, сказане і написане, аналітичність й аргументованість мислення, щирість, академічна доброчесність у всіх існуючих видах і формах роботи з використанням і трансляцією інформації.

Поняття **е.п.с.м.к.** є ширшим і складнішим порівняно з культурою мовлення, яка, передбачаючи дотриманість особою усіх чинних норм мови в усному й писемному мовленні, його етикетність та багатий словниковий запас, стилістичну вправність і майстерність мовця, входить обов'язковим компонентом до складу **е.п.с.м.к.**

Серед чинників, що забезпечують **е.п.с.м.к.**, - загальна ерудованість комунікатора та предметно-тематична теоретична його підготовленість, інформаційна гігієна його усних і письмових

вербальних презентацій, абсолютно точне використання в комунікації загальнонаукових і вузькоспеціалізованих термінів, цитат та правильне розуміння дефініцій усіх використовуваних термінів.

79. Експресія (лат. *expressio* – "вираження, виразність") **мóвлення** – насиченість повідомлень мовними і позамовними засобами вираження суб'єктивного ставлення адресанта (мовця) до адресата (слухача) або до змісту комунікації, її оцінки.

80. Елоквєнція (лат. *eloquentio* – "виголошую промову") – красномовність; для багатьох сучасних професій це обов'язкова ознака фахового мовлення і спілкування.

81. Епістолярний стиль (лат. *epistola* – "лист, послання") – функційний різновид мови, мовний стиль листів, у тому числі із застосуванням сучасних технічних засобів, заочного (неконтактного) писемного спілкування людей у сфері побуту, особистого життя, виробництва, ділових стосунків; розрізняють листування офіційне (*службове*) і неофіційне (*приватне*); для листів, зокрема офіційних, характерні типові зачини (словесні формули звертання, вітання), стандартні фінальні конструкції; у неофіційному **е.с.** помітна роль невимушеного розмовного спілкування.

82. Ерістика (грец. *"сперечаюся"*) – 1) мистецтво публічного спору, дискусії, полеміки; 2) наука, що розробляє загальні методи та прийоми конструктивної (результативної, плідної) стратегії полеміки, дебатів, дискусій; 3) це розділ загальної і прикладної риторики – лінгвокультурологічної науки про теорію та практику ефективного й переконливого спілкування. Еристичні знання і вміння працівника є необхідними у професійній діяльності.

83. Етикєт (франц. від лат. *"звичай"*) спілкування – встановлені норми поведінки, правила чемності, гречності під час спілкування в товаристві, соціальних групах, в офіційних колах, у професійних (напр., юридичних, політичних, журналістських, дипломатичних тощо) дискурсах.

Різні ситуації спілкування українською мовою обов'язково передбачають дотримання співрозмовниками мовного етикету, зокрема: словесних етикетних формул вітання при зустрічі (*Доброго ранку! Добрий день!*), прощанні (*До наступної зустрічі!*), вибаченні (*Прошу вибачити мені за запізнення*), запитуванні (*Шановна Ларисо Петрівно, Ви зможете надати мені додаткову консультацію з нової навчальної теми?*), проханні (*Шановний Сергію Михайловичу, будь ласка, нагадайте вимоги до виконання модульної контрольної роботи*), згоди (*Є всі підстави підтримати вашу нову пропозицію, шановний колего*), незгоді (*Шановні опоненти, наразі з об'єктивних причин у нас, на жаль, ще немає можливості врахувати всі ваші зауваження*) тощо.

Недотримання етикету спілкування засвідчує або незнання його, або свідоме ігнорування його. З цих причин спілкування набуває ознак безкультурного, а тому безпосередньо заважає якості і перспективам ділових взаємин та співробітництва.

Здавна українській народній мудрості належать сентенції: *яка людина, таке і її мовлення; яка головонька, така і розмовонька*. Відомий французький письменник, лауреат Нобелівської премії у 1921 р. Анатоль Франс - автор не менш відомого афоризму "*Слова – це вчинки!*"

Культура мовлення і культура/етикет спілкування індивіда – це одні з основних критеріїв його освіченості, інтелігентності, професіоналізму.

84. Етнолінгвістика (від грец. "*народ*" і франц. *linguistique*, від лат. *lingua* – "*мова*") – розділ мовознавства, який вивчає мову в її співвідношенні з культурою; взаємодію мовних, етнокультурних та етнопсихологічних чинників у функціонуванні, еволюції мови, а також у процесах міжкультурної комунікації; гібридна наука на стику етнографії й лінгвістики.

85. Ефективність спілкування – складова інтерактивності; досягнення у процесах спілкування поставленої мети, згоди,

взаєморозуміння, кооперації, консенсусу, виформовування сприятливої атмосфери для позитивно результативної комунікації.

Ж

86. Жанр (франц. *genre*, від лат. *genus (generis)* – "рід, вид") –

1) вид художньої творчості, який характеризується різними мовностилістичними настановами й формальними ознаками (*ж. есе, роману, драми, поеми*); 2) різновид функційного стилю, форма мовного спілкування, продиктована певними умовами побудови композиційно цілісного висловлювання; в науковому стилі розрізняють *ж. статті, монографії, автореферату, рецензії, анотації* тощо; в офіційно-діловому стилі – *ж. наказу, протоколу, заяви, контракту* і под.; в розмовному стилі – *ж. бесіди, розповіді, прохання, суперечки, поради* тощо; у структурі кожного **ж.** знаходять вираження умови спілкування, мета, яку ставить мовець – автор висловлювання, а також передбачуване/очікуване реагування адресата.

87. Жаргон (франц. *jargon* – "базікання") – соціальний діалект, яким користуються мовці, об'єднані спільними інтересами, захопленнями, професією, віком, ситуацією; відрізняється від літературної мови специфічною лексикою і вимовою, існує не окремо, а на основі певної мови (*ж. військовий, ж. канцелярський, ж. молодіжний, ж. спортивний*).

88. Жаргонізм/арготізм – слова або вислови, які належать окремому жаргону певної мови та використовуються для надання експресивного забарвлення назвам предметів та явищ, важливих для членів соціальної групи, що послуговується цим жаргоном (наприклад, *тусівка* – місце збору, спілкування; *на шару* – задарма; *прикид* – одяг, манера одягатися (*молодіжний жаргон*)). Літературна мова не допускає використання **ж./а.**

89. Жест (від лат. *gestus* – "рух тіла") – складова паралінгвістичних засобів спілкування, зокрема кінесики; виразний рух пальців, рук у комунікації; у випадках усвідомленого

використання служить для трансляції інформації, емоцій, психічних станів, бажань тощо; у випадках неусвідомлюваного використання інформує про психічні стани мовця; жести мають соціальні й національно-культурні особливості, що обов'язково треба враховувати у професійній комунікації.

3

90. Загальна навчальна компетентність – здатність особи до ефективного набуття і вдосконалення системи власних знань та вмінь, а також застосування їх на практиці задля розв'язання актуальних академічних і прикладних проблем.

91. Загальні збори – один із найпоширеніших різновидів колективного обговорення актуальних проблем у професійній, освітній та громадській діяльності, до участі в якому запрошуються всі члени спільноти.

Всебічна і достовірна інформація про проведені з.з. (їх дата, учасники, голова і секретар зборів, порядок денний зборів, виступи та схвалені рішення з кожного обговорюваного питання) обов'язково фіксуються в документі – у протоколі цих загальних зборів, який колективно підписують уповноважені цими зборами голова і секретар. Основні реквізити протоколу як документа: заголовок, номер протоколу, дата проведення зборів, присутні, запрошені, відсутні, порядок денний, виступили, ухвалили, підписи голови і секретаря зборів.

Публічні виступи всіх доповідачів і співдоповідачів, обговорення питань порядку денного, вироблення і прийняття рішень з кожного питання мають здійснюватися на загальному зібранні членів колективу в координатах конструктивної й переконливої мовної комунікації із дотриманням золотих правил культурного спілкування. Упродовж усього часу загальних зборів саме обраний на них голова підтримує належний порядок їх проведення.

92. Загальноживана лєксика – лексика, яку використовують у соціумі всі мовці незалежно від професії і спеціальності, освіти,

місця проживання тощо (наприклад, *вогонь, вода, вчора, говорити, думати, завтра, жовтий, квартал, молоко, осінь, рік, сто, стояти, хліб, читати* тощо).

93. Заголовок академічного тєксту – це важлива для його правильного розуміння інформативна одиниця, яка обов'язково має містити два складники: і його *тему*, і *рему* (про що саме в цій темі). *Рема* в заголовку найчастіше подається в другій його частині – після слів "як", "в аспекті", "в контексті" або з використанням двокрапки, яка позначає "а саме". Тільки така двокомпонентна (*тема – рема*) структура **з.а.т.** виконує свої дві прямі функції: мовнокомунікативну і когнітивну, бо правильно орієнтує (а не дезорієнтує) читачів щодо змісту цього тексту, полегшуючи пошук і скорочуючи на нього час в разі потреби попередньо скласти картотеку джерел з певного питання чи проблеми, та створює шукану автором повну відповідність між заголовком і текстом, не призводячи до протиріччя між ними і навіть взаємовиключення.

Формулювання заголовку тексту – справа дійсно складна, але під силу всім, хто ясно уявляє, про що саме писатиме в тексті, з якою метою і що нового у висновках пропонуватиме для читачів.

Серед найбільш поширених недоліків заголовків, яких треба обов'язково уникати в сучасних академічних текстах, спостерігаються такі:

- надто загальний заголовок, значно ширший за змістовий діапазон тексту, що призводить до протиріччя між заголовком і змістовими можливостями маленького за обсягом тексту;

- надто конкретизований заголовок, а тому і задовгий за кількістю використаних у ньому слів, що теж призводить до протиріччя між заголовком і змістовими можливостями тексту;

- відсутність реми в заголовку малого тексту, що повністю нейтралізує потребу і значущість цього тексту як джерела з новими знаннями, ідеями, висновками (так, для тексту своїх двосторінкових тез доповіді автор подає заголовок, який характерний для книг, бо

тільки в такому форматі, як макротекст (книга), є можливість розкрити, наприклад, тему «Макроекономіка»).

- заголовок не містить проблему (тема і рема), бо є гаслом у вигляді простого речення з використанням тире між іменниковими підметом і присудком (напр., Конституція-основний закон держави);
- неточний заголовок тексту через брак його визначеності;
- використання в заголовку неправильно зрозумілих термінів всупереч дефініціям цих понять, розміщеним у довідковій та науково-навчальній літературі.

94. Запозичення/іншомовні слова – це слова, засвоєні українською мовою з інших як живих, так і мертвих (латина, санскрит, старослов'янська та ін.) мов. Наприклад: *гудзик, ліжко, місто, фальш, фанаберія, хлопець, шпонка* (з польської); *ательє, бенефіціар, дипломат, есе, ескіз, етикет, імпортер, костюм, мода, палітра, панно, петарда, прем'єра, рококо, сенсація, фізеляж, шантаж, шарж, шасі* (з французької); *бестселер, джаз, дизайн, крекінг, котедж, лізинг, лобі, менеджер, поп-арт, скринінг, тендер, тумблер, чемпіон, шоуїнг, хіт* (з англійської); *вексель, офіцер, панель, паритет, стелаж, цех, шабер, шахта, шифер, шифр* (з німецької); *майдан, фундук* (з тюркських мов); *атестат, дискусія, ерудиція, їмпульс, кворум, консул, консультант, конфлікт, ліміт, місія, персона, популяція, сенатор, процес, функція, юрисконсульт, юстиція* (з латини); *автоматизм, агностицизм, аура, емблема, каталог, логіка, магніт, політика, псевдонім, риторика, теорема, хаос* (з давньогрецької); *бароко, майоліка, опера, піаніно, темп, темпера, трафарет, фірма, форте, цоколь* (з італійської) та ін.

95. Зворотний зв'язок у спілкуванні/зворотна інформація – це реакція (словесна, паралінгвальна) на повідомлення з боку адресата, яка допомагає адресантові орієнтуватися в особі першого, визначати міру дієвості своїх аргументів, переконуватись у досягненні чи недосягненні комунікативної мети (перлокутивного ефекту) тощо.

96. Змістовність мовлення – когнітивно-риторичний аспект спілкування, пов'язаний із максимами кількості та якості інформації,

продумуванням адресантом (мовцем) найважливіших тверджень, які розгортатимуться в дискурсі, а також його складових (мовленневих жанрах та повідомленнях).

97. Знання – результат процесу пізнання (вивчення) навколишнього світу, відбиття його у свідомості людини у вигляді вивчення уявлень, концептів (сми́слів знаків), понять, теорій, концепцій (систем поглядів), законів; це набір відомостей, об'єднаних у певну впорядковану систему; нові знання – це інформація.

I

98. Ідіостіль – неповторний спосіб спілкування, притаманний окремій особі; сукупність мовних і позамовних складових, чинників мовної та комунікативної компетентності окремого носія мови і культури. Наприклад, домінанта **і.** наукових текстів – терміни як характерний засіб трансляції оригінального мислення автора (вченого, докторанта, аспіранта, магістранта).

99. Ілюстративні елементи наукового тексту – це ті засоби зображення і раціонального оформлення інтелектуального продукту, які унаочнюють (конкретизують, моделюють, пояснюють, доповнюють, розкривають, підтверджують тощо) зміст, методи та результати здійсненого дослідження. До найбільш частотних ілюстративних елементів у наукових текстах відносяться таблиці, графіки, діаграми, рисунки, формули, фотографії, креслення.

Обов'язковими правилами використання різноманітних ілюстративних елементів у наукових текстах, у тому числі в курсових і дипломних роботах, є такі :

- доцільність обраних ілюстративних елементів у цьому науковому тексті;
- абсолютна точність і достовірність поданих цифрових та інших даних;
- наявність тематичного заголовку (наприклад, над таблицею);
- недопустимість розміщення заголовку і самої таблиці, наприклад, на різних сторінках: попередній і наступній;

- нумерування всіх ілюстративних елементів за їх порядком у науковому тексті, але з урахуванням наскрізності нумерації в групі подібних.

100. Іллокуція (англ. *il* – префікс, який має "посилювальне значення", й *locution* – "мовний зворот") – втілення у висловлюванні, породжуваному в процесі мовленнєвого акту, певної комунікативної інтенції (наміру), комунікативної мети, що надає висловлюванню конкретної спрямованості.

101. Індоевропейські мови – це мови, що належать до однієї з найбільших і науково вивчених мовних сімей: мови цієї сім'ї на початку II тисячоліття до н.е. займали територію від Індії до Європи; **і.м.**, об'єднуючи живі й мертві мови, розподіляються за спільними ознаками на такі 8 груп: 1) *індійська група*, до якої належать мови гінді, урду, бенгальська, маратхі, сингальська, гуджаратська, дардські, циганська, давньоіндійські мови санскрит і пракрити; 2) *іранська група*, до якої належать перська (фарсі), таджицька, афганська (пушту), курдська, белуджійська, осетинська, титська, талиська, памірські та ін.; 3) *слов'янська група* (див. **слов'янські мови**); 4) *балтійська група*, до якої належать литовська, латиська, мертва пруська та ін.; 5) *германська група*, що об'єднує німецьку, англійську, голландську та ін.; 6) *романська група* – це французька, румунська, італійська, іспанська, португальська, латина (мертва) та ін.; 7) *кельтська група*, що об'єднує бретонську, валлійську, ірландську, гельську (шотландську), вимерлі голльську, корнуельську; 8) *грецька група*, до якої належать новогрецька і вимерлі давньогрецька та середньогрецька (візантійська); окремо входять до індоевропейської мовної сім'ї *албанська і вірменська мови*, а також вимерлі групи мов: *анатолійська, тохарська, фригійська, фракійська, іллірійська* та ін.

102. Інтерв'ю (англ. *interview* – "зустріч, бесіда") – жанр публіцистики, бесіда у формі запитань журналіста та відповідей громадського діяча, письменника, вченого і т.д. для подальшого відбиття її у мас-медіа (у пресі, на радіо, телебаченні).

103. Інтернаціональна лекси́ка (від лат. *inter* – "між" і *natio* – "народ") / **інтернаціоналі́зми** – слова, запозичені з тим самим лексичним значенням з одного джерела в кілька, але не менше трьох неспоріднених мов; в українській мові інтернаціоналізми переважно мають давньогрецьке та латинське походження: *біологія, географія, еволюція, історія, космос, логіка, система, структура, телевізор, теорія, термін* та ін.; джерелами **і.л.** є також живі європейські мови: англійська (*бізнес, спорт, хобі*), французька (*монтаж, парфуми, п'єса*), німецька (*гросмейстер, штаб, штурм*) та ін.

І.л. полегшує усне й писемне професійне спілкування в міжнародному масштабі.

104. Інтерпрета́ція те́ксту (лат. *interpretatio* – "роз'яснюю, перекладаю") – процес перероблення (тлумачення, розкриття, роз'яснення) змісту тексту, під час якого в особи формується система уявлень про предмет, явище, проблему тощо, описані в тексті.

105. Інтонáція мо́влення (лат. *intono* – "голосно вимовляю") – єдність мелодики, інтенсивності, довготи звучання, темпу мовлення, тембру, паузування; разом із наголосом утворює просодіку мовлення.

106. Інформаційний шум – різні форми перекручення, деформування, змін у повідомленнях тощо, які затруднюють процес передавання та/чи сприйняття інформації в комунікації.

107. Інформа́ція в кому́нікації (від лат. *informatio* – "роз'яснення") – нові повідомлення (про речі, факти, події тощо) в комунікації, які оформлюються і передаються за допомогою вербальних (словесних) та невербальних (несловесних) засобів; у мовознавстві інформацію пов'язують зі значеннями і смислами; це нові знання в комунікації.

108. Ірoнія (від грец. "удаване самоприниження") – це засіб непрямого (прихованого) інформування, риторичний троп, який одночасно викликає й утримує в свідомості мовця (адресанта) та слухача (адресата) відразу два лексичні значення слова або вислову: пряме (буквальне) і непряме (протилежне першому).

109. Історі́зми – це застарілі слова, тобто ті, що вийшли з ужитку в зв'язку зі зникненням тих реалій, які вони називали (*кріпак, чумарка, мушкет, війт* тощо); процес їх повернення до активного словникового складу можливий під впливом екстралінгвальних чинників (наприклад, іменники *козак, віче, гривня*; звертання *пане, пані, панове, добродію*).

К

110. Кві́тесенція повідомлення (від лат. *quinta essential* – "п'ята сутність") – основа, сутність, найважливіше, найголовніше у повідомлюваній (усно чи письмово) інформації.

111. Кіне́сика (від грец. "руховий, рухливий") – розділ паралінгвістики; це код жестів і рухів; рухи, що сприймаються комунікантами (співрозмовниками) за допомогою зору: очі, міміка, жести, постави тіла, оформлення зовнішності, почерк тощо.

112. Ключові слова / key words – це основні в тексті лексичні одиниці, які несуть стильове навантаження залежно від особливостей вияву індивідуального стилю, а також від змістової, художньо-естетичної структури тексту чи специфіки адресата (користувача) тексту (наприклад, *к.с. наукової статті, к.с. курсової /дипломної/конкурсної/ дисертаційної роботи, к.с. реферату*). Корисно знати та розуміти *к.с.* кожної опановуваної теми в рамках навчальних дисциплін і спецкурсів за фахом.

113. Кни́жна лéксика – це слова, що використовуються в діловому, науковому, художньому й публіцистичному стилях і майже відсутні в розмовному (наприклад, *благословенний, деструктивний, диференціювати, екстраполяція, ізотоп, кодифікація, корифей* тощо).

114. Когерéнтність (від лат. *cohaerentia* – "зв'язок, зчеплення") – це зв'язність тексту; семантична категорія зв'язності (цілісності) тексту.

115. Компонéнти (від лат. *componens (componentis)* – "який складає") **комуніка́ції** - найважливіші складники комунікативного

акту, а саме: *адресант, адресат, канал комунікації, код, контакт, зворотний зв'язок, комунікативний шум, контекст і ситуація спілкування.*

116. Компресія т́ексту (від лат. *compressio* – "стискання") – це процес скорочення тексту до межі мінімальної надлишковості, достатньої для адекватного й цілісного його розуміння. Правильно здійснена **к.т.** є важливою умовою якісного конспектування та реферування наукових та фахових джерел.

117. Кому́нікабельність (франц. *communicable* – "з'єдную, повідомляю") – здатність до соціального аспекту мовленнєвого контакту (дотримання у спілкуванні соціальних норм, наявність комунікативної компетентності тощо); використання цих знань та вмінь задля досягнення запланованого перлокутивного ефекту; товариськість у спілкуванні. Багато сучасних професій потребують від претендентів на вакансії і такої якості, як **к.**

118. Кому́ніка́нт – учасник комунікації, співрозмовник, який використовує мовні засоби для передавання (трансляції) інформації, здійснює мовну діяльність, беручи участь у різних формах (усна, письмова) мовного спілкування: у діалозі – це *адресант* (мовець) і *адресат* (слухач); у полілозі – це *адресанти, адресати*; базова категорія теорії мовної комунікації.

119. Кому́ніка́т – це висловлювання, текст, що є результатом мовної діяльності, обміну інформацією (наприклад, *есе, твір, лист*).

120. Кому́ніка́тивна (лат. *communicatio*, від *communico* – "роблю спільним, пов'язую, спілкуюся") **гра́мотність** – це сукупність комунікативних (спілкувальних) знань, умінь та навичок особи, які дають змогу їй ефективно спілкуватися в усній і письмовій формах; знання законів, правил і засобів ефективної усної та писемної комунікації.

121. Кому́ніка́тивна девіа́ція – це збій у спілкуванні, недосагнення перлокутивного ефекту тощо, причиною чого є недостатня комунікативна компетентність (обізнаність) адресанта, перш за все недотримання правил, постулатів, конвенцій

комунікативного кодексу; **к.д.** пов'язана зі специфікою комунікативної семантики та прагматичними чинниками.

122. Комунікативна дія – одиниця опису комунікативної поведінки учасників спілкування, окремий мовленнєвий акт, репліка, невербальний сигнал, комбінація вербальних і невербальних засобів тощо у межах певної комунікативної ситуації чи її аспекту.

123. Комунікативна емпатія (англ. *empathy* – "співчуття, співпереживання") – це комплексне поняття, пов'язане зі співпереживанням, вчуванням учасників комунікації в почуття, емоції, свідомість тощо один одного, що сприяє успішності комунікації, виформовуванню сприятливої атмосфери спілкування; це прагматична характеристика висловлювання (порівняйте *симпатія* ≠ *антипатія*).

124. Комунікативна інтенція (лат. *intentio* – "прагнення") – це категорія лінгвістичної прагматики та теорії мовленнєвих актів; комунікативний намір адресанта (осмислений чи інтуїтивний), який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення; базова категорія теорії мовної комунікації.

125. Комунікативна компетентність (від лат. *competens* – "належний, відповідний") – це система знань про норми й правила мовної комунікації, що складається із знань моделей комунікативної поведінки, знання мовного етикету, шаблонів спілкування; набір комунікативних стратегій і вміння їх реалізовувати за відповідних умов та з різними комунікантами; базова категорія теорії мовної комунікації.

126. Комунікативна метá – ціль комунікативного акту (наприклад, поінформувати, досягти згоди чи кооперації, навмисно створити непорозуміння чи напруженість тощо); це запланований адресантом (мовцем) стратегічний результат, на який скероване спілкування; базова категорія теорії мовної комунікації.

127. Комунікативна поведінка – поведінка індивіда в процесі спілкування, яка регулюється комунікативними нормами і традиціями,

яких він як учасник спілкування дотримується; це базова категорія теорії мовної комунікації.

128. Комунікативна ситуація (франц. *situation*, від лат. *situs* – "становище") – конкретна ситуація спілкування, до якої входять умови, обставини, партнери комунікації і яка спонукає їх до міжособистісної інтеракції. **К.с.** визначає мовленнєву поведінку, способи реалізації комунікативної інтенції (стратегію, тактику комунікації тощо); це базова категорія теорії мовної комунікації.

129. Комунікативне "самогубство"/комунікативний "суїцид" – це груба девіація (серія девіацій) у спілкуванні, яка руйнує та унеможлиблює подальшу комунікацію.

130. Комунікативне табу́ (із полінез. мов *tapu (tabu)* – "зовсім виділений") – загальне поняття, що об'єднує мовні, тематичні та контактні заборони, які накладаються на спілкування у певних культурах; це надто важлива категорія міжкультурної комунікації.

131. Комунікативний етикет (франц. *etiquette* – "встромляти") – куртуазний (витончено ввічливий, люб'язний) аспект спілкування; дотримання принципу етикетності комунікації.

132. Комунікативний конфлікт (від лат. *conflictus* – "зіткнення") – зіткнення комунікативних стратегій адресанта й адресата, яке унеможлиблює їх спілкування.

133. Комунікативний паспорт мовця – це комплексна інформація, яку особа підсвідомо, ніби "автоматично", повідомляє про себе в комунікації різними засобами (мовним кодом, паралінгвістичними засобами, мовчанням, паузами, інтонацією, дотриманням правил, законів, конвенцій тощо) іншим учасникам спілкування і тим, хто за цим спілкуванням спостерігає.

134. Комунікативність (від лат. *communico* – "спілкуюся з кимось") – основна ознака людини як суб'єкта соціуму і чинник розвитку суспільства; це важливий компонент професіограми випускника ВНЗ.

135. Комунікація (лат. *communicatio*, від *communico* – "роблю спільним, пов'язую, спілкуюся") – спілкування, повідомлення,

пришвидшений обмін інформацією (новими знаннями) за допомогою мовних засобів; **к.** складається з комунікативних актів, у яких беруть участь комуніканти; у процесі мовної **к.** створюються комунікати (тексти); це один із модусів (способів, проявів) існування людини і соціуму (поряд із мовою та мовленням); смисловий та ідеально-змістовний аспект соціальної взаємодії, спілкування; це операції з інформацією у спілкуванні; складова спілкування поряд із перцепцією та інтеракцією; базова категорія теорії мовної комунікації.

136. Конспéкт (від лат. *conspéctus* – "огляд") – короткий письмовий виклад змісту лекції, наукової статті, параграфу підручника, монографії тощо; розрізняють *деталізований (грунтовний) к.* і *короткий к. (резюме).*

137. Контéкт (лат. *contextus* – "тісний зв'язок, поєднання") – фрагмент тексту, який визначає основний і додатковий зміст вислову.

138. Контéкт спілкування – середовище, час, особливості каналу комунікації та інші умови, за яких має місце конкретне спілкування.

139. Концéпція (від лат. *conceptio* – "сприйняття") – 1) система поглядів на певне явище; спосіб розуміння, тлумачення певних явищ, основна ідея певної теорії; 2) у мистецтві, дизайні – це ідейно-творчий задум твору, проекту, композиції.

140. Коректу́ра/корéкта (від лат. *correctura* – "виправлення") – виправлення помічених / виявлених помилок у процесі підготовки джерела до друку.

141. Корéкція (від лат. *correctio* – "виправлення, поліпшення") – 1) поліпшення чогось; 2) виправлення слів, словосполучень, речень відповідно до чинних мовних норм.

142. Кореля́ція (від *ко-* і лат. *relatio* – "відношення") – співвідношення, відповідність, взаємозв'язок предметів чи понять.

143. Красномо́вство – це майстерність усного мовлення, здатність висловлюватися переконливо, яскраво, цікаво, виразно, що досягається в процесі спеціального навчання, у тому числі риторики, і тривалого процесу самовдосконалення.

144. Культúra мови/мóвлення – 1) свідоме й критичне використання мовних засобів, дотримання норм усної та писемної літературної мови в різних сферах суспільної комунікації відповідно до мети, завдань і змісту висловлювання; 2) розділ мовознавства, а також навчальна практична дисципліна, що вивчає нормування і кодифікацію норм літературної мови, встановлює критерії нормативності й стабілізаційні процеси в літературній мові, пропагує зразки досконалого мовлення, а також поширює лінгвістичні знання серед носіїв мови.

З одного боку, **к.м.** пов'язана з правильністю мови, мовлення, відповідністю чинним орфоепічним, акцентуаційним, лексичним, граматичним (морфологічним і синтаксичним), словотвірним нормам, а з іншого – з мовною (мовленнєвою) майстерністю, стилістичним чуттям слова, доречністю використання варіантних мовних форм.

К.м. передбачає високий рівень мовної освіти в суспільстві, як початкової шкільної, так і загальнокультурної, гуманітарної. Це один з об'єктивних виявів освіченості, професіоналізму і вихованості людини, який віддзеркалює та супроводжує культуру мислення; дотримання адресантом (мовцем) норм усного і писемного літературного мовлення, вміння використовувати виражальні засоби мовного коду за різних умов, сфер, реєстрів спілкування у відповідності до мети і змісту комунікації.

145. Культúra мóвлення індивіда – опанованість (знання і дотримання) норм усного й писемного мовлення (правильні вимова, наголос, слововживання, правопис, формотворення, формулювання), а також уміння вправно користуватися виражальними засобами мови з метою висловлювання, спілкування, переконування, спростовування.

146. Курсова́ / дипломна робота – це навчальна науково-дослідна робота державною мовою, яку виконує студент/магістрант як курсовий/дипломний проект для розв'язання комплексу взаємопов'язаних актуальних професійних завдань. Вимоги до змісту і структури такої роботи затверджені МОН України та на відповідних випускових кафедрах.

Серед обов'язкових позицій у вступній частині **к./д.р.** – актуальність, мета і методи дослідження; об'єкт і предмет дослідження; самостійно здобуті результати і вироблені рекомендації; апробація й висновки. В основній частині – аналітичний огляд тематичної літератури у вітчизняній та зарубіжній науці, завдання, новизна дослідження, опис його за етапами, з розрахунками, унаочненням, обґрунтованість висновків. Мовна якість **к./д.р.** – дотримання всіх чинних норм наукового стилю української літературної мови.

Оцінювання **к./д.р.** є комплексним: експертне рецензування якості її змісту та мовного оформлення тексту (письмова форма) й оприлюднення (захист) автором її результатів (усна форма) перед фаховою комісією.

Л

147. Латинізм – це слово чи зворот, що запозичені з латини і сприймаються в мові реципієнтів як чужорідні елементи (наприклад, *алібі* – букв. “в іншому місці”; *альма-матер* – букв. “мати-годувальниця”; старовинна студентська назва університету; *апріорі* – букв. “з попереднього”, “без перевірки”; *біс* – букв. “двічі”); окремі слова і вирази на письмі передаються латинськими буквами: *alterego* (однодумець, букв. “другий я”), *nota bene*, NB (букв. “запам'ятай добре”), P.S. (букв. “після написаного”).

148. Лексика (від грец. “словесний, словниковий”) – 1) словниковий склад (сукупність слів) окремої мови (*л. англійської мови, л. української мови*); 2) сукупність слів певної сфери вживання (*л. загальноживана, л. спеціальна, л. термінологічна (економічна, юридична, лінгвістична, математична, технічна)*); 3) словниковий склад мови письменника чи окремого художнього твору.

149. Лексикографія (від грец. “словник” і “пишу”) – 1) розділ мовознавства, що розробляє теоретичні принципи укладання словників та готує різні види словників до видання; 2) збирання слів певної мови, упорядкування їх та опис у різних ракурсах

словникового матеріалу; 3) сукупність словників певної мови і наукових праць із цієї галузі.

150. Лексиколógія (грец. "словниковий" та "слово, поняття, вчення") – це розділ мовознавства, що вивчає словниковий (лексичний) склад мови; розрізняють: 1) л. історичну, що вивчає словниковий склад мови в його еволюції, розвитку; 2) л. описову, що вивчає лексичні значення слів, їхні стилістичні ознаки, обсяг та структуру сучасного словникового складу.

151. Лексикóн (від грец. "словник") – 1) це запас слів і виразів певної галузі людської діяльності (л. *спортсменів*, л. *військових*, л. *студентів*, л. *юристів*); 2) сукупність лексем певної мови, обмеженої територією (*міський л.*, *сільський л.*); 3) словниковий запас окремої особи.

152. Лексі́чне значення слова – закладений у слові зміст, який визначається співвіднесеністю слова з відповідним поняттям; носієм лексичного значення є основа слова, тобто частина слова без флексії (закінчення); чимало слів має кілька лексичних значень, тобто є багатозначними (полісемічними); їх надто багато, наприклад, в англійській та російській мовах, значно менше – в українській.

153. Лексі́чні но́рми (від лат. *norma* – "правило, взірць") – узвичаєне вживання словникових одиниць (слів, усталених словосполучень) у значеннях, що зафіксовані в офіційних лексикографічних виданнях; це правильний добір синонімів, антонімів, розмежування паронімів, омонімів; контекстуально точно вживання багатозначних слів в одному з лексичних значень.

154. Лінгвокультуро́логія – це розділ мовознавства, який вивчає взаємозв'язок та взаємодію культури і мови у їх функціонуванні та в процесі їх еволюції.

155. Літерату́рна мо́ва – унормована, стандартна, правильна з погляду усталених, кодифікованих норм форма національної мови, що обслуговує культурно-освітні потреби суспільства, виконує консолідуючу функцію через використання у сферах державного

управління, мас-медіа, науки, техніки, культури, мистецтва, літератури.

Л.м. в усній та письмовій формах протиставлена діалектам, жаргонам, просторіччю. Суспільне використання **л.м.** диференціює її на функційні стилі (різновиди).

156. Логічність мовлення – послідовне і незаперечливе висловлювання, що не викликає смислових непорозумінь; це важлива й необхідна ознака культури професійного мовлення.

М

157. Манера спілкування – це індивідуальні особливості вербального і невербального ("мова очей", жестикуляція, міміка тощо) мовлення особи у процесі спілкування.

158. Милозвучність/евфонія (від грец. "*милозвучність*") – приємне (з погляду фонетичних і лексико-стилістичних норм мови) звучання певних мовних елементів: звукосполучень, слів і словосполучень, речень; **м./е.** української мови досягається завдяки природним чергуванням окремих голосних (*ерудованість* – *ерудованості*, *корінь* – *корені*, *торгівля* – *торговельний*) і приголосних (*козак* – *козацтво*, *козаччина*), спрощенням у групах приголосних (*область* – *обласний*, *честь* – *чесний*), використанням фонетичних варіантів прийменників (*у–в*, *з–зі–із*), сполучників (*і – й – та*), префіксів повнозначних слів (*убачливий* – *убачливий*, *вболівати* – *уболівати*, *вдосконалення* – *удосконалення*), які за певних фонетичних обставин можуть чергуватися, не змінюючи змісту слів; серед інших засобів **м./е.** – *рима*, *анафора*, *епіфора*, *звукові повтори* тощо.

М./е. є яскравою особливістю української літературної мови.

159. Міжкультурна комунікація – це спілкування носіїв різних культур, які, як правило, послуговуються різними мовами; важливим засобом **м.к.** є природні мови з міжнародним статусом (наприклад, сучасні англійська, російська) та штучні мови.

160. Міжнародна мова – 1) це інтернаціональна мова, яка в умовах глобалізаційних процесів задовольняє потреби міжнародного

спілкування в певний період історії і в певних сферах соціуму та має географічне поширення (наприклад, поміж мов світового значення є шість офіційних мов ООН – англійська, китайська, іспанська, російська, арабська, французька); 2) штучна мова, яка рекомендується як засіб міжнародного спілкування (наприклад, *есперанто* – найпопулярніша штучна мова, яку створив 1887 року польський медик і поліглот Людвік Заменгоф; вона поширена в 121 країні; *інтерлінгва* – натуралістична штучна міжнародна мова, оприлюднена 1951 року Міжнародною асоціацією допоміжної мови під керівництвом А.Гоуда; вона поширена у Фінляндії, США, Норвегії, Швеції, у Великій Британії).

Проблему єдиної міжнародної мови в Євросоюзі досі не вирішено: оскільки за Статутом ЄС мови всіх країн-членів є рівноправними, то мають функціонувати всі 26 мов, що призведе до великих фінансових витрат бюджету ЄС на перекладацькі потреби. П'ята частина парламентарів ЄС підтримує пропозицію щодо використання есперанто. Нині робочими мовами комісії ЄС є англійська, німецька, французька.

161. Міміка (від грец. "*наслідування*") – виражальні рухи обличчя в спілкуванні; це додатковий несловесний засіб вираження і сприймання емоційного стану людини; одна з найважливіших складових кінесики.

Співрозмовникам треба постійно контролювати свою м.

162. Мова – 1) природна специфічна поліфункційна знакова система, складний вербальний код, який обслуговує соціум для здійснення, насамперед, основних операцій з інформацією; 2) один із модусів (способів) існування соціуму і людської особистості; складне суспільне явище з характерними функціями – бути а) найважливішим засобом людського спілкування та об'єднання людей у спільноту; б) засобом самоідентифікації і вираження ментальності нації (етносу); в) засобом формування й розвитку думки, здійснення пізнавальної (когнітивної) діяльності, реалізації духовної культури народу; 3) один

із важливих компонентів (першоелемент) культури; це базова категорія теорії мовної комунікації.

163. Мовець – той, хто говорить, тобто здійснює мовленнєву діяльність; контекстуальні синоніми: *адресант, доповідач, лектор, автор* тощо.

164. Мовленнєва компетентність (англ. *linguistic performance*) – засвоєність закономірностей функціонування мовних норм у конкретних мовленнєвих ситуаціях та вправне дотримання норм у різних продуктивних (аудіювання, читання, говоріння, письмо, переклад) видах фахової мовленнєвої діяльності; це важливий та обов'язковий складник комунікативної культури фахівця.

165. Мовленнєвий етикет – це система стандартних, стереотипних словесних формул, уживаних у ситуаціях, що повторюються повсякденно: вітання, вибачення, запрошення, прощання, прохання, запитання, незгода, зауваження, критика тощо; *m.e.* має національні й індивідуальні особливості.

166. Мовленнєві недібліки – це порушення вимог комунікативної доцільності, невдача мовця у пошуках засобів виразності мовлення: наприклад, *повтори слів, багатослів'я (надлишковість слів), недоречне вживання емоційно забарвлених слів, штамп, неправильний порядок слів у фразі, бідність та одноманітність синтаксичних конструкцій, порушення видо-часової співвіднесеності дієслівних форм* тощо.

167. Мовлення – 1) один із проявів існування людської особистості та соціуму (поряд з мовою і комунікацією); 2) мова в її конкретному виявленні як засіб спілкування; форма існування мови як системи; це явище часткове, окреме, індивідуальне, що втілюється в конкретні тексти; говоріння, тобто процес здійснення мовної діяльності; індивідуальний акт говоріння або письма, який має усну, письмову або друковану форму вияву; 3) постійно повторюваний процес спілкування однією мовою; це базова категорія мовної комунікації.

168. "Мозковий штурм" (нім. *"атака, рішучі дії"*) – це ефективний й найбільш використовуваний у світовому просторі евристичний метод інтенсивної колективної мисленнево-мовленнєвої діяльності, спрямованої на швидку реакцію учасників виконати поставлене завдання, а саме: згенерувати велику кількість різних ідей та варіантів для пошуку найефективнішого рішення у розв'язанні нагальної наукової, практичної, управлінської, професійної проблеми/ситуації.

Основні правила **м.ш.**: запрошуються до участі 10-12 творчих осіб, спроможних до продукування нових ідей у швидкому темпі, за короткий час, в оригінальному форматі, без скутості; тривалість методу у часі - до 30 хв.; заборонені взаємні критичні зауваження, оцінювання та вибір найбільш ефективних ідей (визначення найкращих ідей відбувається після **м.ш.**, при цьому на авторах цих ідей увага не зосереджується).

Метод **м.ш.** з'явився, за офіційними даними, у США наприкінці 30-их років ХХ ст. та набув поширеності після опублікування у 1953 р. книги співвласника великої рекламної фірми Алекса Осборна, який і практикував новий підхід до пошуку оригінальних ідей (швидко і без їх критики) – "Керована уява: принципи і процедури творчого мислення".

Нині **м.ш.** як метод має цілу низку модифікацій: зворотний (мета – виявити та скласти список максимальної кількості недоліків в існуючих ідеях, послугах, процесах або дефектів у виробках тощо), брейнрайтинг (кожна запропонована ідея подаються в письмовій формі), на дошці (творчі ідеї учасники записують на картках, які прикріплюють на дошці навколо записаної в її центрі обговорюваної проблеми, для одномоментної візуалізації всієї створеної картотеки ідей/рішень, що є дуже зручно), масовий (кілька груп учасників паралельно, але в різних приміщеннях розв'язують однакове творче завдання), дистанційний (онлайн), у форматі корабельної ради (ідеї формулюються за ієрархією учасників, але висловлюватися після своєї черги заборонено) та інш.

Технології різних модифікацій **м.ш.** мають вагомий ресурс для розвитку і творчого потенціалу його учасників, і мовнокомунікативної компетентності, що є невід'ємним компонентом професіоналізму.

169. Мовна девіація (лат. *deviatio* – "відхилення") – тип комунікативної невдачі чи збою у спілкуванні, причиною чого є недостатня мовна компетентність учасників; це різноманітні мовні помилки, неточності, обмовки, описки, лінгволяпсуси тощо, пов'язані зі специфікою лексичної та граматичної семантики.

170. Мовна діяльність – це мовне спілкування в конкретних ситуаціях, у яких реалізується необмежена можливість створення нових змістів, нових текстів з обмеженої кількості одиниць мовної структури. У **м.д.** реалізується єдність розмежованих у теорії мовознавства понять класичної дихотомії: «мова як система» і «мовлення як реалізація мовної системи».

171. Мовна компетентність (англ. *linguistic competence*) – знання учасниками комунікації мови (мовного коду), передусім правил, за якими породжуються нормативні мовні конструкції та повідомлення, здійснюється їх трансформація; це достатня поінформованість індивіда з мови спілкування.

172. Мовна норма (лат. *norma* – "правило, взірець") – 1) необхідна ознака літературної мови; 2) правила, прийняті в суспільстві й обов'язкові для всіх щодо вимови, написання, використання мовних одиниць в усному й писемному мовленні; це сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови та сприймаються її носіями як зразок (взірець) спілкування у певний період розвитку мови і суспільства; розрізняють *норми вимови і наголосу, правопису, лексичні, термінологічні, морфологічні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні.*

173. Мовне (словесне) табу (із полінез. мов *tabu (tabi)* – "зовсім виділений") – заборона у певній культурі на вживання окремих слів, словосполучень, мовних виразів.

174. Мовне чуття – це мовний смак, що забезпечує ефективну комунікативну діяльність мовця, знання ним чинних норм літературної мови у їх зіставленні зі стильовими нормами, з історично змінними літературними нормами. **М.ч.** ґрунтується на знанні словникових ресурсів національної мови, опанованості чинних граматичних норм і правил, усвідомленні спільних та відмінних рис генетично споріднених мов.

175. Мовний етикет – система прийнятих у певному суспільстві словесних формул спілкування (банк сталих висловів) для встановлення мовного контакту та підтримання діалогу, бесіди; різні ситуації ввічливого контакту (*привітання, знайомство, звертання до співрозмовника, подяка, прощання, вибачення, згода, незгода* тощо) потребують уживання усталених словесних формул, які різняться залежно від офіційного чи неофіційного спілкування, від вікових чи гендерних особливостей співрозмовників тощо; має національну специфіку, а також виразні соціальні характеристики.

176. Мовознавство/лінгвістика (франц. *linguistique*, від лат. *lingua* – "мова") – гуманітарна наука про природну людську мову загалом (і про всі мови світу як її представників) у всіх її вимірах (будова, функції, історія розвитку, генеза, мовні сім'ї); як суспільна наука **м.** пов'язане з філософією, психологією, логікою, а також з історією, соціологією, культурологією, етикою, естетикою тощо.

Питання, що стосуються однаковою мірою всіх мов, будови мови в цілому, належать до загального (теоретичного) **м.**; практичним вивченням мови займається прикладне **м.**

Предметом вивчення прикладного **м.** та лінгводидактики є й університетська дисципліна «УМПС», обов'язкова для студентів усіх спеціальностей та всіх форм навчання.

177. Монолінгв (від грец. "один, єдиний" і лат. *lingua* – "мова") – людина, яка знає тільки одну мову і користується тільки нею в усіх сферах та ситуаціях життя.

178. Монологічне мовлення – форма мовлення, пов'язана з комунікативною ініціативою одного з учасників спілкування; цей тип

мовлення характеризується повнотою викладу, можливістю широкого розгортання думки, використанням аргументів, прикладів та іншим; здійснюється як в усній, так і в письмовій формах із відповідними комунікативними особливостями.

Н

179. Нарáда – один із найпоширеніших сучасних різновидів колективного ділового обговорення актуальних професійних проблем для вироблення і прийняття найбільш ефективних, у т.ч. управлінських, рішень шляхом обміну думками, пропозиціями, ідеями, проектами тощо.

У сучасній науково-навчальній літературі запропоновано класифікацію нарад, зокрема, у всіх джерелах виокремлено такі їх різновиди:

- інформаційні /директивні/інструктивні;
- виробничі/службові;
- оперативні (підвиди: селекторні, телефонні, комп'ютерні).

Наради як планований вид офіційних засідань мають свої переваги в цьому форматі колективного ділового обговорення актуальних професійних проблем :

- 1) всі або більшість запрошених до участі в нараді і є майбутні виконавці прийнятих на ній рішень;
- 2) для обговорення на нараді обираються масштабні проблеми і першочергові завдання.

Нерідко хоч і виникає професійна потреба в позапланових нарадах, проте вони порушують встановлений ритм робочого дня, а відтак знижують рівень культури службових взаємин.

Прийняті на нараді рішення зазвичай оформлюються в таких документах, як наказ, розпорядження, припис, інструкція.

Обговорення всіх питань на діловій нараді має відбуватися винятково в стандарті ефективної й конструктивної мовної

комунікації відповідно до принципів об'єктивності, доказовості/аргументованості, доброчесності, вербальної відповідальності і культури мовлення.

180. Натяк – засіб непрямого інформування; "загадка" у висловлюванні, яка передбачає "розгадування" адресатом висловлювання адресанта.

181. Наукова робота студентів (НРС) – це інтелектуальна, творча діяльність здобувача вищої освіти чи групи студентів під керівництвом професора/доцента або старшого викладача ЗВО, яка спрямована на науковий пошук: прикладне застосування наукового знання, розроблення оригінального проєкту, моделювання процесів, вироблення ефективних способів розв'язання певної математичної, технічної, економічної задачі тощо. Здобуті результати студент чи група студентів оприлюднюють у своїх доповідях на науково-практичних конференціях, семінарах, у текстах своїх робіт для участі в обласних конкурсах у галузі "Наука" для обдарованої молоді, у своїх роботах на Всеукраїнський конкурс на кращу студентську наукову роботу (за різними номінаціями), на краще есе, в кафедральній НДР. Обдаровані студенти переважно у співавторстві з науковими керівниками готують наукові статті, тези доповідей для опублікування їх у журналах, збірниках, матеріалах конференцій.

Успіх різних видів НРС прямо залежить від загальної та предметної освіченості й ерудованості студента та його бажання і вміння працювати з великою кількістю джерел наукової літератури, від його аналітичного мислення та цілої низки розвинених вмінь: самостійно обґрунтовувати думки, події, ситуації; робити об'єктивні і послідовні висновки; чітко формулювати як тему і мету дослідження, так і його завдання та висновки; правильно добирати приклади до теоретичних тверджень. При цьому всі ці вміння студента втілюються завдяки його мовній, мовленнєвій, термінологічній, комунікативній компетентностям.

Результати НРС (перемога на різних етапах наукових конкурсів; доповідь на науковій конференції; публікація статті в

науковому журналі; публікація тез доповіді в збірнику матеріалів конференції; призове місце на олімпіадах обласного, всеукраїнського, міжнародного рівнів; участь у кафедральній НДР), підтвержені дипломами лауреата, грамотами, сертифікатами тощо, враховуються приймальною комісією під час зарахування випускника бакалаврату до магістратури, а в подальшому - до аспірантури.

182. Наукова стаття – малий і найпоширеніший жанр наукової самостійної роботи дослідника, де автор в письмовій формі обґрунтовано викладає наукові факти, теорії, гіпотези, результати експериментів. Розрізняють **н.с.** за змістом і призначенням (*власне наукова, науково-популярна, науково-методична, науково-публіцистична*); за адресатом (*вузькоспеціальна, загальнонаукова*); за кількістю авторів (*одноосібна, у співавторстві*); за проблематикою тощо.

Обов'язкові структурні частини **н.с.** – 1) *заголовок (назва, у якій є тема і рема)*; 2) *актуальність проблеми/теми*; 3) *стан її розробленості у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі*; 4) *мета цього дослідження*; 5) *завдання, на які скеровує мета*; 6) *використані методи і методика дослідження*; 7) *об'єкт і предмет дослідження*; 8) *послідовний виклад суті й етапів дослідження*; 9) *логічні й переконливі самостійні висновки*; 10) *перспективи подальшого дослідження*; 11) *використана література за чинним (наприклад, національним) стандартом бібліографічного оформлення*.

183. Науковий стиль української мови – один із функційних різновидів української літературної мови, що формує ядро (основу) мови кожного фаху. Його *основне завдання* – поінформувати, тобто переконливо повідомити, пояснити, обґрунтувати, порівняти, проаналізувати, віднайти спільне й відмінне, описати, класифікувати, систематизувати, узагальнити, аргументувати, доказати тощо; *обставини використання* – офіційні; *діапазон використання* – наукові праці (монографії, енциклопедії, словники, дисертації, наукові статті, анотації, автореферати, рецензії тощо), науково-навчальні (вишівські

підручники і навчальні посібники, курсові, конкурсні і дипломні роботи, студентські реферати, наукові есе тощо), науково-популярні книги та статті, наукові доповіді.

Серед загальних ознак цього стилю – поняттєвість (автор описує поняття), об'єктивність, ясність, доказовість, логічність, наочність, переконливість; його мовні ознаки – термінованість (автор умотивовано використовує багато термінів), адекватність цитування, точність слововживання, поширеність складнопідрядних та ускладнених простих речень й абстрактної лексики, усна й письмова форми, використання символів, дотримання чинних мовних норм тощо.

Н.с.у.м. розгалужується на чотири основні різновиди: власне науковий, науково-навчальний, науково-популярний, науково-технічний підстилі. Сфера застосування науково-навчального різновиду **н.с.у.м.** – освіта.

184. Національна мова – 1) засіб щоденного спілкування нації та засіб її самоідентифікації серед інших націй; виступає закономірним суспільним утворенням, що відбиває розвиток етнічної мови: від мови роду, племені, народності до мови нації; це важливий чинник консолідації конкретно-історичного соціуму; через неї зберігаються й передаються наступним поколінням культурно-історичні традиції; націєтворча функція мови поєднується з її державотворчою функцією, коли на перший план виступає об'єднувальна роль літературного стандарту, національний характер літературної мови; 2) система суспільно усвідомлених звукових та відтворюваних на письмі знаків, що функціонують за певним регламентом, нормами і реалізуються у звуковій формі та семантичній субстанції конкретних мовних актів/ситуацій спілкування.

185. Невербальна комунікація/несловесна комунікація – взаємодія між учасниками спілкування за допомогою невербальних (несловесних, паралінгвістичних) засобів: очей, погляду, міміки, жестів, рухів тощо.

Співрозмовникам необхідно здійснювати постійний самоконтроль над використанням цих засобів, аби не зруйнувати процес комунікації.

186. Невербальні системи комунікації – це різноманітні засоби, в яких втілюється бажання людей зафіксувати і передати інформацію про світ, що їх оточує, за допомогою різних засобів та символів (*вишивання, плетіння, орнамент, одяг, зачіски, татуювання тощо*), а також за допомогою *диму, звуків барабанів, прапорцевої сигналізації, азбуки Брайля* тощо.

187. Нейтральна (лат. *neutralis*, від *neuter* – "ні той, ні інший") **лексика** – це загальнозживані слова, що називають звичні, поширені поняття, предмети, ознаки, дії тощо і не мають зв'язку з певним функційним стилем чи сферою вживання, а також не позначені експресивним забарвленням (пор., наприклад: нейтральні слова *зрозуміти, йти, стілець* і протиставлені їм стилістично виразні лексеми *второпати, плентатися, дзиглик*).

188. Некомунікабельність – невміння або неповне вміння керувати соціальними аспектами мовного спілкування; уникнення ситуацій спілкування з іншими людьми.

189. Некоректні прийоми дискусантів – це неприйнятні у публічній комунікації в усьому світовому просторі такі засоби дискусантів:

- свідоме дезінформування чи помилкове дезінформування через необізнаність або недостатню обізнаність (використання фрагментів тверджень опонента поза їх контексту; повна або часткова підміна тези (псевдотеза);

- використання надуманого, фантастичного, навмисно перебільшеного або применшеного за значущістю фактажу;

- навмисне наведення недостовірних чи неперевірених даних, фактів, статистики, цитувань або їх підміна тощо;

- нестримувана емоційна вербальна агресія (з власних чи групових інтересів або на замовлення третьої сторони), супроводжувана безпідставними словесними образами, упередженими претензіями,

негативними оцінювальними фразами, що є прямим порушенням елементарних етичних норм поведінки і наслідком відсутності в особи загальної культури.

У навчальному посібнику "Риторика" [6, с. 465-467] подано алгоритмічний припис і пам'ятку учасникові дискусії, де узагальнено рекомендації та визначено в логічній послідовності кожний мисленнево-мовленнєвий "крок" дискутанта. Підготовка до дискусії за алгоритмічними приписом практично допомагатиме досягти рівня максимальної конструктивності дискусії в координатах законів і золотих правил цивілізованого спілкування.

190. Неологізми (від грец. "*новий*" і "*слово, поняття*") – це слова або мовні звороти, створені для позначення нового предмета чи поняття; з'являючись у мові, кожне слово спочатку є **н.**, згодом воно набуває широкого вжитку, входить до активного словникового складу; розрізняють загальнономовні (загальноновживані, наприклад, *аеробус, брокер, дилер, копірайт, люстрація, мегаполіс, папараці, паркінг, пресинг, прес-тайм, ремікс, репер, слоган, смартфон, фейсконтроль, флаєр, флоризм, харизма, штрихкод*) та індивідуальні (авторські) неологізми.

І.н. мають конкретне авторство, наприклад: з іменем Павла Тичини пов'язані поетичні новотвори *яблуневоцвітно, історити, грохнути*; в поезії Максима Рильського зафіксовано *буйнокрилий, веселокрилий, розкрилювати, ясноводь*; Іван Драч — автор поетичних новотворів *висонцений, джереловодий, солом'яно-русий*; слова *витишений, сніговіться, листолет* з'явилися в поезії Миколи Вінграновського.

І.н. є яскравим проявом авторського ідіостилю.

191. Номінація (лат. *nominatio* – "*називання, найменування*", від *nominare* – "*називати*") – 1) це і процес називання (найменування), і саме слово чи словосполучення, що є результатом такого процесу. У науковій і професійній сферах часто постає завдання придумати точне слово (словосполучення) для позначення нового явища, об'єкта,

ознаки, процесу тощо. З часом виникає потреба замінити це слово (термін) на інше, бо збільшилися знання про це; 2) категорія (осіб, творів тощо) на конкурсах, фестивалях, виставках, з-поміж яких журі/комісія вмотивовано обирає кращих (наприклад, номінація «Українознавство (українська філологія)» на обласному конкурсі для обдарованої молоді).

О

192. Окулесика (від лат. *oculus* – "око") – розділ паралінгвістики; це наука про «мову» очей як невербальний засіб спілкування; про смисли, що виражаються та передаються очима; про візуальну поведінку людей у комунікації.

193. Ольфакторика (від лат. *olfactus* – "нюх") – розділ паралінгвістики; це наука про використовувані в комунікації аромати, запахи (*парфуми, косметика* тощо).

194. Ораторія (від лат. *orator* – "говорю") – розділи в загальній та прикладній риториці, які вивчають теорію і практику ефективної публічної промови та чинники майстерності публічного виступу в різних сферах соціуму (освіта, наука, культура, юстиція, міжнародні відносини, менеджмент, політика тощо).

195. Ортологія (від грец. "прямий, правильний") – розділ мовознавства, що розробляє теорію правильного мовлення, вивчає функціонування й історичну мінливість норми у її співвідношенні із системою мови та узусом.

196. Орфографічні норми – усталена система правил написання слів у мові, подана, зокрема, у виданнях "Українського правопису". Дотримання **о.н.** полегшує спілкування, сприяє його культурності. Правописні норми з плином часу змінюються, що віддзеркалюється в орфографічних словниках. Наприклад, 4-е видання "Українського правопису" (1993 р.) затвердило написання з літерою **-у-** після шиплячих (замість **-ю-** до цього) у словах: *брошура, жури, парашут*.

197. Орфоепічні норми – правила вимови голосних і приголосних звуків у різних позиціях, сполучень звуків у словах, словосполученнях і реченнях; правила вимови окремих граматичних форм; особливості вимови іншомовних слів; норми наголошування та інтонації. Наприклад: *щ [шч], мораль [мор'ал']*.

198. Офіційно-діловий стиль української мови – один із функційних різновидів української літературної мови, обов'язковий складник мови кожного фаху; це мова документів (ділових паперів), службового листування, нарад, зборів, міжнародних офіційних перемовин тощо.

Завдання цього стилю – регулювання мови ділових стосунків; основні *ознаки* – документальність, достовірність, регламентованість змісту, стандартизованість мовних засобів. Функціонує у двох формах: усній і письмовій.

Серед особливостей мови документів – активне використання в текстах документів усталених зворотів (наприклад: *узяти до відома, порядок денний, згідно з наказом, відповідно до плану, на виконання завдань, упродовж першого півріччя, брати участь, підбити підсумки, керуючись чинними нормативними актами*), офіційних форм звертання (наприклад: *шановний/вельмишановний пане директоре, високодостойні гості*), віддіслівних іменників (наприклад: *планування ← планувати, здійснення ← здійснити*), речень із дієприслівниковими зворотами (наприклад: *виконавши заплановане, виконуючи розпорядження, готуючи документацію, приготувавши звіт*) та формами на *-но, -то* (наприклад: *здійснено аналіз, завдання виконано, підбито підсумки, складено план роботи, проаналізовано наслідки надзвичайної ситуації*), складних сполучників (наприклад: *адже, втім, отже, причому, проте, щоб, тобто, якщо*) та прийменників (наприклад: *зادля, заради, окрім, поза, поміж, посеред*).

Обов'язкові елементи правильно оформленого документа – це *реквізити* (*адресат, адресант, дата, підпис* тощо), кожен із яких у документі має визначене місце, затверджене національною системою

справочинства; *головний реквізит* – сам текст документа.

О.д.с.у.м. функціонує у трьох основних різновидах: *законодавчому* (мова законів, указів, статутів, постанов тощо), *дипломатичному* (мова міжнародних договорів, конвенцій, протоколів, декларацій, комюніке тощо), *адміністративно-канцелярському* (мова офіційної кореспонденції установ, контрактів, актів, доручень тощо). Юридичний підстиль, що поданий у деяких навчальних посібниках як різновид **о.д.с.у.м.**, сучасні мовознавці та правознавці обґрунтовано розглядають як самостійний функційний стиль інтегративного типу.

II

199. Парадигма (від грец. "*приклад, взірець*") – 1) система уявлень, характерна для визначення етапу розвитку науки, культури, суспільного життя; 2) система форм (наприклад, відмінкових) одного слова; таблиця таких форм.

200. Паралінгвістика (від грец. "*біля, коло*" і лат. *lingua* – "*мова*") – розділ науки про мову, який вивчає роль паралінгвістичних засобів, парамови (*кінесики, проксемики* тощо) та їх зв'язків із вербальними (словесними) засобами у спілкуванні.

201. Паралінгвістичні засоби – несловесні засоби комунікації: *кінесика, проксемика, ольфакторика, засоби інших семіотичних (знакових) систем.*

202. Параметр (від грец. "*розмірюю, відмірюю*") – це величина, що нею характеризують певну властивість, стан, розмір або форму пристрою, тіла, явища, процесу тощо.

203. Пароніми (від грец. "*біля, коло*" та "*ім'я*") – це схожі за формою споріднені та неспоріднені слова, що розрізняються своїм лексичним значенням, наприклад: *адрес* (вітальний текст) – *адреса* (місце помешкання); *компетентність* (обізнаність, особистісний результат навчальної діяльності) – *компетенція* (повноваження); *забезпечити* (рос. обеспечить) – *убезпечити* (рос. обезопасить);

показчик (рос. указатель) – *показник* (рос. показатель); *уява* (рос. воображение) – *уявлення* (рос. представление).

Це категорія культури мови і важливий стилістичний засіб для створення каламбурів, антитез тощо.

204. Пасівна лéксика (від лат. *passivus* – "бездіяльний") – 1) слова, зрозумілі, знайомі мовцям, але не використовувані ними у звичному мовному спілкуванні; це здебільшого слова спеціального використання, *архаїзми*, *діалектизми*, *лексичні запозичення*, *неологізми* тощо; 2) словниковий запас мови в певний період її розвитку, який має ознаку застарілості або новизни.

205. Пасівний словні́к (лексико́н) мовця – сукупність лексичних одиниць, зрозумілих носієві мови, але ним не використовуваних у спонтанному мовленні.

206. Патогéнний тéкст (від грец. "біль, страждання" і "породжую, створюю") – тип тексту, який як засіб маніпуляції в інформаційному просторі завдає шкоди психічному здоров'ю окремої особи, нації, держави, людства: погіршує сприйняття нової, особливо суперечливої інформації; спричинює параноїдальну одержимість певним текстом; знижує морально-психологічний рівень функціонування особистості, руйнує здатність критично мислити. Такі тексти є небезпечними. Цей термін уперше зустрічається в монографії "Патогенний текст", написаній у співавторстві львівськими науковцями Борисом Потятиником і Мар'яном Лозинським та опублікованій у 1996 році.

207. Па́уза (лат. *pausa* – "припинення") – перерва в мовленні, якій акустично відповідає відсутність звучання, а фізіологічно – зупинка в роботі мовленнєвого апарату.

Короткі **п.** доречні перед формулюванням висновків, після риторичних запитань у наукових доповідях, промовах, виступах, лекціях тощо.

208. Перéклад/перекладáння – це допоміжний вид мовленнєвої діяльності, за якого здійснюється адекватне за суттю й оптимальне за формою передавання (відтворення) змісту тексту

(дискурсу) засобами іншої мови. Розрізняють такі види сучасного перекладу: за формою (*усний і письмовий*); за участю технічних засобів (*комп'ютерний і безмашинний*); за дискурсом/тематикою (*науковий, технічний, діловий, художній, рекламний* тощо); за жанром (*монографічний, текстовий, словниковий, термінологічний*); за метою (*буквальний, реферативний, анотаційний*); за терміном виконання (*спонтанний, підготовлений*) тощо.

30 вересня – Міжнародний день перекладача.

209. План (від лат. *planit* – "рівне місце, площина") – 1) порядок, послідовність викладення будь-якого матеріалу (*доповіді, змісту статті, курсової/конкурсної/дипломної/дисертаційної роботи* тощо; в освітній та науковій сферах складають такі три види плану: *питальний → тезовий → номінативний (називний)*); 2) кресленник; 3) масштаб; 4) система об'єднаних спільною метою завдань, що визначають строки, порядок, послідовність виконання програм, операцій, окремих робіт у професійній діяльності.

210. Плеона́зм (від грец. "*надмірність, перебільшення*") – багатослів'я, лексична надлишковість у спілкуванні (наприклад, *моя автобіографія, травень місяць, стара людина похилого віку, розумний інтелектуал, вільна вакансія*).

211. Позамоб́вний/екстралінгва́льний – такий, що відноситься до суспільних умов, у яких функціонує мова: суспільно-політичні умови, взаємовпливи мов, взаємодія літературної мови і діалектів, міграційні процеси тощо.

212. Поліло́г (від грец. "*численний*" і "*слово, вчення*") – форма вербального спілкування трьох і більше осіб із приблизно однаковою комунікативною активністю.

213. Полоні́зми – це вислови, граматичні конструкції, що ввійшли до інших мов із польської мови, насамперед у білоруську та українську мови (в XI – XVIII ст. писемні пам'ятки української мови фіксують такі п.: *вряд (уряд), вйит (староста), власний, гроші, державець, злочинець, каштелян, маєтність, мешкати*; з польської

мови запозичені українською також слова *виделка, кишеня, ковадло, млин, скарга, тлумачити* тощо).

214. Помілки внаслідок замалого словникового запасу –

1) уживання зайвого слова, тобто плеоназм, наприклад: у *жовтні місяці* (треба у *жовтні*); *моя особиста думка* (треба *моя думка*); 2) вживання в одному словосполученні або реченні спільнокорених слів (наприклад, *учитель вчить, в образі відображено, на сьогоднішній день*); 3) кальки російських слів чи висловів, наприклад: *приймати участь* (треба *брати участь*), *прийняти до уваги* (треба *узяти до уваги*), *на цій неділі* (треба *на цьому тижні, цього тижня*); 4) невиправдане повторення того самого слова, словосполучення в одному чи сусідніх реченнях.

215. Помилки внаслідок порушення лексичних та фразеологічних норм – 1) уживання слова у невластивому для нього лексичному значенні (наприклад, *я рахую, що це треба зробити* замість *я вважаю*); 2) порушення лексичної сполучуваності слів (наприклад, *дешеві ціни* замість *низькі*; *зробити план* замість *виконати план*); 3) неточне вживання фразеологізмів (наприклад, *жити іншим розумом* замість *жити чужим розумом*; *оббивати поріг* замість *оббивати пороги*).

216. Помилки, що порушують структуру тексту – одна з підгруп змістових помилок, що охоплює: 1) непропорційність частин тексту (вступу, основної частини, висновку) або відсутність однієї з них; 2) невідповідність тексту складеному плану (відсутність окремих мікротем або наявність непотрібних); 3) брак смислового зв'язку між частинами тексту та всередині мікротем (непослідовність викладу думок).

217. Порушення академічної доброчесності – це в навчальній діяльності здобувачів вищої освіти в обох її форматах (офлайн та онлайн) низка недоліків, що руйнують або ж спотворюють якість різних видів самостійної роботи студентів з опановуваних освітніх програм. Зокрема:

- списування (залучення зовнішніх джерел інформації, в тому числі електронних, крім дозволених для користування, в процесі виконання письмових робіт під час оцінювання результатів навчання);

- обман (написання чужих варіантів завдань на контрольних заходах; проходження процедур контролю знань підставними особами; несамостійне виконання завдань, які передбачені для самостійного виконання; приписування до співавторів письмової (наукової, конкурсної) роботи осіб, що не брали участі в її підготовці; надання завідомо неправдивої інформації про власну освітню, творчу, наукову діяльність);

- фабрикація (вигадування в письмових роботах даних чи фактів, наведення неперевірених статистичних даних, емпіричних досліджень тощо; покликання на вигадані джерела інформації або навмисне покликання не на справжнє джерело; приписування іншим особам текстів, думок, ідей, яких вони не висловлювали чи не публікували);

- фальсифікація (наведення в письмових роботах свідомо змінених чи модифікованих результатів, даних; викривлення інформації, наведення неповних даних тощо);

- академічний плагіат (оприлюднення, часткове або повністю, наукових, творчих результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження).

218. Правила комунікативного етикету – це звід норм, які визначають правила (регламент) спілкування: час, місце, учасники, мовні формули знайомства, вибачення, способи йменування тощо.

219. Презентація (від лат. *"передаю"*, *"вручаю"*) – це найпоширеніший у сучасному світовому просторі різновид публічного виступу, інформацію якого паралельно доповнено й унаочнено комплексом ефективних засобів візуалізації (відеоматеріали, аудіофрагменти, слайди, таблиці, фотографії, картки, схеми, діаграми,

рисунки, малюнки, ескізи, проекти тощо) для переконування слухацької аудиторії та впливу на неї.

Текстова частина презентації лише частково може бути представлена у візуалізованому форматі, а не вся повністю, як це з різних причин все частіше помилково робиться. Обов'язковими структурними компонентами презентації є два: 1) основний - сам публічний виступ доповідача, безпосередньо його промова з усіма її перевагами для формування шуканої довіри в слухачів; 2) додатковий - візуалізована, унаочнена частина публічного виступу. Ці два компоненти як невід'ємні частини цілого мають бути поєднані логічним взаємозв'язком без протиріч і невідповідності один одному.

У сучасній тематичній науково-навчальній літературі описано різноманітні види презентацій. Найбільшої поширеності набувають нині в різних сферах у час активного впровадження діджиталізації такі види презентацій: автоматичні, інтерактивні, корпоративні, маркетингові, торгові. У ЗВО з усіх навчальних дисциплін та на організовуваних наукових конференціях практикуються презентації, підготовлені як викладачами, так і студентами.

І сам публічний виступ, і візуалізована його частина мають відповідати чинним вимогам як до змістової якості інформування (в усній та візуалізованій/технізованій формах), так і до його мовного оформлення.

220. Прес-реліз (від англ. *"випускати з друку"*) – стислого формату довідково-інформаційний документ, що містить достовірне за змістом описове повідомлення про нову важливу подію (конференцію, презентацію, захід), про відкриття нової фірми, знайомство з новою продукцією тощо, який спеціально і відповідально готується для розповсюдження в різних періодичних друкованих виданнях масової інформації, зокрема в газетах, журналах.

В науково-навчальній літературі зазначено такі умовні види прес-релізу: стандартний (про заплановані або періодичні події) і

спеціальний (в разі потреби поінформувати про незапланований захід); анонс і запрошення.

У кожному прес-релізі як документі обов'язково подаються типові реквізити, а саме: дата; назва установи, що підготувала прес-реліз; контактна особа; лаконічний текст із точними відомостями про подію/захід, його організаторів, місце і час проведення, значення заходу для суспільства, галузі, містян, молоді. Текст усього документа має демонструвати дотримання його автором усіх чинних мовних норм.

221. Принцип комунікативного кодексу – це принцип *кооперації* (взаємне оперування інформацією під час вербального контакту) і принцип *увічливості* (створення атмосфери взаємоприхильності комунікантів).

222. Принцип спілкування – це найзагальніші вимоги до всіх учасників спілкування в межах комунікативного акту: *кооперації* (співробітництва) і *ввічливості* (етикетності).

223. Проксєміка (від англ. *proximity* – “*близькість*”) – розділ паралінгвістики; сприйняття та використання простору як фактора / умови комунікації. Це просторові взаємостосунки людей у процесі спілкування, наприклад: відстань між співрозмовниками в офіційній сфері (сучасна норма складає 2-3 м.), правила структурування простору (розташування робочих місць) на нарадах, зборах, зустрічах, перемовинах тощо.

П. пов'язана з етикою спілкування, а відтак є важливою умовою мовної комунікації в соціумі та міжнародній сфері.

224. Професійна лєксика – спеціальна лєксика, використовувана працівниками однієї професії і до складу якої, крім термінів, входять і деякі абсолютні синоніми до слів загальнозживаної літературної мови, в тому числі й професійного жаргону (у мові журналістів – *підвал, колонка, розгортка, шапка*; у мові студентів – *пара, вікно, хвіст, шпори* тощо).

225. Професіоналізми/професійні слова – слова або вислови, властиві мові людей певного ремесла, фаху; охоплюють назви знарядь

праці, різновидів виробничих процесів, різних гатунків сировини, виробів тощо (наприклад, у мовленні рибалок Приазов'я та Причорномор'я поширені на позначення вітрів такі слова: *бунація*, *бунаца* (тихий вітер), *карапкан* (північно-західний вітер), *левант* (штормовий північно-східний вітер), *майстро* (південно-західний вітер), *трамонтан* (північно-східний вітер); для мовлення моряків характерні слова *кок* (кухар), *камбуз* (кухня), *компас* (загальноживане слово *кóмпас*).

226. Прямий порядок слів у реченні – це звичайне взаєморозташування слів у реченні, за якого підмет передує присудку (наприклад, *матеріал ілюструє*), узгоджене означення – означуваному слову (наприклад, *текстовий матеріал, різні жанри, науковий стиль, українська мова*), а додаток – після того слова, яке ним керує (*ілюструє жанри*). Наприклад: *Текстовий матеріал ілюструє різні жанри наукового стилю української мови*.

Для логічного підкреслення лексичного значення окремого члена речення використовують *зворотний (непрямий, інверсований)* порядок слів (пор.: *Жанри наукового стилю ілюструє текстовий матеріал*). Для офіційно-ділового та наукового функційних стилів української літературної мови є більш характерним прямий порядок слів. Проте це не жорстке правило для наукового стилю. Наприклад, актуальне членування речення може вимагати дистантного розташування синтаксично пов'язаних членів речення та змінювати порядок розташування теми і реми задля потрібного впливу на адресат.

Р

227. Ра́курс (франц. *racoursi*, букв. – "вкорочений") –

- 1) певний погляд, кут зору, особливість явища (*переносне зн.*);
- 2) вигляд різних предметів, фігур, архітектурних форм у перспективі.

У наукових текстах предмет дослідження вивчається в певному ракурсі або ж в кількох різних ракурсах.

228. Регламент ділових бесід - це вимоги до всіх учасників ділової комунікації щодо обов'язкового дотримання золотих правил спілкування, універсальних в різних професійних дискурсах і різних національних культурах, та використання етикетних формул ввічливості, коректності, шанобливості та обережного застосування таких невербальних засобів, як жести, міміка, "мова очей" тощо.

Важливий і невід'ємний компонент ділової бесіди – уважне вислуховування співрозмовника. Слухання поділяється на нерелексивне (без втручання своїми запитаннями, претензіями, зауваженнями, емоціями скепсису і зневаги тощо в промову співрозмовника) і релексивне, насичене подібними втручаннями. Дослідники феноменальності ділової бесіди закликають остерігатися не розбіжності поглядів співрозмовників, не їх навіть глибокого протиріччя, а невміння вислуховувати співрозмовника уважно, постійно, повністю до завершення виступу і не перериваючи.

У традиціях ділової бесіди українською мовою є обов'язковими офіційні звертання до співрозмовника у формі кличного відмінку на ім'я та по батькові (наприклад: *вельмишановний Вікторе Леонідовичу, шановний Миколо Васильовичу, шановний Юрію Володимировичу, шановна Ганно Василівно*), що дозволяє реалізувати загальні вимоги культури спілкування та персоніфікувати запитання, уточнення, доповнення, підтримку, згоду, незгоду, прохання, вибачення тощо.

229. Редагування (від франц. *redaction*, від лат. *red* – "знову, дія") – уважне мисленнєво-мовленнєве опрацювання, об'єктивна перевірка і виправлення з метою підготовки до друку / видання наукових (або технічних, публіцистичних, художніх, ділових, рекламних тощо) текстів за вимогами їх відповідності чинним у певний час і в певному суспільстві нормам: точність їх змісту, логічність їх структури, мовна доцільність і довершеність.

Р. складається з двох рівноправних процедур: аналізу/самоаналізу (контролю/самоконтролю) та реконструкції

(виправлення) оригіналу. У практичній діяльності розрізняють такі види **р.**: *загальне і галузеве, нормативне і творче (оптимізаційне)*.

Особливе значення у професійній сфері має **р.** перекладів, документів, наукової літератури, патентів і винаходів.

Основні аспекти сучасного **р.** – 1) *літературний* (контроль інформаційних, композиційних, логічних, мовних норм); 2) *технічний* (контроль поліграфічних норм); 3) *науковий* (контроль відповідності нормам тієї науки, фактичний матеріал якої описано в повідомленні; його здійснюють виключно науковці цієї галузі).

230. Реквізита (від лат. *reguisitum* – "потрібне, необхідне", від *reguro* – "потребую") **документа** – це обов'язкові елементи правильно оформленого документа, які мають визначене місце в структурі документа.

Р. є *постійні* (подані на виготовленому бланку) і *змінні* (подаються в процесі заповнення особою документа). Кожний документ має свою систему і порядок реквізитів: так, у *заяві* – *це адресат, адресант, назва виду документа, текст, дата, підпис*; у *протоколі засідання* – *назва виду документа, дата, порядок денний, слухали, виступили, ухвалили, дата, підписи голови і секретаря зборів*. Проте у всіх документах є такі **р.**, як текст, дата, підпис. Серед **р.**, обов'язкових в окремих групах документів, – *точний час його укладання, а не тільки дата; додатки* тощо.

231. Ре́ма (від грец. "слово, вислів") – це компонент актуального членування висловлювання; те, що стверджується; те, про що запитується в темі; елемент формування предикативності; *нове* про предмет висловлювання.

232. Реферат (нім. *Referat*, лат. *refere* – "доповідаю") – самостійний і поширений жанр наукової літератури; це вторинний текст, що є адекватним і коротким усним та/або письмовим викладом наукової праці (наприклад, курсової та дипломної роботи), вчення, змісту кількох джерел із зазначенням характеру, методики, результатів дослідження та збереження мовностилістичних особливостей першоджерела.

У науковій літературі **р.** класифіковано за різними параметрами:

1) за ступенем повноти викладу змісту першоджерела (*інформативні й індикативні*); 2) за кількістю реферованих джерел (*монографічні й оглядові*); 3) за читацьким/слухацьким призначенням (*загальні й спеціалізовані*); 4) за укладачами (*автореферати та підготовлені спеціалістами певної галузі чи референтами*) тощо.

233. Реферувánня тéксту – різновид мисленнево-мовленневого перероблення тексту-першоджерела; це створення адекватного вторинного тексту (реферату) на засадах згортання й компресії смислових структур первинного тексту та мовних конструкцій; це складний процес аналітико-синтетичного опрацювання першоджерела з акцентуванням уваги на новій інформації.

234. Рецéнзія (від лат. *recensio* – "розгляд") – це обґрунтований у письмовій формі висновок професіонала або експерта з обов'язково вмотивованим оцінюванням якості певного джерела (*курсової чи дипломної роботи, наукової статті, дисертації, художнього твору чи фільму* тощо) та переконливим (доказовим) зазначенням достоїнств, викладом зауважень, рекомендацій й обґрунтованих пропозицій задля вдосконалення змісту та мовної форми цього джерела.

235. Рі́тор – 1) оратор, красномовець, златоуст, мовець; 2) той, хто професійно навчає риториці.

236. Ритóрика (від грец. "*ораторське мистецтво*") – одна з ключових гуманітарних дисциплін університетської освіти; це лінгвокультурологічна наука про закони ефективної організації мисленнево-мовленневої діяльності індивіда, норми, принципи та правила переконливого спілкування; її структура – чотири взаємопов'язані частини (*риторичний канон, ораторія, еристика, етнориторика*) як у загальній, так і в прикладній **р.** (*судовій, науковій, академічній, дипломатичній, політичній* тощо).

237. Ритóрика спі́лкування – це сукупність способів побудови переконливого та ефективного вірцевого мовлення, типів непрямих повідомлень/мовленневих актів (*натяк, іронія*), непрямих дискурсів

(наприклад, *маніпулятивних*), переносних значень ("сми́лів" мовця); сукупність засобів творення «поетики тексту», зокрема функціонування текстів і дискурсів як цілісних утворень; базова категорія теорії мовної комунікації.

238. Риторична компетентність – обізнаність із вторинної граматики з культурологічною функцією, тобто побудова комунікативних стратегій і ситуацій з естетичною домінантою; базова категорія теорії мовної комунікації.

239. Риторична фóрмула – це квінтесенція (найважливіше) змісту сучасної риторики як лінгвокультурологічної науки, тобто сукупність семи законів риторики, ієрархічно організованих у принцип строгої послідовності: 1) *концептуальний*; 2) *закон моделювання слухацької аудиторії*; 3) *стратегічний*; 4) *тактичний*; 5) *мовленнєвий* (це п'ять підготовчих, тобто *докомунікативних законів*); 6) *закон ефективної комунікації*; 7) *системно-аналітичний закон* (власне *управлінські закони*).

Р.ф. розробила українська професорка *Галина Михайлівна Сагач*.

240. Риторичне запитання – це стилістична фігура для виразності й емоційності мовлення, яка у формі запитання передає ствердження чи заперечення (*Шопена вальс... Ну хто не грав його і хто не слухав?* (М. Рильський)); питальне за структурою речення, яке не потребує відповіді від адресата, а лише акцентує увагу на чомусь.

Р.з. є ефективним прийомом посилення уваги до публічної промови, окремої теми чи факту.

241. Риторичний ётос (від грец. "*звичай*") – одна з трьох основних категорій риторики як лінгвокультурологічної науки, а саме: *категорія довір'я*, яка визначається статусом, рівнем культури й порядності мовця, його іміджем, добродійністю, шляхетністю, ораторською чесністю (*щирістю*) і почуттям справедливості.

242. Риторичний канон (від грец. "*правило, норма*") – перший розділ загальної риторики, який вивчає риторичну формулу, систему законів риторики та норм і правил спілкування в їх еволюції.

243. Риторичний лóгос (від грец. "слово, умовивід") – одна з трьох основних категорій риторики, яка пов'язана з аргументованістю та переконливістю мовлення.

244. Риторичний па́фос (від грец. "почуття, пристрасть") – одна з трьох основних риторичних категорій, якою позначаються адекватні до ситуації спілкування емоції мовця (*героїчний, романтичний, іронічний, сентиментальний пафос спілкування* тощо).

245. Риторичні методи аргументування – це словесні прийоми обґрунтування тези, розроблені *Предрагом Міцичем*: 1) *фундаментальний метод*; 2) *метод протиріччя (суперечності)*; 3) *метод порівняння*; 4) *метод «так..., але...»*; 5) *метод «шматків»*; 6) *метод ігнорування*; 7) *метод опитування*; 8) *метод уявної підтримки*; 9) *метод потенціювання*; 10) *метод «бумеранга»*; 11) *метод видобування висновків*; 12) *метод виведення*.

246. Рідна мо́ва – перша мова, якою почала розмовляти дитина; мова батьків або мова, з якою індивід увійшов у соціум у період свого свідомого життя.

21 лютого – Міжнародний день рідної мови.

247. Різновиди морфологічного способу творення термінів в українській мові - це комплекс найпоширеніших маніфестацій (проявів) морфологічного способу творення термінів в українській мові, коли задіюються різні словотвірні морфемні ресурси, в тому числі й у різних комбінаціях. Зокрема, це

1) префіксальний (*виробництво* → *надвиробництво, метали* → *неметали, система* → *підсистема, текст* → *супертекст, текст* → *гіпертекст, інтеграція* → *реінтеграція, звук* → *ультразвук*);

2) суфіксальний (*документувати* → *документування, право* → *правник, злочин* → *злочинець, комунікативний* → *комунікативність*);

3) префіксально-суфіксальний (*наконечник, прибічник, підрамник, підфарник*);

4) осново- і словоскладання, тобто композиція і юкстапозиція (*законопроект, криміналіст-почеркознавець, залізобетон, матеріаломісткість, книгосховище*);

5) аббревіація (*КСУ- Конституційний Суд України, ЄС- Європейський Союз, ООН - Організація Об'єднаних Націй, МОН - Міністерство освіти і науки України, ЗОДА - Запорізька обласна державна адміністрація, ЗДМУ - Запорізький державний медичний університет*).

248. Розмóвна лéксика – це слова та вирази, що використовуються у сфері невимушеного, спонтанного розмовно-побутового спілкування і своїм емоційно-оцінним, стилістичним забарвленням протиставляються нейтральним лексичним засобам: емоційно-експресивні назви осіб (*базікало, лежень, мудрагель, ведмідь*); оцінні назви дій, станів (*плентатися, витрішки продавати, давати хropaка*); ознак, властивостей (*зубатий, язикатий*) тощо; належить до словника літературної мови, тобто відповідає літературній нормі в її стилістичному вияві.

249. Росіянізми/русізми – слова чи мовні звороти, запозичені з російської мови або утворені за зразком російськомовних форм (наприклад, *казначейство, прийомна* тощо).

С

250. Сентéнція (від лат. *sentential* – "думка, судження, повчання") – це повчальний вислів, узагальнення морально-навчального змісту. Наприклад: *Заговори, щоб я тебе побачив!* (Сократ). *Яка голóвонька, така й розмовонька* (н. тв.).

251. Синóніми (грец. "одноіменний") – це слова, що співвідносяться з тим самим поняттям, мають одне загальне лексичне значення, проте різняться відтінками цього значення, стилістичним забарвленням, сполучуваністю з іншими словами; як правило, належать до однієї частини мови; с. поєднуються в синонімічні ряди, в яких виокремлюється стрижневе слово, або домінанта синонімічного ряду (*інформувати = повідомляти, сповіщати; аргументи = докази*;

лінгвістика = мовознавство; *юриспруденція* = правознавство; *ефективний* = результативний, дієвий, продуктивний, плідний; *переконливий* = аргументований, умотивований, доказовий, обґрунтований; *де-факто* = фактично, дійсно, насправді; *дезінформація* = неправда, омана, брехня).

У науковому й офіційно-діловому стилях української літературної мови допускається використання абсолютних *с.*, тобто *дублетів* (наприклад, *правник* = *юрист*, *документ* = *діловий папір*).

252. Синтаксичний спосіб творення термінів в українській мові - це один з найактивніших і найпродуктивніших способів термінотворення, який за своїм характером є аналітичним.

У цей спосіб, за даними науково-довідкових джерел, утворено близько 70 % сучасних термінів, тобто значно більше, ніж половина всіх термінів, є термінами-словосполученнями, наприклад: *риторична формула*, *комунікативна девіація*, *науковий текст*, *конституційне право*, *судовий позов*, *міжнародні економічні відносини*, *міжнародне приватне право*, *складне безсполучникове речення*.

Найбільш частотними і максимально зручними для використання у професійній сфері є двокомпонентні та трикомпонентні терміни-словосполучення, тобто такі, лінійна довжина яких дорівнює відповідно двом та трьом повнозначним словам (найчастіше іменникам і прикметникам).

253. Сленг (англ. *slang* – "жаргон") – це варіант професійної мови, слова та вирази, що використовуються у спілкуванні людей різних вікових груп, професій, соціальних прошарків. Наприклад, *с.* студентів *степуха* – стипендія, *шпора* – шпаргалка, *бомба* – особливий вид шпаргалки, *воєнка* – військова підготовка, *читалка* – читальна зала.

254. Слова-паразити (від франц. *parasites* – "нахлібник, дармоїд") – часто повторювані у висловлюванні слова чи словосполучення, які не мають жодного смислового навантаження; це

так звані «порожні» слова (наприклад, *ну, от, того, значить, хочу сказати* тощо).

Таке явище спричиняється або ваганнями мовця у виборі потрібного слова, або тим, що він не наважується чи не може виразно, швидко і чітко висловити думку.

255. Словник – упорядкований за алфавітним чи тематичним порядком список заголовних слів, лексикографічно опрацьованих; існують такі види лінгвістичних словників: *антонімів; діалектний; епітетів; етимологічний; зворотний; інішомовних слів; історичний; мови письменника; омонімів; ономастичний; орфографічний; орфоенічний; паронімів; перекладний; синонімів; скорочень; словотвірний; сполучуваності; термінологічний; тлумачний; топонімів.*

256. Слов'янські мови – одна з великих груп індоєвропейської сім'ї мов, яка поділяються на три підгрупи: *східнослов'янські* (українська, білоруська, російська), *західнослов'янські* (польська, чеська, словацька, кашубська, лужицька) і *південнослов'янські* (болгарська, сербська, хорватська, словенська, македонська, старослов'янська) мови.

24 травня – День слов'янської писемності і культури.

257. Соціоніка (від лат. *societas* – "спільність, суспільство") – наука, яка розробляє рекомендації щодо вдалого поєднання різних типів людей у групи для професійної чи іншої соціальної взаємодії та спілкування. Серед фундаторів **с.** – доктор медицини, швейцарський психолог, основоположник глибинної психології Карл Густав Юнг (1875-1961), литовський економіст і соціолог Аушра Аугустінавічюте (1927-2005), яка виявила 16 типів особистостей та закономірності відносин між ними у соціумі, в т. ч. у професійному спілкуванні.

258. Спілкування – сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін враженнями, емоціями, поглядами, уміннями, навичками, знаннями, досвідом та результатами діяльності; базова категорія теорії мовної комунікації, в тому числі в процесі спілкування.

259. Старослов'янські – це слова, запозичені в IX-X ст. зі старослов'янської мови (нині – мертвої), що є найдавнішою формою слов'янського книжного мовлення, запровадженого Кирилом та Мефодієм з метою зробити зрозумілими всім слов'янам переклади текстів грецьких книг (наприклад, *багатство, благодать, благословити, братство, гординя, древо, єдиний, невмирущий, представити, священик, соратник, страждати, учитель* тощо).

260. Старослов'янська мова – найдавніша літературно-писемна мова слов'ян, зафіксована в пам'ятках X-XI ст. В її основі – *староболгарська мова*, яка виникла на основі південно-македонського (солунського) діалекту.

Упродовж кількох століть **с.м.** була конфесійною (церковною) мовою східних слов'ян. Її пам'ятки (X-XI ст.) написано двома алфавітами: глаголицею і кирилицею.

Серед характерних ознак **с.м.** – наявність у фонетичній системі специфічних звуків, що передавалися, наприклад, літерами **Ъ, Ъ** тощо; початкові **ра, ла**; неповноголосні сполучення **ра, ла** між приголосними; сполучення **жд** і под.; наявність шести типів відмінювання іменників, що різнилися характером основ, а також складної системи дієслівних форм тощо. Цією мовою у другій половині IX ст. *брати Кирило і Мефодій* переклали з давньогрецької мови релігійні книги.

261. Стилістика (від лат. *stilus (stylos)* – "загострена паличка для письма") – це розділ мовознавства, що вивчає умови і цілі використання мовних засобів у різних ситуаціях спілкування та відповідно до сфер суспільної комунікації, тобто вивчає функційні стилі літературної мови в її синхронії та діяхронії; стилістика має зв'язок із лінгвістикою тексту, риторикою, прагматикою.

262. Стилістичні норми – розрізнення мовних засобів щодо доцільності їх використання в текстах різного стильового призначення.

263. Стилістичні помилки – це порушення (недотримання) стилістичних норм у функціонуванні мовних засобів.

С.п. зумовлюються порушенням правил стилістичної сполучуваності, стилістично невмотивованим використанням форм і синтаксичних конструкцій, порушенням норм єдності стилю. До них належать: 1) уживання слів і висловів іншого стилю (наприклад, розмовної лексики в науковому тексті); 2) невдале використання емоційно забарвлених засобів та експресивної лексики; 3) невмотивоване застосування діалектних та просторічних слів і виразів; 4) змішування лексики різних історичних епох.

264. Стель (лат. *stilus (stylos)* – букв. "загострена паличка для письма") – 1) функційний різновид літературної мови, зумовлений сферою, змістом, завданнями спілкування, типом суспільної свідомості, що впливає на характер використання мовних одиниць (наприклад, *науковий с., офіційно-діловий с., публіцистичний с., художній с., розмовний с.; юридичний с., епістолярний с., конфесійний с.*); 2) характерна для індивідуальної мовотворчості або окремого художнього твору сукупність використовуваних мовних засобів (*с. Олеса Гончара, с. «Енеїди»; с. академіка Віталія Макаровича Русанівського*); 3) колоритно-експресивний різновид мови (*с. фамільярний, с. знижений, с. урочисто-піднесений, с. підкреслено-об'єктивний*); 4) відповідність висловленої думки нормам граматики та слововживання (*с. складний, заплутаний*).

265. Стель спілкування – це індивідуальна стабільна форма комунікативної поведінки людини, яка виявляється за будь-яких умов спілкування: в ділових й особистісних стосунках, у способах прийняття і здійснення рішень, у прийомах психологічного впливу на людей, у методах розв'язання міжособистісних та індивідуальних конфліктів тощо.

266. Сучасна класифікація (від лат. *classis* – "розряд") **документів** – це розподіл документів на різновиди за різними критеріями: 1) *за призначенням*: організаційні (статут, положення, інструкція), розпорядчі (постанови, наказ, розпорядження), довідково-інформаційні (звіт, протокол, лист), обліково-фінансові (акт, доручення, розписка), господарсько-договірні (контракт, договір,

угода); спеціалізовані; особові (автобіографія, заява, резюме, рекомендаційний лист); 2) *за походженням* (службові й особові); 3) *за місцем створення* (внутрішні й зовнішні); 4) за формою (стандартні й нестандартні); 5) *за терміном виконання* (дуже термінові, термінові, звичайні безстрокові); 6) *за ступенем гласності* (цілком секретні, секретні, для службового користування, для загального користування); 7) *за стадіями створення* (оригінал, дублікат, копія, витяг, відпуск); 8) *за технікою відтворення* (рукописні й друковані); 9) *за терміном збереження* (постійного зберігання, тривалого зберігання, тимчасового зберігання); 10) *за складністю* (прості й складні); 11) *за носієм інформації* (паперові, електронні, фотоносії).

267. Сучасна українська літературна мова – 1) синонімійна назва до «*Нова українська літературна мова*»; 2) українська літературна мова ХХ – початку ХХІ ст.; 3) мова, якою послуговуються одночасно три покоління, тобто мова останніх 60-70 років.

268. Сфери спілкування – це взаємопов'язаний комплекс ситуацій і тем спілкування, видів мовленнєвої діяльності, зумовлений потребами комунікації; це «зони» комунікації, які історично склалися і відрізняються мотивами, цілями, формами та засобами мовного коду; традиційно виокремлюють такі сфери спілкування, як *освітньо-наукова, професійно-виробнича, навчально-професійна, соціально-побутова, соціально-культурна, суспільно-політична*.

Т

269. Табу́ (із полінез. мов *tari (tabu)* – "зовсім виділений") – це заборона використання певних слів (*лайливих, вульгарних, нецензурних*), зумовлена культурними, етичними, моральними

чинниками; звичайно їх замінюють евфемізмами, тобто пом'якшеними виразами.

270. Тавтологія (від грец. *"те саме"* і *"слово"*) – це повторення сказаного (змісту цілого вислову або його частини). У професійній комунікації **т.** свідчить про недостатню логічну та мовну грамотність особи, що ускладнює спілкування та затягує його в часі. Наприклад: *промовець промовив промову, лектор читає лекцію, робітник добре робить роботу.*

Втім **т.** використовують і як стилістичний засіб для збільшення виразності та емоційності народнопоетичної мови, персонажів художнього твору й ораторського мистецтва.

271. Такéсика (від лат. *tactilus* – *"дотик"*) – невербальна (несловесна) комунікація, пов'язана з тактильною системою сприйняття; включає найрізноманітніші дотики: *потискування рук, поцілунки, погладжування, обійми* тощо.

272. Тéза (від грец. *"положення, твердження"*) – головна думка (твердження), істинність якої треба переконливо доказати в словесній комунікації; це основоположні твердження певної теорії, концепції, наукової доповіді, публічного виступу, лекції тощо.

273. Тезáурус (грец. *"скарб, скарбниця"*) – 1) словник, у якому з максимальною повнотою відбито лексичний склад мови; перелік слів супроводжується уживанням їх у текстах; створюється для опису історичних пам'яток, мови письменників, окремих творів; 2) словник, у якому слова об'єднані в певні групи за поняттями, темами; родовидові відношення між поняттями допомагають знайти в **т.** відповідне слово; 3) у комунікативній лінгвістиці й методиці викладання мови – запас слів індивіда, необхідний для спілкування за певною темою чи з певної дисципліни / спецкурсу.

274. Тези наукової доповіді студента – один із найпоширеніших у НРС жанрових різновидів письмової форми академічного тексту, який своїм обсягом становить від однієї до двох друкованих сторінок на аркуші форматом А-4, де міжрядковий інтервал дорівнює 1-1,5.

Зміст у тезах наукової доповіді як академічного тексту - це переконливий і лаконічний (короткий) виклад основних тверджень доповіді, інакше кажучи, тези наукової доповіді - це певна сукупність ідей.

До тез наукової доповіді як до академічного тексту є низка обов'язкових вимог, а саме:

- точність авторського заголовку у повній відповідності до змісту тексту тез та висновків;
- мотивація актуальності зазначеної в заголовку теми/проблеми;
- інформація про стан розробленості цієї проблеми вітчизняними і зарубіжними дослідниками;
- чіткість у формулюванні мети дослідження;
- послідовний виклад найсуттєвішого строго за темою тез доповіді і метою дослідження (модель викладу: спочатку твердження наводиться, а потім обґрунтовується);
- конкретність сформульованих висновків (а не загальні фрази), які логічно випливають з викладу та узгоджені з темою тез і метою дослідження;
- правильно оформлений за чинним ДЕСТом список використаних джерел та точне розміщення в тексті всіх необхідних покликань при прямому чи непрямому цитуванні.

275. Текст (лат. *textum* – "зв'язок, тканина, побудова") – зв'язне цілісне письмове чи усне повідомлення за певною темою, яке має змістову і структурну завершеність та орієнтоване автором на певний адресат.

Складники **т.** – речення, лексико-граматичні засоби для зв'язку речень у цілісну одиницю комунікації. **Т.** є результатом спілкування

(інтеракції і трансакції), структурно-мовною складовою й одночасно кінцевою реалізацією комунікації, тобто тією структурою, в яку втілюється «живий» дискурс після свого завершення. Наукові тексти поділяються за формою на усні та письмові і представлені такими жанровими різновидами: есе, усна/письмова відповідь на питання університетської навчальної дисципліни, доповідь на науковій конференції, анотація, реферат, курсова/ конкурсна/ дипломна робота, стаття в науковому журналі, тези доповіді в збірнику матеріалів наукової конференції, дисертація на здобуття наукового ступеня, автореферат дисертації, монографія.

Автор т. обов'язково має здійснити такі свої функції, а саме:

- ясно/зрозуміло поінформувати (повідомити, описати, порівняти, проаналізувати) на засадах принципів об'єктивності та послідовності викладу українською літературною мовою;
- правильно використати терміни у відповідності до їх загальноприйнятих дефініцій;
- подати тільки достовірні та перевірені факти, цифри, цитати;
- узагальнити описані поняття та явища;
- чітко та точно сформулювати заголовок і докладно викласти висновки, що випливають з попередньої інформації;
- переконати (обґрунтувати, пояснити на основі причинно-наслідкових зв'язків, аргументувати), скориставшись у разі потреби необхідними таблицями, діаграмами, схемами, розрахунками;
- забезпечити дотримання всіх чинних норм/правил мови, якою готується текст.

276. Теледебати (від грец. *tele* – "далеко" і франц. *debatu* – "дискусія") – це телевізійний формат дебатів у вигляді регламентованих телепрезентацій, телешоу.

Перші регламентовані політичні теледебати, які, за офіційними даними політологів, побачили близько 70 мільйонів американців, відбулися у США в 1960 р. між молодим сенатором-демократом

Джоном Кеннеді і досвідченим політиком, республіканцем Річардом Ніксоном.

В незалежній Україні історія теледебатів розпочалася в період другого туру виборів між кандидатами в Президенти України у 1994 р. За тиждень до цього туру виборів Леонід Кравчук і Леонід Кучма публічно змагалися як кандидати в Президенти України. За оцінкою українських політологів, саме ці теледебати допомогли Л. Кучмі, який краще до участі в них був готовий, а тому був очевидно переконливішим за свого опонента, здобути підтримку більшості виборців.

На теледебати як елемент демократії є зростаючий щороку запит у суспільстві, бо вони є важливими і для виборців, і для політиків. Це в свою чергу актуалізує практичну значущість забезпечення екології публічної мовної комунікації в одному з найскладніших і найпрестижніших її форматів, що логічно посилює потребу індивіда здобувати (передусім при вивченні обов'язкової навчальної дисципліни УМПС) у сучасних ЗВО і постійно самостійно вдосконалювати набуту в університеті риторичну освіченість шляхом поглибленого опановування риторичного канону (принципів, законів, норм, правил, механізмів і секретів відповідального, переконливого й ефективного вербального спілкування), основ ораторії (теорії і практики публічного виступу), еристики (теорії і практики конструктивного публічного спору, в т.ч. з урахуванням гендерних стереотипів), етнориторики (особливостей міжкультурної комунікації).

277. Тёма (від грец. *"основа, положення"*) – компонент актуального членування висловлювання, початковий пункт повідомлення; це те, стосовно чого щось стверджується у висловлюванні; *дане, відоме*.

278. Тематичне табу – це заборона спілкування на певну тему в певній культурі чи в соціумі.

279. Темп мовлення (італ. *tempo*, лат. *tempus* – "час") – це часова організація, швидкість одиниць мовного коду, складова інтонації мовлення. **Т.м.** є важливою смисловою й експресивно-емоційною функцією спілкування, у тому числі у фаховій сфері.

280. Тέρмін (лат. *terminus* – "межа, кордон") – вербальний (словесний, мовний) знак спеціального поняття (у *широкому розумінні*); слово (просте, складне, аббревіатура) або словосполучення, що точно позначає (називає, номінує) спеціальне поняття певної галузі знань (науки, техніки, культури, мистецтва, політики), є офіційно затвердженим і рекомендованим для використання у фаховій усній та писемній діяльності; обов'язково має наукове визначення (дефініцію), позбавлене емоційно-експресивного забарвлення; обов'язково входить до системи понять (термінології) відповідної галузі, у межах якої не повинен мати (крім абсолютних) синонімів та два чи більше лексичних значень. Наприклад: *екстер'єр, макроекономіка, метафора, омоніми, парадигма, полімер, правник, синхрофазотрон; комп'ютерний дизайн, ланцюгова реакція, міжнародне право, судовий позов; БП, ЄВПО, МВФ*.

Т. представлені тільки чотирма самостійними частинами мови : іменниками (наприклад, *право, вирок; абетка, текст; економіка, позика; дизайн, живопис*), дієсловами (наприклад, *арештувати, скоївши; аудіювати, комунікуючи; заощаджений, декларуючи; ескізувати, розписавши*), прикметниками (наприклад, *судовий, кримінальний; сурядний, безсполучниковий; макроекономічний, торговельний; графічний, мозаїчний*), прислівниками (наприклад, *де-юре, де-факто, конституційно, протиправно, апеляційно*).

Т. представлені у двох сферах існування: у первинній сфері (сфері їх функціонування, тобто в текстах) та у вторинній сфері (сфері їх фіксації, тобто у словниках, тезаурусах). У фахових текстах терміни є носіями надважливої інформації та функціонують як вузькоспеціальні **т.** (*абсолютно специфічні*), так і загальнонаукові й міжнаукові **т.** (*відносно специфічні*).

281. Терміни-епоніми (від грец. *εponυμος* – "той, що дає ім'я, назву") – це такі на позначення спеціальних понять терміноодиниці (слова і словосполучення), що у своїй структурі містять ім'я людини, яка вперше виявила, описала, зафіксувала явище, поняття, метод, прийом тощо. Такий поширений в усіх європейських мовах спосіб термінотворення є традиційним. Завдяки таким термінам-епонімам увічнюються імена видатних науковців і дослідників, які ввійшли в історію певної науки як розробники теорій, моделей, правил, понять. Такі терміни стають завдяки своїй лаконічній формі своєрідним маркером певного факту в історії науки, техніки, культури, мистецтва, даних про першовинахідників. Наприклад, серед різногалузевих термінів-епонімів у наукових текстах функціонують: математичні (*правило Худзіти, рівняння Дірака*), фізичні (*ефект Доплера, фермі-частинка*), технічні (*вольтів стовп, дизельний двигун, двигун Стірлінга*), юридичні (*доктрина Монро, Віденський регламент*), економічні (*ефект Вікселя, парадокс Джевонса*), медичні (*реакція Манту, набряк Квінке, симптом Нікольського*), військові (*доктрина Мольтке, коктейль Молотова, танк Абрамс*), спортивні (*правило Руні*).

282. Термінографія (від лат. *terminus* – "межа, кордон" і *grapho* – "пишу") – розділ лексикографії (науки про словники) та термінознавства (інтегративної науки про терміни), який розробляє принципи укладання термінологічних словників різних типів та безпосередньо готує до видання ці словники.

283. Термінознавство – самостійна комплексна (інтегративна) науково-прикладна дисципліна, що всебічно вивчає терміни: їх історію творення й особливості функціонування, структуру, мовні параметри, поняттєвий зміст, а також різноманітні аспекти мови для спеціального призначення як у теоретичній площині, так і в практичному вимірі.

Основи науки про терміни заклав видатний австрійський учений Ойген Вюстер (Eugen Wüster) у своїй докторській дисертації (1931р.). У розвиток термінознавства зробили вагомі внески відомі мовознавці: Григорій Винокур, Віра Даниленко, Володимир Лейчик, Дмитро Лотте, Олександр Реформаський та ін.

284. Термінологізація – перехід загальноживаного слова у термін; в основі термінологізації – *метафора* і *спеціалізація значення* (наприклад, іменник *втома* (стан людини) в мові техніки є терміном (*втома металів, механічна втома, термічна втома*)).

285. Термінологічна компетентність – це ключовий складник фахової культури індивіда, який віддзеркалює сформованість у нього поняттєво-термінологічного апарату з відповідного фаху.

286. Термінологія (від лат. *terminus* – "межа, кордон" і *logos* – "вчення") – 1) сукупність термінів певної галузі науки, виробництва, мистецтва, політики тощо (наприклад, *економічна т., лінгвістична т., математична т., технічна т., філософська т., хімічна т., юридична т.*); 2) сукупність термінів у рамках лексики окремої природної мови (наприклад, *англійська т., українська т., польська т.*).

287. Терміносистема (від лат. *terminus* – "межа, кордон" і грец. "цiле, складене з частин, поєднання") – організована сукупність термінів певної галузі науки, техніки, культури, мистецтва тощо, у якій ураховано лексико-семантичні й словотвірні зв'язки між термінами та відповідними поняттями в рамках однієї групи.

288. Термінотворення – це складний, керований і відповідальний словотвірний (дериваційний) творчий процес, спрямований на продукування назв (імен) для нових понять у мові спеціального призначення. Потреба здійснити термінологізацію

нових понять, тобто придумати точні однослівні терміни (прості за структурою або складні) чи кількаслівні терміни (складені), виникає у зв'язку з необхідністю номінувати/називати нові поняття науки, техніки, мистецтва, культури, якими постійно, хоча і з різною інтенсивністю, супроводжується весь прогрес у суспільстві.

Творення термінів з метою задовольнити потреби спеціальної/професійної комунікації на засадах обов'язкового врахуванням існуючих системних відношень у термінології та внутрішніх і зовнішніх мовних чинників у їх постійній взаємодії відбувається в українській мові в різні способи:

- семантичний (це вторинна номінація через зміну семантики слова);
- лексичне запозичення з інших мов (етранжизми);
- морфологічний (словотвір із використанням коренів та інших морфем або елементів слів);
- синтаксичний (творення складених термінів, тобто термінів-словосполучень).

У витоків як нового окремого терміна, так і нової галузевої термінології завжди перебувають спеціалісти з цієї галузі. Проте пізніше для забезпечення процесів лінгвістичного внормування, кодифікації, уніфікації й стандартизації термінів практично завжди потрібна ще додаткова консультативна допомога спеціалізованих мовознавців, зокрема термінознавців, лексикологів, дериватологів, перекладачів. Вони активно співпрацюють з галузевими експертами в термінологічних центрах, комісіях і видавництвах, у т.ч. у складі авторських колективів з підготовки різних видів термінологічних словників.

289. Точність мовлення – когнітивно-риторичний аспект спілкування, один із найважливіших складників тактики адресанта, пов'язаний з добром і побудовою повідомлень у повній відповідності до стратегії комунікації.

У

290. Ўзус (від лат. *usus* – "звичай, правило") – загальноприйняте серед носіїв певної мови використання слів, словоформ, синтаксичних конструкцій; поширена мовна практика на відміну від тимчасового, принагідного, індивідуального використання мовних одиниць; мовленнєва практика певного мовного колективу, яка частково регулюється нормами усного й писемного мовлення, тобто це і нормативне (літературне), і просторічне мовлення.

291. Українська мова – мова української нації; належить до східнослов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї; за деякими характерними ознаками виявляє близькість до західно- та південнослов'янських мов; з погляду діалектної характеристики має три наріччя: північне, південно-західне і південно-східне.

Норми **у.м.** склалися впродовж VI–XIV ст. В основі **у.м.** – протоукраїнські говори, які виокремлюються у реконструйованій праслов'янській мові, а також у галицько-подільському та києво-поліському говіркових регіонах.

У XXI ст. **у.м.** функціонує у трьох офіційних статусах: як *національна*, як *літературна*, як *державна* (з 1996 р.).

Указом Президента України затверджено *День української писемності та мови* (дев'яте листопада щороку з 1997 р.).

Ф

292. Філологія (від грец. "люблю" і "слово") – це сукупність гуманітарних наук (*мовознавство, літературознавство, текстологія, джерелознавство, палеографія*), що вивчають мову, літературу, культуру народу переважно через мовний аналіз текстів; розрізняють *українську ф., англійську ф., болгарську ф., класичну ф., слов'янську ф., французьку ф.* тощо.

25 травня – День філолога.

293. Формальне спілкування – це спілкування незнайомих або недостатньо знайомих людей, зокрема, з особами, які зайняті виконанням службових обов'язків (наприклад, з *офіс-менеджером*, з *адміністратором у бюро перекладів* тощо).

294. Фразовий наголос (від грец. "*спосіб вираження*", "*вислів, мовний зворот*") – це виділення у вимові (наприклад, під час доповідей, лекцій, виступів) важливої змістової та логічної частини речення. Якщо у межах синтагми (мовного такту) треба виділити (підкреслити) важливе за змістом слово, то йдеться про *синтагматичний (тактовий) наголос*. Якнайчастіше виділяють останнє слово у синтагмі. Активно використовують **ф.н.** в освітній, управлінській, науковій сферах. Паралельно із **ф.н.** використовують у професійній комунікації і *логічний наголос* – посилення голосу на важливому (потрібному) слові в реченні для зосередження уваги саме на ньому. Наприклад: Природна мова – складний *вербальний* код.

295. Функції мови – реалізація й актуалізація в мовленні потенційних можливостей відповідних засобів мови для різних цілей; базові її функції – *комунікативна (спілкувальна)* та *гносеологічна (пізнавальна, когнітивна, мислетворча)*, а також є *культурологічна, ідентифікаційна, естетична, експресивна, емоційна, номінативна, інформаційна, агітаційна, метамовна, фатична* функції; це найважливіші способи використання міжособистісної інтеракції в суспільстві.

296. Функційні стилі/функціональні стилі – це різновиди літературної мови, в яких мовний код виступає в певній соціально-значущій сфері суспільно-мовної практики людей та особливостями яких зумовлена специфіка спілкування в цій сфері; відносно автономна система мовних засобів, регулярно функціонуючих у певній сфері суспільної діяльності; різновиди літературної мови, які виокремлюються відповідно до колективно усвідомлюваних типів

спілкування і функцій мови у різних сферах суспільної комунікації; сучасна українська літературна мова представлена п'ятьма традиційними (*науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, художній, розмовний*) та трьома новачійними **ф.с.** інтегративного типу (*юридичний, епістолярний, конфесійний*).

Х

297. Хезитація (від англ. *hesitation* – "сумнів, коливання") – різновид паузи, викликаний обдумуванням можливих варіантів продовження мовлення, пошуком потрібного елемента мовного коду, перебудовою структури повідомлення в процесах вербалізації тощо; іноді супроводжується "еканням" та словами-паразитами.

298. Хронеміка (від грец. "*літопис, час*") – час, який впливає на перебіг спілкування (наприклад, *хезитація; очікування початку спілкування; проведений у спілкуванні час* тощо).

Ц

299. Цита́та (нім. *Zitat*, від лат. *cito* – "наводжу, проголошую") – дослівно відтворений у письмовому чи усному тексті уривок (фрагмент) з іншого твору чи чиєсь висловлювання в контексті мовлення іншого з обов'язковою й точною вказівкою на автора та джерело. Використання **ц.** в освітній, науковій та професійній сферах свідчить про тематичну і загальну ерудованість автора та, зокрема, про його академічну доброчесність у курсових/ дипломних/ дисертаційних роботах, наукових доповідях, рефератах, статтях тощо.

Ч

300. Частіни мови – найбільші лексико-граматичні класи (розряди) слів, об'єднаних організованою сукупністю ознак: 1) *семантичними* (наявністю спільного лексичного значення чи його відсутністю); 2) *морфологічними* (однаковими граматичними категоріями, граматичними значеннями, формами зміни слів); 3) *синтаксичними* (спільною функцією слів у реченні й синтаксичною сполучуваністю з іншими словами у словосполученні, реченні).

Сучасна українська мова, за даними «Академічної граматики» (2004 р.), представлена двома *центральними ч.м.* (іменник, дієслово), трьома *периферійними* самостійними *ч.м.* (прикметник, числівник, прислівник), займенниковими словами (серед іменників, прикметників, числівників, прислівників) та *службовими частинами мови* (прійменники, сполучники, частки, зв'язки); окрема група - вигуки й *звукоподібні слова*.

301. Чіткість мовлення – риторична характеристика манери вимови адресанта, підкреслення інтонаційними засобами змістових аспектів спілкування.

Ч.м. є обов'язковою вимогою до фахівців у багатьох галузях і професійних сферах.

Ю

302. Юрисдикція (від лат. *jurisdictio*, від *jus (juris)* – "право" і *dico* – "проголошую") – повноваження надавати правову оцінку фактам, подіям, розв'язувати правові питання.

303. Юрисконсульт (від лат. *jurisconsultus* – "правознавець, юридичний радник") – штатний консультант, що має повну юридичну освіту і надає пояснення (коментарі, тлумачення) з правових питань в установах, в організаціях, на підприємствах. **Ю.** має вправно використовувати техніко-юридичний інструментарій (у його структурі

важливим компонентом є мова), передусім на рівні мовного (словесного) глумачення.

Я

304. Якість мовлення – загальне поняття риторичної складової спілкування; комунікативно важливий складник змістового і формального аспектів усного та писемного мовлення, який включає *правильність, точність, логічність, виразність, багатство, доречність* та інші аспекти використання засобів мовного коду.

305. Якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складників (перший освітній рівень – *бакалаврат*, другий освітній рівень – *магістратура/магістеріум*, третій освітньо-науковий рівень – *аспірантура*), яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені фахові потреби окремої особи (в тому числі мовні та комунікативні компетентності), професійної сфери або/та суспільства.

МУЛЬТИАСПЕКТНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОГО ТЕКСТУ: ТРЕНІНГ

Прочитати суцільним методом читання подані нижче тексти наукових статей та здійснити комплексний аналіз одного з них, пов'язаного з обраною вами спеціальністю, виконавши для цього такі завдання:

1. Визначити/виписати ключові слова /keywords тексту (7-8 слів та словосполучень).

2. Запропонувати найточніші до текстів 1,2,3,5,6 синоніміїні заголовки, в яких присутні тема і рема, та свій варіант заголовку до тексту 4, поданого без нього.

3. Розподілити текст на структурно-змістові частини та визначити їх підтему відносно заголовку тексту.

4. Розробити три взаємопов'язані види плану тексту у такій послідовності: питальний, тезовий, номінативний.

5. Скласти короткий/стислий конспект тексту за розробленим планом.

6. Сформулювати одним-двома реченнями квінтесенцію тексту.

7. Написати рекомендаційну анотацію на текст.

8. Визначити в кожному реченні тексту терміни та схарактеризувати їх за такими параметрами:

- за структурою (термін-слово, термін-словосполучення, термін-аббревіатура);

- за частиномовною природою (іменник, дієслово, прикметник, прислівник);

- за генезою (питомі, запозичені, гібридні);

- за функційним призначенням (загальнонаукові, вузькоспеціальні).

9. Розробити тематику двох-трьох актуальних дискусій на матеріалі цього тексту

10. Підібрати афоризми для ілюстрації теми тексту в публічному виступі на науковій студентській конференції

ТЕКСТ 1. АКТУАЛІТЕТИ ЕКОЛОГІЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Сучасний науковий дискурс як гетерогенне (неоднорідне) поняття найскладнішої продуктивної інтелектуальної діяльності індивіда, професійного колективу, соціуму, нації в масштабах світового простору щонайбільше привертає дослідницьку увагу в когнітивному та мовнокомунікативному вимірах. Останніми роками все гостріше постають актуалізовані процесами інформатизації проблеми екології саме цього дискурсу, де представлений різноманітній діапазон операцій з вербальним інформуванням та самою інформацією як інструментом мовної комунікації (МК).

Термін *ecology of language*, що зафіксований ще в 70-ті роки ХХ століття, пов'язують зазвичай із доповіддю "Екологія мови" американського лінгвіста Ейнара Хаугена, яку присвячено висвітленню проблематики взаємодії соціолінгвістики та психолінгвістики. Втім сам А. Хауген спирався на роботу К. та Ф. Вьолінгів і Н. Шутца, де екологія вже розглядалася і на внутрішньомовному, і на міжмовному рівні [3]. Від того часу науковий інтерес до сутності поняття екологія мови набував різної мотивації, різних векторів пошуку, різних цілей та різних масштабів у різних групах мов індоєвропейської мовної сім'ї.

Серед сучасних найбільш відомих вітчизняних і зарубіжних дослідників цієї актуальної проблеми МК – О. Зарецька, Н. Гач, М. Гош, Н. Гудзь, Н. Колісніченко, В. Маслова, О. Матяш, Л. Мільнер, Н. Панченко, Г. Почепцов, В. Скрябіна, Л. Сологуб, В. Шаховський, Т. Baker, В. Busse, А. Chesteman, М. Garner, М. Holyday, А. Stibbe та інші. Особливості МК у контекстах класичного її канону і сучасної національно маркованої риторичної парадигми системно досліджують в Україні такі університетські

науковці, як Ф. Бацевич, Л. Масенко, Г. Онуфрієнко, В. Парашук, З. Партико, В. Пасинок, А. Раду, Г. Сагач, О. Семенюк, О. Сербенська, О. Яшенкова та ін.

«Екологія мовної комунікації у дзеркалі національної парадигми та глобалізаційних тенденцій» – це і назва третього етапу кафедральної НДР 08518 «Мовна комунікація у світовому часопросторі та професійному дискурсі» в НУ «Запорізька політехніка» (керівник – Г. С. Онуфрієнко).

Мета цього дослідження – визначити чинники та складники екології МК, яка є ширшим і складнішим поняттям у науковому дискурсі порівняно з екологією мовлення, та окреслити актуалітети виміру екології МК у сучасних її найпоширеніших жанрових різновидах наукової літератури.

Девіації в МК у межах наукового дискурсу якнайбільше простежуються в тезах наукових доповідей та статтях, які віднесено до малого жанру сучасної наукової літератури. Оскільки підготовлювані для опублікування тези наукових доповідей і статей концептуалізуються за національним стандартом та з урахуванням світових тенденцій у науковій творчості цього формату, то дотримання норм екологічності МК автори праць мають підтверджувати на всіх їх взаємопов'язаних і взаємозумовлених рівнях: змістовому, логічно-структурному, мовно-термінологічному [1].

Координати змістової екології тез/статті в усьому науковому світі залежать від комплексу об'єктивних чинників, що забезпечують якість, ефективність та переконливість інформування: загальна ерудованість та предметно-тематична теоретична підготовленість автора; інформаційна гігієна його вербальної презентації; загальнофахова компетентність; критичність, аналітичність й аргументованість мислення; авторська доброчесність в усіх існуючих видах і формах роботи з використанням та трансляцією інформації.

Квінтесенція структурно-логічного рівня екології МК у науковому творі – повна координація чотирьох його концептів:

заголовку/теми, мети, змісту послідовно викладеного власного аналізу за принципом причинно-наслідкових зв'язків, логічного висновковування. При цьому і сам заголовок, і самі висновки задля забезпечення самостійності твору як провідного критерія його якості і значущості в науковому сенсі та практичній перспективі мають структуруватися на засадах тема-рема-тичного принципу їх організації в контексті теорії актуального членування речення, розробленої чеським лінгвістом Вітером Матезіусом ще 1947 р.: тема – вихідне, відоме, дане, основа, тобто предмет наукового повідомлення; рема – нове про цей предмет повідомлення, ядро наукового дослідження, похідне, стверджуване, з'ясоване, винайдене. Саме рема і є в науковій роботі когнітивно та комунікативно значущою, науково цінною, проте саме вона і нерідко відсутня в творчих роботах, як про це свідчать результати аналітичного огляду наукових публікацій малого жанру переважно у нефармацевтичних виданнях. Тільки рема засвідчує в науковій роботі досягнутий самостійно в процесі аналітичного дослідження новий результат, і його когнітивну вагу, й інтелектуальний сенс, і перспективи впровадження спродукованих наукових ідей та рекомендацій.

Мовно-термінологічний рівень наукових тез/статті в контексті екологічних вимог до "чистоти" продукту наукової творчості у відповідності до світових стандартів – це абсолютно точне послуговування кодифікованими вузькоспеціальними та загальнонауковими термінами, їх дефініціями, різними групами нетермінологічної лексики; коректна вербалізація наукових результатів, досягнутих іншими дослідниками і викладених ними у своїх публікаціях у вітчизняній та зарубіжній науковій періодиці; недопустимість фактів ігнорування визнаних науковою спільнотою ґрунтовних академічних праць, у яких запроваджено дефініції понять і термінів; неприпустимість (без підтвердження достовірними фактами) мовних конструкцій типу "це єдиний існуючий словник з ...", "два дослідники ... вивчали цю проблему" і т.п. з обмеженням кола дослідників до загальновідомих авторів надто давно виданої

підручничкової літератури. З іншого боку, це обов'язкова культура наукового мовлення автора/авторів (нормативність, етикетність, багатий словниковий запас, індивідуальна стилістична вправність і майстерність).

Сучасний стандарт наукової творчості індивіда неможливо навіть уявити без мовнокомунікативної та риторичної компетентностей як обов'язкових складників його професіоналізму та інтелектуалізму [2]. Однак саме цих якостей часто-густо бракує багатьом авторам у науковій сфері. Такі ситуації навіть недостатньо відповідального ставлення індивіда (не кажучи про випадки повної його безвідповідальності) до своєї словесної творчості в науковій комунікації різного формату та віртуального масштабу завжди асоціативно нагадують яскраво метафоричну заувагу всесвітньо відомого американського письменника, журналіста, видавця, лектора Марка Твена про те, що мовець (адресант) має віднайти і використовувати абсолютно точні, потрібні саме для цього спілкувального контексту слова, в тому числі терміни, а не їх троюрідних братів. Письменник успішно проілюстрував свою рекомендацію, скориставшись таким найбільш зрозумілим і для всіх доступних методом риторичного переконування, як порівняння, зокрема, нетотожних за семантикою англійських спільнокореневих лексем у паронімічній парадигмі *lightning* (блискавка) та *lightning bug* (жук-світляк).

Поширеною є в останні десятиліття і негативна практика використання загальних фраз, які нібито посвідчують результат авторського мислення і дослідницького пошуку, за допомогою вставних конструкцій на кшталт "на нашу думку", "на наш погляд" або ж конструкції "відомо, що..." без бібліографічного покликання в ній на першоджерело. Взагалі переказ відомого (наприклад, правил творення відмінкових форм, форм іменників жіночого роду тощо) з підручникових, відкритих електронних та інших доступних джерел, при цьому без обов'язкового покликання на всі використані матеріали всупереч вимогам академічної доброчесності, нерідко в тезах

конференцій подається як здійснене власне дослідження, що, з іншого боку, підтверджує ще й ознаки неприпустимого в науковому дискурсі псевдоінформування.

Отже, вимір екології МК у сучасному науковому дискурсі на інтегративній платформі теоретико-методологічних засад, на комунікативній інтенції автора стимулювати когнітивну діяльність адресата, на апелюванні автора до інтелекту адресата з метою створення комунікативної ситуації в атмосфері солідарності адресанта й адресата, на продуктивній взаємодії їх компетентностей, насамперед зосереджується на таких актуалітетах: інформаційна гігієна автора, позбавлена ознак дезінформування, псевдоінформування, маніпулятивності в усіх їх проявах та взаємодіях; аналітичність, критичність, логічність й аргументованість змісту викладеної інформації; вмотивованість змісту інформування скоординованими між собою темою і метою та повній узгодженості їх із самостійно спродукованими автором висновками; академічна добросчесність й наукова етика автора; мовно-термінологічна довершеність автора у презентаційному усному (на конференціях) та письмовому (в жанрах тез доповіді і статті) форматах наукового інформування (*Галина Онуфрієнко*)

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Онуфрієнко Г.С.* Науковий текст у сучасному лінгводидактичному вимірі. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* 2012. Випуск 1. С.334-339.

2. *Онуфрієнко Г.С.* Риторична компетентність державних службовців як чинник становлення комунікативної культури елітарного типу. *Реформування публічного управління та адміністрування: теорія і практика.* Одеса: ОРІДУ НАДУ при Президентіві України, 2017. С. 281-283.

3. *Haugen E.* (1972). *The Ecology of language.* Stanford University Press. 211 p.

ТЕКСТ 2. МОВИ ОФІЦІЙНИХ ВЕРБАЛЬНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ У ЄВРОСОЮЗІ

У всі часи своєї актуальності та практичної цінності не втрачають такі глобальні проблеми, як мова і нація, мова і держава, національна мова і її варіанти, державна й офіційна мова, мова в міжнародних відносинах, мовний режим у міжнародних організаціях. Соціолінгвісти виокремили, зокрема, три різні моделі мовного режиму: «одна мова – один соціум»; «одна мова – різні соціуми», «одна мова у своїх варіантах – один соціум»; «різні мови – один соціум» [1]. Факт існування мультилінгвальної панорами світу вимагає постійного контролю мовних процесів задля збереження мовного розмаїття світової спільноти та дотримання прав їхніх носіїв, тобто прогресивної мовної політики, особливо в інтеграційних процесах. Багатомовність – один із найсерйозніших викликів і для Європейського Союзу (ЄС). Відтак, кожен документ і підзаконний акт, постанова, розпорядження, рекомендація нині публікуються 24 мовами. Навіть розроблено європейську магістерську програму з підготовки перекладачів для роботи в ЄС. Щороку 26 вересня в ЄС проводиться Європейський день мов, мета якого – від популяризації мультилінгвізму до вивчення громадянами ЄС іноземних мов упродовж життя та неурядового співробітництва.

Офіційні мови Євросоюзу – це мови, що мають спеціальний статус у діяльності ЄС. Кожна країна-член, вступаючи в Союз, визначає, яку мову чи мови вона проголошує як офіційну. ЄС керується принципами рівноправ'я: «одна країна – одна мова», «єдність у розмаїтті».

ЄС використовує 24 офіційні робочі мови, з них германські (англійська, датська, нідерландська, німецька, шведська), романські (іспанська, італійська, португальська, румунська, французька), балтійські (латиська, литовська), слов'янські (південнослов'янські: болгарська, словенська, хорватська; західнослов'янські: польська,

словацька, чеська), кельтські (ірландська), фіно-угорські (естонська, фінська, угорська), семіто-хамітські (мальтійська). Новогрецька мова посідає серед індоєвропейських мов окреме місце на рівні мовної групи. Офіційні і робочі мови Євросоюзу походять із трьох мовних сімей (20 мов з індоєвропейської, 1 мова з семіто-хамітської та 3 мови з уральської), проте найбільше – з індоєвропейської мовної сім'ї. Важливі документи перекладаються кожною офіційною мовою, однак не є офіційними мовами ЄС, попри те, що є державними мовами країн-членів ЄС, люксембурзька (офіційна мова Люксембургу) і турецька (офіційна мова Кіпру) мови [2]. Більшість офіційних мов ЄС базуються на латинській абетці, крім Болгарії, яка користується кирилицею, та Греції з її грецькою абеткою.

Аби громадяни держав ЄС не втратили мовну самобутність, її унікальність, створюються умови, які дають можливість вдосконалювати знання і вміння з рідної (першої) мови, вивчати не менше двох іноземних мов, що дозволить підвищити їхню конкурентоздатність на європейському і світовому ринках праці, збагачувати їх інтелектуально. Документи ЄС свідчать, що його мовна політика задекларована і реалізовується у трьох взаємопов'язаних напрямках: 1) заохочення вивчення мов та підтримування лінгвальної різноманітності у суспільстві; 2) просування багатомовної економіки; 3) сприяння просуванню соціальної інтеграції через вдосконалення практичного знання мов.

Усі без винятку рішення, що ратифікуються офіційними органами ЄС, перекладаються всіма офіційними мовами ЄС. Громадяни ЄС мають право звертатися в офіційні органи ЄС (незалежно від країни базування) та отримувати письмові відповіді на свої запити будь-якою з офіційних мов. На сесіях Європарламенту та Ради Євросоюзу завжди здійснюється синхронний переклад усіма офіційними мовами ЄС. Відомо, що на переклади ЄС щороку витрачає практично чверть мільярда євро. При обговоренні питання про запровадження єдиної мови міжнаціонального спілкування в Європі найчастіше згадуються англійська та штучна мова есперанто. Разом із

тим аналіз комунікативної практики на території ЄС переконує у поширенні «європейської двомовності», коли фактично в роботі інстанцій (за винятком суто офіційних заходів) використовуються в основному англійська, французька та, меншою мірою, німецька (це і є три робочі мови Єврокомісії) мови. Інші мови використовуються залежно від ситуації, тобто вмотивовані контекстуально.

Отже, здійснювана різновекторна мовна політика ЄС, зміст відповідних його чинних юридичних документів, пропонованих і вже реалізовуваних ініціатив та програм, розроблюваних і впроваджуваних проєктів свідчать про постійне зростання ваги мовної політики в його діяльності (це навіть відбилося на структурі Єврокомісії), про надзвичайну важливість вивчення і вмотивованого користування мовами в інтеграційних процесах. Як універсальна цінність, офіційні мови ЄС сприяють взаєморозумінню, співробітництву, прогресу. Єдність ЄС підтримується розмаїттям та гармонійним співіснуванням офіційних робочих мов (*Галина Онуфрієнко, Єлизавета Коваленко*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Онуфрієнко Г.С.* Перспективи розвитку мов у багатонаціональній державі / Г. С. Онуфрієнко, С. О. Хваткова. Проблеми мовно-культурної політики в умовах Болонського процесу: матеріали Всеукр. наук. конф. Запоріжжя: ЗДІА, 2007. С. 17-19.

2. Офіційні мови Євросоюзу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Офіційні_мови_Євросоюзу.

ТЕКСТ 3. ОСОБЛИВОСТІ СФЕР ФУНКЦІОНУВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ТЕРМІНІВ

Функціональне термінознавство як окремих напрям і в загальному, і в слов'янському мовознавстві саме останніми десятиліттями набуває все більшої актуальності як об'єкт наукових досліджень, хоча відомо, що вперше про природу термінів у контексті

інтелектуальної діяльності людини йшлося ще в наукових працях XVIII ст., зокрема в книзі Г. Кониського «Загальна філософія». У XX ст. стилістичні аспекти використання термінів описували у своїх дослідженнях такі відомі слов'янські мовознавці, як Н. Арутюнова, В. Виноградов, В. Даниленко, М. Жовтобрюх, І. Ковалик, А. Коваль, В. Лейчик, М. Пилинський, О. Реформатський, В. Русанівський та ін. Терміни у художніх і публіцистичних творах українських письменників вивчали, в тому числі у форматі дисертаційних робіт, М. Вус, І. Галенко, Г. Городиловська, Н. Овчаренко, В. Сікорська та ін. Проте наукова увага більшості дослідників (і серед них, зокрема, І. Грицай, Т. Молодід, І. Налігацьких, Н. Яценко) традиційно зосереджена на функціях термінів у технічних текстах. Разом із тим зростаюча в суспільстві популярність юридичних, соціальних та економічних спеціальностей зобов'язує вишівських лінгвістів задля ефективного навчання студентів їх фахової мови всебічно досліджувати терміни в науковій та науково-навчальній літературі саме цих нині «супермодних» галузей. Так, особливості функціонування термінів у юридичних текстах проаналізовано, в тому числі на прикладі різних галузей права, в багатьох відомих наукових працях М. Вербенец, А. Красницької, Г. Онуфрієнко, О. Сербенської, І. Усенка, Л. Чулінди, О. Юрчук та ін. Терміни в економічних текстах описано З. Висоцькою, Н. Гречихіною, І. Гумовською, З. Куделько, Т. Панько, Г. Чорновол та ін. Терміни в суспільствознавчій літературі та з проблематики теорії і практики науки державного управління досліджують такі сучасні науковці, як С. Бронікова, І. Плотницька, С. Сьрьогін та ін.

У наших попередніх наукових публікаціях висвітлено стилетвірні ресурси сучасного наукового тексту як провідної сфери функціонування галузевих термінів, специфіку й параметри його термінологічного потенціалу, спектр його лінгводидактичних функцій, що в комплексі репрезентовано у виданих для ВНЗ посібниках із Грифом МОН України. Мета цього дослідження – на засадах компаративного аналізу функційної парадигми галузевих

термінів у науковому та художньо-публіцистичному дискурсах визначити й обґрунтувати особливості різних сфер їх функціонування.

Згідно з термінознавчою концепцією професора В. Лейчика кожний галузевий термін у межах відповідної терміносистеми являє собою тришарову лексичну одиницю, в якій, взаємодіючи, виокремлюються мовний субстрат (бо ж термін – це мовний знак спеціального поняття), логічний суперстрат (оскільки термін співвідноситься із певним спеціальним поняттям), термінологічна сутність (змістові та формальні ознаки терміна). Як тришарова структурна єдність терміни виконують у текстах низку функцій. Поміж основних (базових) функцій термінів у наукових і науково-навчальних текстах усі сучасні термінологи називають репрезентативну (номінативну), семасіологічну (сигніфікативну), інформаційну (комунікативну), дефінітивну, когнітивну (гносеологічну). Крім цих функцій, науковці, виокремлюють ще й, зокрема, евристичну (В. Лейчик), компресійну (А. Лємов), класифікаційну (Б. Головін). В окремих дискурсах (наприклад, у юридичному, з державного управління) терміни виконують ще й правову функцію, оскільки охороняються законом.

Динамічна взаємодія традиційних функційних стилів сучасної української літературної мови, становлення нових стилів інтегративного типу (юридичного, конфесійного, епістолярного), взаємовплив стилів один на одній детермінують дослідження саме компаративного плану. І термінологами, і мовознавцями-славістами,-германістами,-романістами дедалі все активніше, масштабніше та глибше досліджуються функції термінів в умовно кажучи полярних за призначенням дискурсах – у науковому й художньому. Якщо терміни є «візитівкою» наукового стилю, його найпершою і найяскравішою лексичною ознакою, то у творах художнього стилю, який більшість сучасних дослідників визначає як поліфункційний, бо в ньому співіснують у взаємодії елементи різних стилів, терміни не є їх константною ознакою. Письменники, вводячи терміни у художньо-образну канву свого твору, створюють відповідно до завдань

сюжетної фабули необхідну атмосферу, наприклад, наукової дискусії кібернетиків, лабораторію їх активного наукового пошуку (роман «Розгін» Павла Загребельного, 1974 – 1975) чи адвокатської й політичної діяльності (роман «Егоїст» Марини Гримич, 2003).

Відтак, по-перше, функційний діапазон термінів як словесних знаків спеціальних понять *apriori* не може бути однаковим у науковій та художній літературі і *de-facto* не є таким з огляду на різні цілі кожного із цих стилів. Терміни в науковому тексті функціонують у своєму природному середовищі, тоді як у художніх текстах вони ніби «запрошені», свого роду «гості», а тому «звільнені» від своїх прямих обов'язків, стаючи засобом образного мислення і набуваючи емоційної маркованості. Це супроводжується досить широким спектром використовуваних до них синонімів, додатковим чи навіть іншим смисловим значенням, експресивністю. Щодо квантитативних параметрів термінів у художніх творах, то в процесі дослідження зафіксовано їх пряму залежність від жанрового різновиду твору художньої літератури: якнайбільше зареєстровано термінів у творах наукової фантастики, щонайменше – у ліричних. На відміну від художнього в науковому тексті є обов'язковим дефініювання описуваного чи використовуваного спеціального поняття задля забезпечення повного й точного його розуміння адресатом. Для читачів художніх творів зовсім не обов'язково знати точні й повні дефініції термінів, тому завдання автора – лише допомогти уявити загальну характеристику поняття, умовно кажучи зрозуміти на кшталт «*а це про що?*». Стосовно пояснень термінів у художніх творах виявлено тенденцію: загальнонаукові і міжнаукові терміни, будучи відносно специфічними за стратифікаційним статусом у лексичному масиві тексту, не потребують авторського їх тлумачення, проте вузькоспеціальні, тобто абсолютно специфічні, терміни цього звичайно потребують. Автор для пояснення може влучно скористатися візуалізацією (фото, малюнок, схема тощо), ввести синонімію назву, подати примітку, покликання чи докладний

коментар. Терміни можуть у зв'язку з цим набути в художньому тексті певних конотацій, відчутного емоційно-експресивного забарвлення.

По-друге, етика й естетизм наукового тексту і художнього твору – речі цілковито різні, якщо не протилежні. Поняттевість, термінованість, доказовість, достатня і «чесна» аргументованість, об'єктивність, етичність і логічність викладу в науковому тексті забезпечують його гармонійність, структурну довершеність (теза → доказ, аргументи → теза), тобто роблять його естетичним, впливовим на інтелект читача, повноцінним (переконливий виклад ієрархізує та гармонізує ідеї з їх мовним вираженням). Естетика художнього твору навпаки неможлива без тропів, емоцій, експресії, зворушливої оповіді та допускає авторський вимисел, фантазію.

По-третє, ступені проникності наукового і художнього творів є надто різними, що впливає зі специфіки та призначення цих функційних стилів, особливостей їх комплексних цілей. Полісюжетність як досить поширена ознака сучасних художніх творів дозволяє письменнику залучати терміни з різних галузей, тоді як когерентність, логіко-поняттева зв'язність наукових творів у чітко означеному «тематичному коридорі» їх заголовків вимагають використання однієї (відповідної) терміносистеми, а не всіх чи їх більшості.

По-четверте, терміни як такі не є абсолютно визначальною рисою ідіостилю науковця, бо ж терміни – постійна й обов'язкова ознака всіх без винятку наукових творів. Хоча і є автори, які щонайактивніше використовують неологічні терміни та ще й з європейських мов, що, безумовно, додає «клопоту» непідготовленим читачам наукових джерел, оскільки треба віднайти точні дефініції цих термінів, які ще не потрапили до національних термінографічних (тлумачних, довідкових) джерел. Використання термінів у художніх творах – це безумовна ознака ідіостилю письменника, прояв світоглядної орієнтації митця слова та фактичне свідчення високого інтелектуального потенціалу і відповідного статусу твору (достатньо взяти до уваги роман «Егоїст» сучасної української письменниці-

новаторки Марини Гримич). У художньому творі терміни – це додатковий арсенал автора до вагомого масиву мовно-зображальних засобів художнього стилю, проте в науковому тексті терміни є основним й обов'язковим інструментом переконливого інформування, вони в терміносистемі. Якщо терміни та їх дефініції є інструментом організації наукового тексту, засобом централізації, впорядкування та ранжування його ідей, то в художній літературі терміни нагадують «гостей», «запрошених незнайомців», які мігрують різними стилями.

По-п'яте, лексичним маркером усіх сучасних наукових текстів є гібридні терміни, у творенні яких задіяно елементи/компоненти різних мов: національні та іншомовні, тоді як до художніх творів автори таку специфічну за мовною природою лексику зазвичай не залучають.

По-шосте, тексти наукового стилю в межах однієї галузі на синхронному зрізі є статистично однорідними на рівні їх словника відносно терміноодиниць. Художні твори, автори яких використовують терміни як елемент необов'язковий, факультативний, допоміжний, не є такими. У наукових текстах терміни функціонують як змістові вершини, а використані в художніх текстах терміни навіть не можуть претендувати на таку функцію, бо мають бути фоновим елементом, який лише допомагає розгортати сюжетні лінії й створювати відповідні художні образи.

Отже, спектр базових (номінативна, сигніфікативна, дефінітивна, комунікативна, когнітивна) і додаткових (компресійна, систематизувальна, евристична, правова) функцій однослівних та складених термінів у науковій літературі зумовлений метою, завданнями й адресатом наукових текстів різної жанрової природи. У художній літературі цей спектр суттєво скорочений або навіть мінімізований до однієї базової функції (зокрема, комунікативної), до того ж зреалізованої неповним її обсягом чи доповненої (наприклад, у творах наукової фантастики) евристичною функцією. Цей компаративний висновок підтверджує теоретичну і практичну значущість системного аналізу термінів саме у сфері їх спеціального функціонування задля вироблення чітких критеріїв щодо вибору

найоптимальнішого терміна із числа варіантних, які з об'єктивних причин або паралельно певний час використовуються, або ж запропоновані фахівцями як нові для позначення нових концептів/понять. Ґрунтовне порівняння завжди результує в об'єктивне пізнання (*Галина Онуфрієнко*).

ТЕКСТ 4

Нова (сучасна) українська мова розвивається з кінця XVIII ст. (з часу виходу "Енеїди" І. Котляревського, 1798 р.). Послідовники зачинателя сучасної української мови – письменники, які писали живою народною мовою (П. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка, Г. Квітка-Основ'яненко), шукали засоби передавання справжнього звучання слів, а не слідували давнім традиційним написанням. Наукових інституцій в Україні, які мали б займатися цим, не було. З того часу окреслилася проблема розроблення та удосконалення правописного стандарту для української мови.

Від "Енеїди" І. Котляревського до початку XX ст. на теренах української мови існувало до 50-ти правописних систем: "максимовичівка" (у Галичині, на Буковині та Закарпатті – до 80-х років XIX ст.), "желехівка", слобожанський правопис, правопис Т. Шевченка, "кулішівка" (на Наддніпрянській Україні), "панькевичівка" (на Закарпатті) тощо.

У 1907 – 1909 рр. вийшов знаменитий словник української мови за редакцією Б. Грінченка (68 тис. слів; перекладний, тлумачний), у якому вперше після скасування цензури щодо друку українських текстів російською абеткою було застосовано фонетичний принцип правопису (слова пишуться переважно так, як вимовляються).

Вирішення правописної проблеми української мови продовжилося з 20-х років XX ст. в умовах політики українізації.

1921 рік: вихід першого в Україні офіційного правописного кодексу "Найголовніші правила українського правопису" (50 правил), творцями якого були професори І. Огієнко та Є. Тимченко, академік А. Кримський. Видання було покликане об'єднати правописну

традицію підросійської та пiдавстрiйської України, i цiєї мети було досягнуто.

З 1925 року при Народному комісаріаті освіти розпочала роботу Державна комісія для впровадження правопису. 1927 року в Харкові відбулася Всеукраїнська правописна конференція, за наслідками роботи якої комісія підготувала проєкт всеукраїнського правопису. Від імені держави документ затвердив нарком освіти УРСР Микола Скрипник.

1928 рік: вихід першого повного, науково обґрунтованого Українського правопису, який дістав назви "скрипниківський", "харківський", "соборний", "діаспорний". У ньому була докладно опрацьована орфографія, яка відбивала національну специфіку нашої мови, та вперше унормовані правила української пунктуації. Однак за кілька років процеси українізації почали згортатися, до правопису, за вказівкою влади, було внесено суттєві зміни, низка норм була визнана націоналістичними й такими, що "штучно відривають українську мову від великої братньої російської". Мовознавці 20-х років майже всі були репресовані, а укладені ними словники й наукові дослідження, правопис – заборонені.

1933 рік: вихід чергового правопису, зорієнтованого тільки на східноукраїнські правописні традиції, який із незначними змінами й доповненнями перевидавався в 1946, 1960, 1990 роках. Цим правописом була свавільно вилучена літера г, що вплинуло на функціонування графічної та фонетичної систем мови. "Харківський" правопис із деякими змінами та доповненнями залишився чинним на західноукраїнських землях поза Українською РСР і в переважній частині української діаспори.

Зі здобуттям Україною незалежності почали повертатися норми, притаманні українській правописній практиці.

1993 рік: публікація нової редакції Українського правопису (фактично це 4-те видання правопису 1946 року), у якій уточнено та доповнено окремі правописні норми.

За останні 25-30 років до активного вжитку в Україні повернувся величезний масив забороненої в радянські часи літератури, стало помітно, що написання деяких слів відрізнялося від закріпленого в тодішній редакції правопису. За ці роки багато людей ознайомилися з такими джерелами й почали вільно орієнтуватися у правописних нормах, які діяли до мовної реформи 1933 року.

Громадські ініціативи" щодо впровадження нововведень підхопили деякі ЗМІ (телеканали СТБ, ICTV), видавництва ("Свічадо", "Літопис", "Критика"), окремі видавці. Політизація мовних питань, доступність інформації про діяльність мовознавців у галузі нормотворення завдяки ЗМІ, поява онлайн-платформ для громадських обговорень, можливість впливу сучасної людини на нормотворення в галузі мови зумовили зацікавленість проблемами кодифікації пересічних мовців.

2019 рік: опублікування нової редакції Українського правопису. Сучасна редакція повертає до життя деякі особливості правопису 1928 року, що є частиною орфографічної традиції та поновлення яких має сучасне наукове підґрунтя, спрощує й уніфікує орфографічні норми.

Повернення до питомих норм є свідченням самостійності української мови та розриву з ідеологічним нашаруванням, яке виникло внаслідок штучного нав'язування невласливих українській мові ознак, спрямованих на її зближення з російською мовою (*Наталія Зубець*)

ТЕКСТ 5. НЕОЛЕКСЕМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ У СУЧАСНОМУ ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Термінологічний контекст розгалуженого українського юридичного дискурсу активно досліджується з кінця ХХ століття як правниками (серед них – П. Біленчук, С. Головатий, В. Гончаренко, Ю. Зайцев, М. Костицький, А. Красницька, В. Навроцький, О. Скакун, І. Усенко, Н. Хавронюк, Ю. Шемшученко та інші), так і

мовознавцями, зокрема, І. Кочан, Г. Онуфрієнко, Ю. Прадідом, О. Сербенською, Л. Чуліндою, О. Юрчук та ін. Оскільки термінологія галузі право являє собою відкриту й ієрархізовану множину кодифікованих мовних знаків гомогенної та гетерогенної природи на позначення системи відповідних юридичних понять, то цілком закономірним є процес поповнення її неологізмами у відповідь на потребу соціуму і фаху номінувати нові явища, поняття, категорії, процеси тощо [3].

В еру активних цифрових технологій виникла і проблема кіберзлочинності, що пов'язано також зі швидко збільшуваними масштабами їх загального користування та доступу до них. Серед українських дослідників цієї міждисциплінарної проблеми – О. Баранов, А. Волошин, В. Голубєв, Д. Дубов, М. Карчевський, Б. Кормич, А. Музика, В. Ліпкан, В. Лісовий, О. Столяр, І. Яковюк та інші. Мета цієї наукової розвідки – визначити семантичний діапазон лексики на позначення кіберзлочинів та здійснити їх лінгвістичну параметризацію. У науковий обіг термін *кіберзлочин* стрімко ввійшов. За своєю лінгвістичною природою він є іменниковим композитом, утвореним у морфологічний спосіб від двох інших термінів: *кіберпростір* і *злочин*. Поняттєвий зміст терміна кіберзлочин доволі складний, в його структурі, крім технічного, соціального компонентів, є і правовий. На протидію кіберзлочинності спрямоване і співробітництво держав на міжнародному рівні, яке розпочалося ще в грудні 1997 р. [1]. Кіберзлочинність нині має чимало проявів – це і розповсюдження вірусів у мережі, і незаконне вивантаження інформації, і розкрадання або підроблення конфіденційної інформації, і неправомірна модифікація даних, тобто їх спотворення, і злочини щодо авторських і суміжних прав, і злочини, пов'язані з розміщенням протиправної інформації в мережах тощо.

Опрацьовані дані аналітичного огляду сфери інформаційної безпеки переконливо свідчать, що неолексеми на позначення різних видів кіберзлочинів представлені в українській мові переважно запозиченнями з англійської мови [2]. Вони набули граматичного

оформлення або у статусі іменників іншомовного походження (*кардинг*), або рідше є похідними гібридними структурами: чи то однослівними термінами з коренем іншомовного походження, що модифікований питомими суфіксами та/або префіксами (*піратство*), чи то кількаслівними термінологічними структурами, де поєднано питому лексему і запозичений термін (*протиправний контент*). Також як термінологічні знаки функціонують навіть метафоричні вирази у вигляді або кальок з іншої мови, або власнемовних лексикограматичних конструкцій ("*дорожнє яблуко*"). Дефініції як обов'язковий супровід термінованих понять у фаховій мові представлені різними структурними моделями визначень: від складнопідрядного речення, ускладненого найчастіше характерними для наукового стилю мови дієприслівниковими зворотами, до досить масивної мовної конструкції-опису, що нагадує текст із багатьма необхідними та важливими змістовими уточненнями.

Група однослівів – це прості за внутрішньою структурою (*мальваре*) і композитні (*онлайн-шахрайство*) одиниці різного ступеня термінологізації. У тематичній літературі зафіксовано також *вішинг* (телефонне шахрайство), *кеш-треппінг* (банкоматне шахрайство), *рефайлінг* (несанкціоноване втручання в роботу мереж електрозв'язку) тощо. Класифікаційний аналіз за ступенем термінологізації дозволив нам розмежувати, зокрема, такі лексичні групи: 1) кодифіковані терміни; 2) лексичні знаки, які на шляху до набуття офіційності як терміни (*фішинг*); 3) лексичні знаки, які активно функціонують у практичній сфері, ресурсах вікіпедії, пресі, хоча і не є офіційними.

Отже, неолексеми на позначення кіберзлочинів у сучасному юридичному дискурсі мають досить широкий семантичний діапазон, різний ступінь термінологізації та маніфестують потужність різноманітних дериваційних ресурсів української літературної мови (*Галина Онуфрієнко, Сергій Гавриш*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про кіберзлочинність: міжнародний документ: від 23.11.2001 [Електронний ресурс] // *Сайт Верховної Ради України*. Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_575.
2. *Онуфрієнко Г. С.* Зовнішні ресурси української юридичної термінології: взаємодія детермінованих і випадкових процесів. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 1999. №3. С. 226-237.
3. *Онуфрієнко Г. С.* Українська мова в юридичному дискурсі: сучасні тенденції і перспективи. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. Київ: НУВС, 2016. С. 47-50.

ТЕКСТ 6. ФУНКЦІЇ НОМІНАЦІЙ КОЛЬОРУ В МОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ РІЗНИХ НАРОДІВ СВІТУ

Сучасний світ різнобарвний, і людина спроможна розрізнати очима мільйони кольорів та їх відтінків, розуміючи колірну специфіку в рідній мові. Життєво важливим, у тому числі в професійній сфері, є знати лексику на позначення кольорів й усвідомлювати її функції в комунікації, під якою розуміємо швидкий обмін новими знаннями, тобто інформацією. Опановування іноземних мов у відповідь на запити сучасності скеровує людину збагнути і порівняти символіку кольорів у різних культурах, щоб коректно спілкуватися й адекватно сприймати інформацію в сучасному полікультурному просторі. Цю проблему в різних мовах та аспектах (сучасні тенденції у позначенні кольору, архаїчні назви кольорів, мова кольору в мистецтві) досліджують у наукових працях українські мовознавці (І. Базан, Л. Бичкова, М. Волосюк, І. Голубовська, С. Єрмоленко, Г. Онуфрієнко, М. Нелюб, В. Сич, З. Тканко, М. Чікало, А. Ярошенко та ін.) і зарубіжні дослідники (Л. Айсмен, Н. Охрицька, С. Тер-Мінасова, А. Стармер, Р. Фрумкіна, Veronique Henderson, Pat Henshaw, Deborah Swallow, Jesús Maroto, Mario De Bortoli, Michael Robinson і Rosalind Ormiston). Мета цього дослідження – порівняти сучасні смисли кольорів у різних світових культурах, визначивши їх функції у соціумі

і в комунікації. Ще в античні часи філософи вивчали функції кольору в житті, професіях і в спілкуванні, які враховують і нині. Відомо, що Арістотель був першим в історії думки, хто розпочав досліджувати теорію взаємодії кольорів. Пізніше німецький письменник і мислитель Й. Гете виробив концепцію кольору, спираючись на психологічні установки людини: всі темні кольори заспокоюють, а світлі – збуджують. Згодом за теорією Йоганнеса Іттена було стандартизовано три основні кольори: червоний, жовтий і синій.

В українській мові колір переважно позначають прикметниками. Коло назв кольору активно поповнюється за рахунок не стільки лексичних невідмінюваних запозичень (типу бордо, електрик, фрез, хакі), як завдяки прикметникам, що асоціюються з тими предметами, рослинами тощо, котрі від природи мають цей колір (наприклад, бурштиновий, кипарисовий, коньячний, морквяний, м'ятний, смарагдовий, спаржевий тощо) [1]. Колір впливає на комунікацію і взаємозв'язок зі світом навіть на підсвідомому рівні. Однак не всі кольори виражені словами в деяких мовах. Цей мовний бар'єр впливає і на переклад, і на якість комунікації.

Колір може мати неоднакові смисли в різних культурах. Наприклад, хоча в усіх мовах є позначення білого та чорного кольорів, проте їх смислове навантаження різне: в європейській культурі чорний колір пов'язують із трауром, жалобою, а білий асоціюється з життям, чистотою, чесністю, шляхетністю, радістю, шлюбом тощо; у східних культурах, навпаки, кольором оплакування і трауру визнано білий, а не чорний. У деяких районах Мексики кольором трауру є жовтий або червоний, тоді як у країнах Європи, у США червоний колір символізує витонченість, офіційність, складність і надзвичайність ситуації; в Японії – це колір веселощів, у Китаї він асоціюється із поняттям чесність. В Англії, Шотландії, Уельсі та Ірландії білий колір асоціюють з дозвіллям, спортом, миром, в Італії білому кольору притаманне значення чеснот, цнотливості. У світовому комунікаційному просторі саме білий голуб вважається міжнародним символом миру, проте білий прапор – міжнародним

знаком капітуляції. Науці відома і взаємодія кольору та історичного періоду. Так, кожену епоху асоціюють із певним кольором: наприклад, сірий – пуританство і повоєнна Велика Британія; Стародавній Рим – пурпур як символ влади; занадто велика різноманітність кольорів – розквіт нації. Спостереження свідчать, що населення кожної країни часто-густо віддає перевагу кольорам державного прапору. За розфарбуванням одягу також можливо визначити, звідки походить і на якій території живе людина. У професійній сфері колір уніформи теж відіграє важливу комунікативну роль: так, кольором влади і сили вважається чорний, а блакитний або сірий кольори костюмів нівелюють індивідуальність клерків і підсилюють індивідуальність клієнтів. Новачкам у сфері ораторства рекомендується віддавати перевагу бірюзовому кольору, поєднання блакитного і зеленого кольорів допомагає не лише підтримувати спілкування, а й забезпечує гармонійні взаємини комунікаторів.

Отже, в комунікації колір є одним із найвиразніших способів висловити себе, свою емоцію, настрій, показати особливості характеру, інтелекту, професійну і навіть національну приналежність, допомагає передати традиції та унаочнити соціальний статус. Як паралінгвістичний засіб спілкування мову кольорів всі народи постійно використовують у професійній сфері, зокрема в діаграмах, схемах, мапах, малюнках, панно, скульптурах. Крім емоційно-декоративної ролі в соціумі, колір може передати й певну інформацію, як допомогти, так і зашкодити спілкуванню та навіть дезінформувати. Колір використовувати треба вмотивовано, обережно, відповідно до закріпленого за ним смислом у міжкультурній комунікації (*Галина Онуфрієнко, Єлизавета Сизова*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Онуфрієнко, Г. С.* Номінація кольору в термінології сфери сучасного дизайну [Текст] / Г. С. Онуфрієнко, А. І. Пшенична // Тиждень науки. Тези доп. щоріч. наук.-практ. конф., ЗНТУ, 18–12 квітня 2016 р. / Запоріжжя : ЗНТУ, 2016. Т.3. С. 167-169.

**РЕКОМЕНДОВАНА НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА
до змістових модулів університетської дисципліни
"Українська мова (за професійним спрямуванням)"**

***НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ ДЛЯ ЗВО З ГРИФОМ МОН УКРАЇНИ,
наявні в книжкових фондах наукової бібліотеки
НУ"Запорізька політехніка" та в електронному
академічному репозитарії***

1. *Онуфрієнко Г.С.* Науковий стиль української мови: навч. посібник для ВНЗ. Київ: «ЦУЛ», 2006. 312 с.
2. *Онуфрієнко Г.С.* Науковий стиль української мови: навч. посібник з алгоритмічними приписами. 2-ге видання, перероб. та доп. Київ: «ЦУЛ», 2009. 392 с.
3. *Онуфрієнко Г.С.* Науковий стиль української мови: навч. посібник з алгоритмічними приписами. 3-тє видання, доп. та перероб. Київ: «ЦУЛ», 2016. 426 с.
4. *Онуфрієнко Г.С.* Риторика у практичних завданнях для юристів: навч. посібник для ВНЗ. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2002. 307 с.
5. *Онуфрієнко Г.С.* Риторика: навч. посібник для ВНЗ. Київ: «ЦУЛ», 592 с.
6. *Онуфрієнко Г.С.* Риторика: навч. посібник для ВНЗ. 2-е вид., доп. Київ: «ЦУЛ», 2016. 624 с.

**НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ,
розміщені в електронних ресурсах**

7. *Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кривець О.М.* Фахова українська мова: навч. посібник. Київ: «ЦУЛ», 2008. 272 с.
8. *Глуцик С.В., Дяк О.В., Шевчук С.В.* Сучасні ділові папери: навч. посібник. 4-е вид., переробл. і доп. Київ: А.С.К., 2008. 400 с.
9. *Козак Л.В., Пасічна О.В., Ланова І.В.* Українська мова (за професійним спрямуванням) для студентів технічних спеціальностей закладів вищої освіти. Кривий Ріг: ДВНЗ "КНУ", 2018. 202 с.

10. *Кочан І.М.* Українська наукова лексика. Міжнародні компоненти в термінології: навч. посібник. Київ: Знання, 2013. 296 с.

11. *Мацюк З., Станкевич Н.* Українська мова професійного спрямування: навч. посібник. Київ: Каравела, 2010. 3-тє вид., перероб. і доп. 351 с.

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПОСІБНИКИ,
НАВЧАЛЬНІ ТЕРМІНОЛОГІЧНІ СЛОВНИКИ**
для здобувачів вищої бакалаврської освіти

1. *Бойко Л. П., Сабліна С.В.* Орфографічно-пунктуаційний практикум з української мови : практикум для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 114 с.

2. *Зубець Н.О.* Коментар до нової редакції Українського правопису. Запоріжжя : ЗЦППКК, 2021. 23 с.

3. *Зубець Н. О.* Сучасна українська мова (розділи «Орфоепія», «Графіка», «Орфографія»): практикум за новою редакцією Українського правопису для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра. Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 41 с.

4. *Онуфрієнко Г.С.* Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів першого курсу денної та заочної форм навчання на гуманітарному факультеті, які здобувають вищу бакалаврську освіту за спеціальністю "Міжнародні економічні відносини". Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 52 с.

5. *Онуфрієнко Г.С.* Основи теорії мовної комунікації. Запоріжжя: ЗНТУ, 2010. 90 с.

6. *Онуфрієнко Г.С.* Риторика. Запоріжжя: ЗНТУ, 2014. 46 с.

7. *Онуфрієнко Г.С.* Силабус дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів спеціальності міжнародні економічні відносини . Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 12 с.

8. *Онуфрієнко Г.С.* Силабус дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів спеціальностей «Право»; «Правоохоронна діяльність». Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. 12 с.

9. *Онуфрієнко Г.С.* Українська мова (за професійним спрямуванням): методичні рекомендації та навчальні матеріали до змістового модуля 1 "Законодавчі та нормативно-стильові основи професійного спілкування" для самостійної роботи студентів першого курсу на гуманітарному факультеті, які здобувають вищу бакалаврську освіту за спеціальністю "Міжнародні економічні відносини". Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 54 с.

10. *Онуфрієнко Г.С.* Українська мова (за професійним спрямуванням): методичні рекомендації та навчальні матеріали до змістового модуля 2 "Професійна комунікація" для самостійної роботи студентів першого курсу гуманітарного факультету, які здобувають вищу бакалаврську освіту за спеціальністю "Міжнародні економічні відносини". Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 62 с.

11. *Онуфрієнко Г.С.* Українська мова (за професійним спрямуванням): методичні рекомендації та навчальні матеріали до змістового модуля 3 "Наукова комунікація як складова фахової діяльності" для самостійної роботи студентів першого курсу гуманітарного факультету, які здобувають вищу бакалаврську освіту за спеціальністю "Міжнародні економічні відносини". Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 46 с.

12. *Онуфрієнко Г.С.* Плани практичних занять з навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для студентів першого курсу денної форми навчання на гуманітарному факультеті, які здобувають вищу бакалаврську освіту за спеціальністю "Міжнародні економічні відносини". Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 18 с.

13. *Онуфрієнко Г.С.* Українська мова за професійним спрямуванням: Змістовий модуль 1. Законодавчі та нормативно-стильові основи професійного спілкування. Методичні рекомендації

до самостійної роботи і варіанти комплексної контрольної роботи №1 для студентів заочної форми навчання на гуманітарно-правовому та гуманітарному факультетах ЗНТУ. Запоріжжя: ЗНТУ, 2013. 38 с.

14. *Онуфрієнко Г.С.* Українська мова за професійним спрямуванням: Змістовий модуль 2. Професійна комунікація. Методичні рекомендації до самостійної роботи і варіанти комплексної контрольної роботи №2 для студентів заочної форми навчання на гуманітарно-правовому та гуманітарному факультетах ЗНТУ. Запоріжжя: ЗНТУ, 2013. 30 с.

15. *Онуфрієнко Г.С.* Українська мова за професійним спрямуванням: Змістовий модуль 3. Наукова комунікація як складова фахової діяльності. Методичні рекомендації до самостійної роботи і варіанти комплексної контрольної роботи №3 для студентів заочної форми навчання на гуманітарно-правовому та гуманітарному факультетах ЗНТУ. Запоріжжя: ЗНТУ, 2013. 42 с.

16. *Онуфрієнко Г.С.* Українська мова за професійним спрямуванням: методичні рекомендації до самостійної роботи і варіанти комплексної контрольної роботи для студентів першого курсу заочної форми навчання на гуманітарно-правовому та гуманітарному факультетах ЗНТУ. Запоріжжя: ЗНТУ, 2015. 66 с.

17. *Онуфрієнко Г.С.* Навчальний українсько-англійський словник термінологіки сфери міжнародних економічних відносин для студентів гуманітарного факультету спеціальностей «Міжнародні економічні відносини» і «Переклад» денної та заочної форм навчання/ Онуфрієнко Г.С., Орел-Халік Ю.В., Приходько Г.І. За заг. ред. Г.С. Онуфрієнко. Запоріжжя: ЗНТУ, 2011. 98 с.

18. *Onufrienko H.S. Learner's English-Ukrainian Dictionary of Terminology in the Sphere of International Economic Relations* Навчальний англо-український словник термінологіки сфери міжнародних економічних відносин для студентів гуманітарного факультету спеціальностей «Міжнародні економічні відносини» і «Переклад» денної та заочної форм навчання/ Онуфрієнко Г.С., Орел-

Халік Ю.В., Приходько Г.І. За заг. ред. *Г.С. Онуфрієнко*. Запоріжжя: ЗНТУ, 2011. 102 с.

19. *Онуфрієнко Г.С.* Навчальний російсько-український словник термінології сфери дизайну з практичними завданнями до змістового модуля №3 «Наукова комунікація як складова фахової діяльності» дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для студентів гуманітарного факультету ЗНТУ денної та заочної форм навчання. Запоріжжя: ЗНТУ, 2015. 44 с.

20. *Онуфрієнко Г.С.* Російсько-український словник термінології кримінального та кримінального процесуального права з комплексом тренувальних, креативних і контрольних завдань для студентів юридичних спеціальностей денної та заочної форм навчання / *Г.С. Онуфрієнко, Н.В. Руколянська*. За заг.ред. *Г.С. Онуфрієнко*. Запоріжжя : ЗНТУ, 2017. 110 с.

21. *Онуфрієнко Г.С.* Навчальний російсько-українсько-англійський словник термінології кримінального та кримінального процесуального права з мовнокомунікативними завданнями для студентів юридичних спеціальностей денної та заочної форм навчання. *Russian-Ukrainian-English Learner's Dictionary of Criminal Law, Criminal and Procedure Law terms with lingual and communicative tasks* / *Г.С. Онуфрієнко, Н.В. Руколянська, Г.О. Хацер*. За заг.ред. *Г.С. Онуфрієнко*. Запоріжжя: Національний університет «Запорізька політехніка», 2019. 146 с.

22. *Онуфрієнко Г.С.* Українська мова за професійним спрямуванням: Практичні завдання для самостійної роботи студентів ГПФ та ГФ денної і заочної форм навчання / *Онуфрієнко Г.С., Полежаєва Н.А., Аверіна І.І.* За заг. ред. *Г.С. Онуфрієнко*. Запоріжжя: ЗНТУ, 2014. 58 с.

23. *Онуфрієнко Г.С.* Навчальний російсько-український словник фахової термінології для правників / *Г.С. Онуфрієнко, Н.А. Полежаєва, Н.В. Руколянська* / За заг. ред. *Г.С. Онуфрієнко* Запоріжжя: ЗЮІ, 2001. 124 с.

24. *Онуфрієнко Г.С.* Риторика у тренінгових та кваліфікаційних комплексних завданнях для студентів економіко-гуманітарних спеціальностей денної форми навчання. Запоріжжя: ЗНТУ, 2007. 70 с.

25. *Онуфрієнко Г.С.* Українська мова у кваліфікаційних комплексних завданнях для студентів гуманітарних спеціальностей. Запоріжжя: ЗНТУ, 2007. 122 с.

ТЛУМАЧНІ ТЕРМІНОЛОГІЧНІ СЛОВНИКИ

1. *Єрмоленко С.Я.* Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бирик, О.Г. Тодор. Київ: «Либідь», 2001. 224 с.

2. Нові слова та значення: Словник / Інститут української мови НАН України / Укл. *Л.В. Туровська, Л.М. Василькова*. Київ: «Довіра», 2008. 271 с.

3. *Онуфрієнко Г.С.* Навчальний тлумачний словник лінгвістичних термінів / Г.С. Онуфрієнко, Н.В. Пазюк. Запоріжжя: ЗЮІ МВС України, 2001. 56 с.

4. *Онуфрієнко Г.С.* Навчальний тлумачний словник термінологіки теорії мовної комунікації. Запоріжжя: ЗНТУ, 2009. 70 с.

5. *Пристайко Т.С.* Базовый словарь лингвистических терминов / Т.С. Пристайко, Л.П. Столярова, Л.П. Попко. Киев: Изд-во Госуд. академии руководящих кадров культуры и искусств, 2003. 192 с.

6. Словник іншомовних слів / Укл. *С.М. Морозов, Л.М. Шкаранута*. К.: «Наукова думка», 2000. 680 с.

7. Тлумачний словник ключових понять і термінів Болонського процесу / Укл. *Г.С. Онуфрієнко*. Запоріжжя: ЗНТУ, 2010. 42 с.

8. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. *Русанівський В.М., Тараненко О.О., Зяблюк М.П.* та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

9. *Штерн І.Б.* Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник для фахівців. Київ, 1998. 336 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. *Кочан І.М.* Міжнародні терміноелементи в науково-технічних термінологіях. Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. 2000. № 402. С.54-59.

2. *Онуфрієнко Г.С.* Генеза української мови: гіпотези у сучасному й минулому / Г.С. Онуфрієнко, С.О. Хваткова. Мова і культура (Науковий щорічний журнал) : Київ, 2007. Вип. 9. Т. V. Ч.1. Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. С. 22-28.

3. *Сабліна С.В.* Антропометафора в українській лінгвістичній термінології початку ХХ століття. Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Філологія». 2021. № 25. С. 269-276.

НАУКОВО-ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ

1. *Кочан І.* Українське термінознавство в іменах. Львів: Літопис, 2012. 292 с.

2. *Кочан І., Захлюпана Н.* Українська лінгводидактика в іменах: словник-довідник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 238 с.

3. *Кочан І., Захлюпана Н.* Українські лінгводидакти крізь призму часу: словник-довідник. Львів: ПАІС, 2009. 168 с.

4. *Пономаренко Л.О.* Міжнародний довідник "Хто є хто з термінологів". Житомир: АСА, 1998. 191 с.

Навчальне словниково-довідкове видання

Онуфрієнко Галина Сергіївна,
доцент, доктор філософії у філологічних науках,
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національного університету "Запорізька політехніка",

автор 20 ґрунтовних навчальних посібників і перекладних тлумачних термінологічних словників для ЗВО, у тому числі з Грифом МОН України,

керівник низки кафедральних НДР з прикладного українського мовознавства, порівняльного термінознавства та теорії і практики мовної комунікації, зокрема :

08419 "Мова науки в лінгводидактичному та культурологічному вимірах" (2009-2012),

08512 "Системно-структурна організація лексичного ярусу мови спеціальності " (2012-2015),

08515 "Динаміка галузевих термінологій у сферах їх фіксації та функціонування " (2015-2018),

08518 "Мовна комунікація у часопросторі і професійному дискурсі" (2018-2021),

06211 "Текст у сучасній професійній комунікації українською мовою" (2021-2024).

Глосарій до навчальної дисципліни
"Українська мова (за професійним спрямуванням)"

Навчальний посібник для ЗВО

2-ге видання
доповнене

Навчальне видання
ОНУФРІЄНКО Галина Сергіївна

ГЛОСАРІЙ
ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА
(ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»

Навчальний посібник

Комп'ютерний набір *Онуфрієнко Г. С., Меснянкін С.В.*

Підписано до друку 29.06.2022. Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 8,6.
Тираж 100 прим. Зам. № 459.

Національний університет «Запорізька політехніка»
Україна, 69063, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 64
Тел.: (061) 769–82–96, 220–12–14

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6952 від 22.10.2019.